

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE DÜZEY 2 BÖLGELERİNİN REKABET EDEBİLİRLİĞİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Semih SÖZER

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Bölge Planlama Programı

MAYIS, 2015

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE DÜZEY 2 BÖLGELERİNİN REKABET EDEBİLİRLİĞİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Semih SÖZER
(502121006)**

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Bölge Planlama Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ebru KERİMOĞLU

MAYIS, 2015

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502121006 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Semih SÖZER**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Türkiye Düzey 2 Bölgelerinin Rekabet Edebilirliğinin Değerlendirilmesi**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Ebru Kerimoğlu**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Elif Alkay**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Tuba İnal Çekiç
Yıldız Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : **04 Mayıs 2015**
Savunma Tarihi : **26 Mayıs 2015**

Sevdiklerime,

ÖNSÖZ

Uzun ve zorlu bir süreç sonucunda hazırlamış olduğum tez çalışmam sırasında bana göstermiş oldukları sevgi, ilgi ve desteği hiçbir zaman esirgemeyen sevgili annem Fahriye SÖZER'e, babam Suavi SÖZER'e ve kardeşim Seda SÖZER'e, zor anlarımda her daim yanımda olan, her derdimi dinleyen ve beni cesaretlendiren sevgili arkadaşlarım Metin KILIÇ ve Öznur CANAN'a, göstermiş olduğu anlayış ile desteklerini esirgemeyen saygıdeğer meslektaşım Ali KEMAL ŞAHİNSOY'a, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım ve vermiş olduğu fikirler ile tez sürecimi aydınlatan değerli hocam Doç. Dr. Elif ALKAY'a ve bugüne kadar geldiğim yolda en büyük paya sahip olan sevgili hocam Doç. Dr. Ebru KERİMOĞLU'na teşekkürlerimi iletmeyi borç bilirim.

Mayıs 2015

Semih Sözer
(Şehir ve Bölge Plancısı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR.....	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
SUMMARY	xxi
1. GİRİŞ	1
2. BÖLGESEL REKABET EDEBİLİRLİK	5
2.1 Tanım	5
2.2 Konum	8
2.3 Faktörler	10
3. TÜRKİYE DÜZEY 2 BÖLGELERİNDE REKABET EDEBİLİRLİK	
KAPASİTESİ.....	15
3.1 Değişkenler.....	18
3.2 Yöntem ve Bulgular	18
3.2.1 Güçlü ekonomik yapı	21
3.2.2 İnsan sermayesi	42
3.2.3 Diğer bileşenler	47
3.3 Değerlendirme	47
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	53
KAYNAKLAR.....	67
EKLER.....	71
ÖZGEÇMİŞ.....	75

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
AVM	: Alışveriş Merkezi
EDAM	: Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi
FDI	: Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Yatırım)
GSYİH	: Gayri Safı Yurtiçi Milli Hasıla
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
NACE	: Nomenclature of Economic Activities
NUTS	: Nomenclature of Territorial Units for Statistics
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : Türkiye istatistiki bölge birimleri sınıflandırması.....	16
Çizelge 3.2 : Çalışmada kullanılan bölgesel rekabet edebilirlik değişkenleri.....	19
Çizelge 3.3 : Güçlü ekonomik yapı bileşeni değişkenleri.	22
Çizelge 3.4 : İnsan sermayesi bileşeni değişkenleri.	42
Çizelge 3.5 : Türkiye’de bölgesel rekabet edebilirlik açısından güçlü, zayıf ve potansiyel bölgeler.	51
Çizelge A.1: Çalışmada kullanılan bölgesel rekabet edebilirlik değişkenleri.....	72
Çizelge B.1: Tüm bileşenlerin özdeğerleri ve varyansı açıklama oranları.....	73
Çizelge C.1: Tüm değişkenlerin bileşenlere etki katsayıları.....	74

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1 : Türkiye Düzey 2 Bölgeleri.	17
Şekil 3.2 : Bileşen özdeğerleri.	21
Şekil 3.3 : AVM sayısı (Alışveriş Merkezleri ve Yatırımcıları Derneği, 2014).	24
Şekil 3.4 : Gayri safi katma değer (TÜİK, 2011).	25
Şekil 3.5 : Özel okul sayısı (Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği, 2014).	25
Şekil 3.6 : Özel hastane sayısı (TÜİK, 2012).	26
Şekil 3.7 : Km ² başına düşen araç sayısı (TÜİK, 2012).	26
Şekil 3.8 : Kişi başına açılan şirket sayısı (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2012).	27
Şekil 3.9 : 1. Grup puan sıralaması.	29
Şekil 3.10 : NACE (J-K-L) sektörlerinde çalışan sayısının toplam çalışan sayısı içindeki oranı (TÜİK, 2011).	30
Şekil 3.11 : Haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımı (1000 TL) (Kalkınma Bakanlığı, 2012).	31
Şekil 3.12 : İleri teknoloji sektörlerinde çalışan sayısı (Çalışan nüfus içindeki oranı) (EUROSTAT, 2012).	31
Şekil 3.13 : Müze sayısı (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014).	32
Şekil 3.14 : Kişi başı genişbant internet abone sayısı (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2013).	32
Şekil 3.15 : 2. Grup puan sıralaması.	34
Şekil 3.16 : Kişi başına sinema sayısı (1000 kişi) (TÜİK, 2012).	36
Şekil 3.17 : FDI (Doğrudan Yabancı Yatırım) yoğunluğu (Ekonomi Bakanlığı, 2011).	36
Şekil 3.18 : Bilim ve teknoloji içinde çalışan sayısı (Toplam nüfus içindeki oran) (EUROSTAT, 2012).	37
Şekil 3.19 : Bilim ve teknoloji içinde çalışan sayısı (Çalışan nüfus içindeki oran) (EUROSTAT, 2012).	37
Şekil 3.20 : Kişi başı GSYİH (Euro) (EUROSTAT, 2011).	38
Şekil 3.21 : İşyeri başına çalışan sayısı (TÜİK, 2011).	39
Şekil 3.22 : Kişi başı maaş (Euro) (TÜİK, 2011).	39
Şekil 3.23 : 3. Grup puan sıralaması.	41
Şekil 3.24 : Güçlü ekonomik yapı puan sıralaması.	43
Şekil 3.25 : Toplam nüfus içinde yükseköğretim mezun sayısı (TÜİK, 2011).	45
Şekil 3.26 : Çalışan nüfus içinde yükseköğretim mezun sayısı (TÜİK, 2011).	45
Şekil 3.27 : İnsan sermayesi puan sıralaması.	46

TÜRKİYE DÜZEY 2 BÖLGELERİNİN REKABET EDEBİLİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Küreselleşme ile birlikte değişen ve yenilenen ekonomik sistemin günümüzdeki en önemli kavramlarından biri “Rekabet Edebilirlik” tir. Rekabet edebilirlik, firmalardan ülkelere kadar her tür ölçekte kendine yer bulabilmektedir. Son yıllarda ise rekabet edebilirliğin gerçekleştiği en önemli mekânlar, bölgeler olarak tanımlanmaktadır. Bölgeler, içinde bulundukları ülkeler ile bünyelerinde barındırdıkları firmaların rekabet edebilirliklerini belirleyen faktörlerin yer aldığı coğrafi alanlar olarak büyük bir öneme sahiptir.

Bölgeler, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği ve bu ekonomik faaliyetleri gerçekleştiren aktörlerin (firmaların) yer aldığı mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Firmaların rekabet edebilmeleri için gerekli olan ortam özelliklerini bünyesinde barındırmak durumunda olan bölgeler aynı zamanda rekabet edebilirlik potansiyelleri ile ülkelerin gelecek politikalarını da şekillendirmektedir.

Bu çalışma, bölgesel düzeyde rekabet edebilirliğin oldukça önem kazandığı günümüzde, Türkiye’deki düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliğini etkileyen ana bileşen ve değişkenleri belirleyerek, bölgelerin rekabet edebilirlik kapasitelerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda öncelikle çalışmanın teorik çerçevesi oluşturulmuş ve bölgesel rekabet edebilirlik kavramı tanımlanmıştır. Bölgesel rekabet edebilirlik kavramının tanımı dünya literatüründe kavram ile ilgili yapılmış olan çalışmalardan yararlanılarak yapılmıştır. Kavramın tanımının yanı sıra, bölgesel rekabet edebilirliğin, rekabet edebilirlik içindeki konumu ve bölgesel rekabet edebilirliğe etkiyen en önemli faktörler, teorik çerçeve kapsamında açıklanmıştır.

Bölgesel rekabet edebilirlik kavramının teorik çerçevesi kapsamlı bir şekilde açıklandıktan sonra ise Türkiye’de bölgesel rekabet edebilirliğin değerlendirilmesi bölümüne geçilmiştir. Türkiye’deki bölgelerin rekabet edebilirliğini değerlendirmek amacı ile öncelikle, ülkedeki bölgelerin rekabet edebilirliğine en çok etkiyen değişkenler, dünya literatüründe yaygın olarak kullanılan bölgesel rekabet edebilirlik faktörleri çerçevesinde belirlenmiştir. Türkiye düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirlik değişkenleri, konu ile ilgili yapılmış çeşitli ampirik çalışmalardan faydalanılarak, ekonomik, fiziksel ve sosyal çevre ve insan sermayesi başlıkları altında belirlenmiştir. Çalışmada belirlenen bu değişkenler toplam 36 tanedir. Bunlardan 11 tanesi ekonomik çevre, 16 tanesi fiziksel çevre, 4 tanesi sosyal çevre ve 5 tanesi de insan sermayesi ile ilişkili değişkenlerden oluşmaktadır. Türkiye’deki bölgesel rekabet edebilirliği daha iyi değerlendirebilmek ve ülke bölgelerindeki bölgesel rekabet edebilirlik durumlarını daha kolay yorumlayabilmek adına belirlenen değişkenler üzerinde temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Birbiri ile ilişkili çok sayıda değişken, temel bileşenler analiz tekniği uygulanarak az sayıda ve daha anlamlı bileşenlere indirgenmiştir. Analiz sonuçları ile birlikte Türkiye’de bölgesel rekabet edebilirliği etkileyen 2 önemli bileşen elde edilmiştir. “Güçlü Ekonomik Yapı” ve “İnsan Sermayesi” olarak

adlandırılan bu bileşenler altında bulunan değişken verileri, Türkiye düzey 2 bölgeleri özelinde değerlendirilmiştir. Ülkedeki bölgesel rekabet edebilirliğe önemli bir etkisi bulunmayan bileşenler ise ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

Türkiye’de bölgelerin rekabet edebilirliğine etki eden en önemli faktörler ekonomi ile alakalı çıkmıştır. Temel bileşenler analizi ile birlikte ortaya çıkan ve ülkede bölgelerin rekabet edebilirlik seviyelerini önemli ölçüde etkileyen bileşen “Güçlü Ekonomik Yapı” olmuştur. “Güçlü Ekonomik Yapı” bileşeni Türkiye’deki bölgesel rekabet edebilirliğinin neredeyse yarısını açıklamaktadır. Bu nedenle, analiz sonucunda genel nedensel bileşen olarak da tanımlanan güçlü ekonomik yapı, bölgelerin rekabet edebilirliğinde oldukça önemli bir paya sahiptir. Çalışmada güçlü ekonomik yapı bileşeni, içinde barındırdığı değişken özelliklerine göre 3 temel gruba ayrılmıştır. Buna göre, bölgesel rekabet edebilirliği etkileyen en önemli grup, özel sermaye ile ilgili değişkenlerin bulunduğu grup olmuştur. Bu grubu yenilikçi yapıyı oluşturan değişkenlerin bulunduğu grup ile daha çok işgücü ile alakalı olan değişkenlerin bulunduğu grup takip etmiştir. Analiz sonuçlarına göre Türkiye’deki bölgelerin rekabet edebilirlikleri, özel sermaye, yenilikçi yapı ve işgücü ile yakından alakalı çıkmıştır.

Bölgesel rekabet edebilirliğin Türkiye’deki en önemli ikinci bileşeni insan sermayesi olmuştur. İnsan sermayesi bileşeni ülkedeki bölgelerin rekabet edebilirliğini açıklamada yaklaşık %17’lik bir paya sahiptir. Güçlü ekonomik yapıdan sonra bölgesel rekabeti açıklamada en önemli ikinci bileşen olan insan sermayesini tanımlayan değişkenler ise toplam ve çalışan sayısı içerisinde yer alan yükseköğretim mezun sayısı olmuştur.

Çalışmada bölgesel rekabet edebilirliği açıklayan temel iki bileşen alınmıştır. Temel bileşen analiz sonuçlarına göre ise bu iki bileşenin dışında 6 tane daha bileşenin bölgesel rekabet edebilirliği açıklamada katkı sağladığı görülmüştür. Ancak bahsedilen bu 6 bileşenin her birinin bölgelerin rekabet edebilirliğini açıklamaya yapmış oldukları katkının payı ile iki ana temel bileşenin açıklama payları arasında önemli bir fark olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu 6 bileşenin Türkiye’deki bölgelerin rekabet edebilirliklerini açıklamada yetersiz kaldığı sonucuna varılmıştır. Türkiye’de bölgelerin rekabet edebilirliğine önemli bir katkı yapmayan bu bileşenler genel olarak yaşam kalitesi, deniz ulaşımı, internet erişilebilirliği ve kültürel yapı ile alakalıdır.

Sonuç bölümünde, Türkiye’de düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliği, kavramsal çerçeve, elde edilen bulgular ve ülke politikaları kapsamında değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Türkiye’de bölgelerin rekabet edebilirlik potansiyelleri, güçlü bir ekonomik yapıyı oluşturmak için gerekli olan özel sermaye, yenilikçi yapı ve işgücü ile insan sermayesi faktörlerine bağlı çıkmıştır. Bu faktörler çerçevesinde rekabet edebilirlikleri incelenen düzey 2 bölgeleri arasında ülke genelinde önemli farklar bulunmaktadır. Genellikle batı bölgelerinde yüksek çıkan rekabet edebilirlik potansiyelleri, doğu bölgelerine doğru gidildikçe önemli bir düşüş yaşamaktadır.

Ülke genelinde TR10-İstanbul bölgesi güçlü ekonomik yapı bileşenlerine ilişkin özel sermaye, yenilikçi yapı ve işgücü faktörlerinde rekabet edebilirliği en güçlü bölge olarak çıkmıştır. İnsan sermayesi bileşeninde ise bölgenin rekabet edebilirlik seviyesi düşüktür. Güçlü ekonomik yapı alanında İstanbul’u TR51-Ankara bölgesi takip etmektedir. Ankara insan sermayesinde İstanbul’a göre çok daha iyi bir performans sergilemiştir. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi ise insan sermayesinde ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur işgücünde güçlü bölgeler olarak ön plana çıkmıştır. Ülkede bölgesel rekabet edebilirliği en çok etkileyen bileşenler olan güçlü ekonomik yapı ve

insan sermayesi bakımından diğer bölgeler incelendiğinde, rekabet edebilirlikte potansiyele sahip olan bölgeler tespit edilmiştir. Bu bölgeler genellikle ülkenin batısında konumlanmıştır. TR31-İzmir yenilikçi yapıda ve özel sermayede, TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik özel sermayede ve TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ise işgücünde önemli rekabet edebilirlik potansiyeline sahip bölgeler olarak dikkat çekmektedir. Genel olarak Türkiye'nin batısındaki bölgelerin rekabet edebilirlikte ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak ülkenin doğusunda yer alan TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesi de sahip olduğu insan sermayesi potansiyeli ile bölgeler arasındaki rekabette söz sahibi olabileceğini göstermiştir.

Türkiye'de rekabet edebilirliği güçlü ve potansiyeli olan bölgeler olduğu gibi, rekabet edebilirlikte zayıf kalan bölgeler de mevcuttur. Çalışma sonucunda ortaya çıkan değerlendirmeye göre, Türkiye'de bölgesel rekabet edebilirliğin zayıf olduğu alanlar genellikle ülkenin doğu ve güneydoğu coğrafyasını kapsamaktadır. Bu coğrafyada yer alan TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır, TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan ve TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari bölgeleri zayıf olan ekonomik yapıları sebebi ile ülke genelinde bu alandaki bölgesel rekabet edebilirlik sıralamasında son üç sırada yer almışlardır. Ekonomik alandaki genel sıralama bu şekilde olurken, ekonomik yapıya ilişkin özel sermaye, yenilikçi yapı ve işgücü başlıklarında da sonuç önemli bir değişiklik göstermemiştir. Özel sermaye ve işgücünde TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi, yenilikçi yapıda ise TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır bölgesi ülke genelindeki bölgesel rekabet edebilirlik sıralamasında son sırada yer almıştır.

Bu çalışma ile birlikte Türkiye'deki bölgelerin rekabet edebilirliği, bölgesel rekabet edebilirliğe etkiyen ve dünya literatüründe de benimsenmiş olan faktörler kapsamında değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeye göre ülkenin batısındaki bölgelerin güçlü rekabetçi yapıları olduğu, ülkenin doğusundaki bölgelerin ise bölgesel rekabet edebilirlikte zayıf kaldığı görülmüştür. Türkiye'de bölgelerin gelişimi için oldukça önemli olan rekabet edebilirlikte, batı bölgelerinin potansiyeli ve doğu coğrafyasında farklı özellikleri ile ön plana çıkabilecek bölgelerin bulunması önemlidir.

Ülke politikalarında da son yıllarda önemli bir yere sahip olan rekabet edebilirlik, Türkiye düzey 2 bölgelerine göre önemli farklılıklar göstermektedir. Türkiye'nin rekabet edebilirliği arttırmak için geliştirmiş olduğu politikaları tam anlamı ile uygulayamamış olması bölgesel rekabet edebilirlik farklılıklarının ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biridir. Bu nedenle, rekabet edebilirliği arttırmak için, bölgelere işgücünü ve özel sermayeyi çekebilecek yenilikçi ortamlar yaratmayı hedefleyen gerçekçi stratejiler, ülkedeki tüm bölgelere yayılarak uygulanmalıdır.

EVALUATION OF REGIONAL COMPETITIVENESS OF NUTS 2 REGIONS IN TURKEY

SUMMARY

Nowadays, “Competitiveness” is one of the most important concepts of changing and renewing economic system which is affected by globalization. The term of competitiveness can take place in every scale from firms to nations. In recent years, regions are defined as the most important locations that competitiveness occurs. Regions have great importance as geographical areas that define competitiveness of nations and firms.

Regions, which are defined as a place of economic activities and the economic activities of the places where the actors or the firms perform. Regions are required to incorporate the features necessary for competition of the firms. At the same time, regions shape future policies of the countries with the potential for competitiveness.

This study identified the main components and variables that affect the competitiveness of NUTS 2 regions in Turkey. Study aims to evaluate competitiveness of NUTS 2 regions with these components and variables. In this context, the theoretical framework of the study have been created and the concept of regional competitiveness have been identified. The definition of the concept of regional competitiveness were based on the study conducted on the concept of world literature. As well as the definition of the concept, the position of regional competitiveness and the most important factors affecting regional competitiveness are explained in the theoretical framework.

After the theoretical framework of regional competitiveness concepts described in a comprehensive manner it has switched to the evaluation part of the regional competitiveness in Turkey. To evaluate the competitiveness of regions in Turkey, first of all, the greatest impact of the competitiveness of the country's variables are identified within the framework of regional competitiveness factors commonly used in the world of literature. Competitiveness variables of NUTS 2 regions were determined according to various empirical studies have been done on the regional competitiveness. These variables have been identified under the headings; economic, physical and social environment and human capital. These variables are specified in the study were a total of 36 units. Of these, 11 were in the economic environment, 16 of the physical environment, 4 of them social environment and 5 of them are composed of variables related to human capital. Better able to evaluate regional competitiveness in Turkey and in order to interpret the situation in the countries of the region for regional competitiveness easier, principal component analysis was applied on the specified variables. A plurality of variables associated with each other, has been reduced to fewer and more significant components with applying the principal component analysis. Analysis obtained two important components which is affecting regional competitiveness in Turkey’s NUTS 2 regions. Variable data under these components named as “Strong Economic Structure” and “Human Capital” were

evaluated in Turkey NUTS 2 regions. No components have a significant impact on regional competitiveness in the country were examined under a separate heading.

The most important factors of competitiveness in Turkey is associated with economy. "Strong Economic Structure" has been the most important component that principal component analysis revealed along with. This component affects the level of competitiveness of regions in Turkey significantly. "Strong Economic Structure" component explains almost half of the regional competitiveness in Turkey. Therefore, strong economic structure which is also identified as a strong causal component has a significant share in the field of region's competitiveness. Strong economic structure component is divided into three main groups according to the host of variable properties in the study. Accordingly, the most important groups affecting regional competitiveness has been the group of variables related to private capital. This group is followed by the group of variables that make up the innovative structure and the group where variables are associated morely with labor force. According to the results of the principal component analysis, competitiveness of the regions in Turkey appeared to be closely related with private capital, innovative structure and labor force.

The second most important component of regional competitiveness in Turkey have been human capital. Human capital component has a share of about 17% in a statement to the regional competitiveness of the country. Human capital which is the second most important component in explaining regional competitiveness after strong economic sturcture is defined by number of higher education graduates in the number of employees and in total population.

The two main components which explain regional competitiveness in Turkey were obtained in the study. According to the results of principal component analysis it showed that 6 more components outside these two components contributed explaining regional competitiveness in Turkey. However, there is a significant diffrence between each these six components' share of the contributions they have made to explain the regional competitiveness and the two main components' share of explanation. Therefore, it was concluded that six components are inadequate in explaining the competitiveness of the region's in Turkey. These components which do not make a significant contribution to the competitiveness in Turkey are generally related to quality of life, sea transportation, internet accessibility and cultural structure.

In conclusion, the level of competitiveness of the NUTS 2 regions in Turkey has been assessed under the conceptual framework, findings and country policies. According to the findings, the potential competitiveness of the regions in Turkey depend on the necessity of creating a strong economic structure of private capital, with its innovative structure linked to increased human capital and labor factors. Within these factors there are significant differences between NUTS 2 regions which are examined by their regional competitiveness. Generally, the high potential of competitiveness in the western regions of Turkey is experiencing a significant decline in the eastern regions of country.

TR10-Istanbul has emerged as the strongest competitive region in strong economic structure component related to private capital, innovative structure and labor force factors across the country. The level of competitiveness of region in the human capital component is low according to the strong eeconomic structure component. Istanbul is followed by TR51-Ankara in area of strong economic structure. Ankara showed a much better performance than Istanbul in the human capital. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik and TR61-Antalya, Isparta, Burdur came to the fore as strong regions in human

capital and labor force respectively. When examining other regions with regard to strong economic structure and human capital which are the most effective components of regional competitiveness in Turkey, regions which have the potential in competitiveness has been identified. These areas are usually located in the west of the country. In innovative structure and private capital TR31-İzmir, again in private capital TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik and in labor force TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova has attracted the attention as a region with significant competitiveness potential. It is seen that regions which are generally located in the west side of the country come to the fore in regional competitiveness. However, TRA1 Erzincan, Erzurum, Bayburt region which is located in the east side of the country and has important human capital potential shows that it can have a say in the competitiveness between regions.

As well as Turkey has strong and potential competitive regions, there are also weak regions in competitiveness. According to the assessment emerged in the study, weak regions of the regional competitiveness in Turkey generally covers the eastern and southeastern areas of the country. TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır, TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan and TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari regions which are located in this area have taken place in the last three of regional competitiveness rankings across the country because of their poor performance in economy and human capital. While the overall standings in the economic field occurs that way, no significant change was the result in private capital, innovative structure and labor force title. In private capital and labor force TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan region and in innovative structure TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır region took place last row in the regional competitiveness standings across the country.

Competitiveness of the regions in Turkey has been assessed under the factors affecting regional competitiveness and also have been adopted in the context of world literature with this study. According to the assessment that regions placed in the west of the country have strong competitive structure, while regions placed in the east of the country were found to be weak in regional competitiveness.

Competitiveness which has an important place in the country policies in recent years shows significant differences according to NUTS 2 regions in Turkey. The failure to fully implement the policies that have been developed to increase the competitiveness of Turkey is one of the most important causes of the emergence of differences in regional competitiveness. Therefore, to improve competitiveness realistic strategies aiming to create an innovative environment that can attract private capital and workforce should be applied to spread to all regions in the country.

1. GİRİŞ

Günümüzde küreselleşme ile değişim gösteren geleneksel ekonomiler yerini yeni ekonomik sisteme bırakmıştır. Bu yeni ekonomik sistemin en önemli bileşeni ise “Rekabet Edebilirlik” tir. Martin (2005), rekabet edebilirlik kavramının son zamanlarda akademik ve politik çevreler tarafından ilgi çekici bulunduğu ve küreselleşme ve yeni teknolojik gelişmelerin ışığında artık her ölçekten mekânın (ülke, bölge ya da şehir) açık hale gelen dünya pazarında hayatta kalabilmesi için rekabet etmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

Son 20 yılın popüler kavramı olan rekabet edebilirliğin günümüzde en çok yaşandığı mekânlar ise bölgeler olmaktadır. Her türlü kademedede kendine yer bulabilen bir kavram olarak rekabetin en çok önem kazandığı mekânlar bölgelerdir. Bölgelerin rekabet edebilirliği, ülkelerin kalkınma düzeylerini ve dünya üzerindeki konumlarını etkilemektedir. Kara (2008) günümüzde rekabet edebilirliğin gerçekleştiği mekânların neden bölgeler olduğu konusunda üç temel neden ortaya koymuştur. Bunlardan ilki, yeni ekonomik düzen ile birlikte gelişen ve değişen rekabet ortamında, bölgelerin rekabete açık coğrafyalar haline gelmesidir. İkinci önemli neden ise bölgelerin ulusal rekabet edebilirlikte önemli bir konuma sahip olmalarıdır. Ulusların rekabet edebilirliklerini arttırmak için geliştirdiği stratejilerin uygulama alanı olarak bölgeler, rekabet edebilirlik kavramında önemli bir yere sahiptir. Üçüncü önemli neden ise bölgelerin firma düzeyindeki rekabet edebilirliğe oldukça önemli etkiler yapabilme kapasiteleridir. Firmaların kümелendiği mekânlar olarak bölgeler, firmalara sunmuş olduğu imkânlar ve avantajlar ile rekabet edebilirliği önemli ölçüde etkilemektedir. Bölgeler hem ulusların hem de firmaların rekabet edebilirliklerine etkileyen, yeni ekonomik düzende kilit bir role sahip olan coğrafyalardır. Günümüzde bölgelerin rekabet edebilirliklerinin bu denli önem kazandığı bir ortamda, bu çalışma ile birlikte Türkiye’deki düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliği değerlendirilmektedir.

Son yıllarda Türkiye’de de önemli bir kavram haline gelen bölgesel rekabet edebilirlik konusunda devlet tarafından çalışmalar yapılmaya başlandığı görülmektedir. Türkiye’de bölgesel rekabet edebilirliğin bahsinin ilk defa geçtiği Dokuzuncu

Kalkınma Planı (2007-2013) ve tematik kurgusunu bölgelerin rekabet edebilirliğini arttırmak olarak belirleyen Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (2007) çalışmaları ile birlikte rekabet edebilirliğin bölgesel düzeyde ele alındığı görülmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda belirlenmiş olan ekonomik ve sosyal gelişme eksenlerinin önemli bir parçası olan rekabet gücünün arttırılması başlığı altında 10 adet strateji geliştirilmiştir. Türkiye'nin rekabet gücünü arttırmaya yönelik bu on stratejide, geleneksel ve yenilikçi faaliyet alanlarının geliştirilmesine, ekonomik yapıda getirilecek olan iyileştirilmelere ve bütün bunlara olanak sağlayacak altyapı sistemlerinin düzenlenmesine önem verilmiştir.

Bölgesel rekabet edebilirliğin, günümüzde bir ülkenin kalkınmasında en önemli güçlerden birisi olarak tanımlanması, kavramın bölgeler için anlaşılabilir ve ölçülebilir bir hale getirilmesinin strateji ve politikalar geliştirilmesi açısından önem teşkil etmesi ve Türkiye'de de kavrama verilen önemin yapılan çalışmalar ile artış göstermesi gibi gelişmeler çalışmanın motivasyon kaynağını oluşturmaktadır.

Çalışma Türkiye'deki düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliklerini etkileyen ana bileşenleri ve bu ana bileşenleri oluşturan değişkenleri ağırlıklılarına göre tespit ederek, bölgelerin rekabet edebilirlik kapasitelerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Belirtilen amaç doğrultusunda sına hipotezi; "Türkiye'deki bölgesel farklılıklar ve bölgelerin ekonomik, sosyal ve fiziksel dinamiklere bağlı olarak farklılaşan kapasiteleri rekabet edebilirliğini etkilemektedir" olarak kurgulanmıştır. Bölgelerin özel sermaye ile ilişkisinin, yenilikçi yapı özelliklerinin, sahip oldukları işgücü potansiyelinin ve eğitimli işgücü varlığının rekabet edebilirliklerini ne düzeyde etkilediği çalışma kapsamında cevap aranan sorulardır.

Çalışma kapsamında ilk olarak bölgesel rekabet edebilirlik kavramının tanımı, konumu ve faktörleri, dünya ve Türkiye'de yapılmış olan teorik ve ampirik çalışmalar incelenerek açıklanmıştır. Daha sonra Türkiye düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirlik kapasitesinin belirlenmesi amacı ile incelenen ampirik çalışmalar neticesinde belirlenen ekonomik, fiziksel ve sosyal çevre ile insan sermayesine ilişkin 36 değişken ve bu değişkenlerin düzey 2 bölge verileri elde edilmiştir. Değişken verileri, birbirleri ile ilişki içinde olan birçok değişkeni anlamlı daha az değişkene indirgemeye yarayan temel bileşenleri analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda bölgesel

rekabet edebilirliği açıklayan bileşenler ve bu bileşenlere etki eden değişkenler belirlenmiştir. Türkiye'nin düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirlik kapasitesi, temel bileşenler analiz sonucuna göre elde edilen bulgular çerçevesinde, Türkiye'nin rekabet edebilirlik politikası ile birlikte değerlendirilmiştir.

2. BÖLGESEL REKABET EDEBİLİRLİK

2.1 Tanım

1970'lerden itibaren değişen ve daha açık hale gelen ekonomik düzende bölgeler ön plana çıkmıştır. Günümüzde bölgeler, ulusların politikalarını uygulayabildiği mekânlar olmaktan çıkmıştır. Bölgeler artık kendi karar mekanizmalarını oluşturmuş, kendi politikalarına göre kararlar alan ve bunları uygulayan sistemler haline gelmiştir. Bölgelerin bu denli önem kazandığı bir düzende, bölgelerin rekabeti de kaçınılmaz olarak görülmektedir (EDAM, 2009).

Kitson ve diğ. (2004), bölgelerin son zamanlarda ekonomik büyüme ve zenginlik yaratımının yönetiminde ve geliştirilmesinde yeniden canlanan önemli mekânlar olarak görüldüğüne dikkat çekmektedirler. Bölgelerin, toplumları ve ülkeleri ileri taşıyacak olan ekonomik büyümenin coğrafyası olarak görülmeleri, ister istemez onları rekabet ortamına girmeye zorlayacaktır. Begg (2002) de, küreselleşmenin etkisi ile değişen ve gelişen yeni ekonomik düzende, bölgelerin ve şehirlerin rekabet etme gerekliliğinin ortaya çıktığını vurgulamaktadır (Boschma, 2004'te atıfta bulunulduğu gibi).

Ekonomik coğrafyacılar da bölgelerin ve şehirlerin rekabet etmesi gerektiği görüşünü büyük bir sahiplenme duygusu ile kabul etmişlerdir. Çünkü bu kavram, küreselleşme eğilimi ile birlikte mekân kavramının önemi yitirdiği bir dönemde, ekonomiyi tekrar coğrafya ile birleştirme sözünü vaat etmektedir (Boschma, 2004).

Bölgelerin rekabet etmesi düşüncesi son yıllarda değer kazanmış ve bölgesel rekabet edebilirlik kavramına ilişkin birçok tanımlama yapılmıştır. Avrupa Birliği'nin Bölgeler Üstündeki Altıncı Periyodik Raporunda (1999) tanımlandığı üzere, bölgesel rekabet edebilirlik, bölgelerin dış rekabete maruz kalırken daha yüksek gelir ve istihdam seviyesi yaratma becerisidir. Başka bir ifade ile bölgesel rekabet edebilirlik, bir bölgenin bünyesinde yarattığı iş olanaklarının hem niteliğini hem de niceliğini, diğer bölgeler ile rekabet edebilecek seviyede tutması olarak tanımlanmaktadır.

Kitson ve diğ. (2004) bölgesel rekabet edebilirliği bölgelerin ya da şehirlerin birbirleri ile bir şekilde rekabet ederek başarılı olma durumları olarak tanımlamakta ve yaşanan rekabeti, bölgelerin ihracat pazarı ya da sermaye ve emek gücünü çekme kapasitesi ile ilişkilendirmektedir. Dijkstra ve diğ. (2011), bölgesel rekabet edebilirliği bir bölgede yaşayanlar ve faaliyet gösteren firmalar için çekici ve sürdürülebilir bir çevre yaratabilme yeteneği olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamada yer alan “sürdürülebilir” terimi ile kısa ve uzun vadede bir bölgenin ilgi çekici bir ortam yaratabilme kapasitesinden bahsedilmektedir. Kara (2008) ise, bölgesel rekabet edebilirliği belirli bir mekandaki üretim faktörlerinin konumu ve kullanımının, iktisadi aktörlerin rekabet edebilirliklerini etkilemekte oluşu fikrine dayandırmaktadır.

Huovari ve diğ. (2001), bölgelerde faaliyet gösteren ekonomik aktivitelerin seviyesi ve bölgelerin sahip olduğu kaynak zenginliklerinin bölgeden bölgeye göre değişiminin bölgelerin rekabet etme kapasitelerini belirlediğini açıklamıştır. Bölgelerin rekabet edebilirlikleri, sahip oldukları ekonomik sistemi ne kadar iyi besledikleri ve yeni ekonomik faaliyetleri ne derece çekebildikleri ile alakalıdır.

Rekabetçi yapıda kendine yer bulan bölgeler, kendi sınırları içerisindeki mekânlara hareket edebilir üretim faktörlerini çekebilen ve bu çekimi sürekli hale getirebilen coğrafi birimler olarak tanımlanmaktadır. Burada bahsedilen hareket edebilir üretim faktörleri, yetenekli işgücü, yenilikçi girişimciler ve herhangi bir yere bağlı olmayan sermayeden oluşmaktadır. Bu faktörleri bünyesinde barındırabilen bölgeler rekabetçilik güçlerini arttırarak ekonomik yapılarını da güçlendirmektedirler (Huovari ve diğ, 2001).

Camagni’ye (2002) göre bölgeler arası rekabet edebilirlik mutlak üstünlükler teorisine göre gerçekleşecektir. Çünkü bir ülke içerisindeki bölgeler arasında, kolay bir şekilde mal ve özellikle üretim faktörleri hareketleri yaşanabilmektedir. Bölgeler arasındaki bu hareketler, bölgelerin rekabet edebilmeleri için ortam yaratmaktadır. Mutlak üstünlükler teorisine göre, rekabet içerisinde olan bazı bölgelerin yetersiz özelliklere sahip olması ya da diğer bölgelere göre daha zayıf olması halinde bile bu bölgeler yok olmayacaklardır. Çünkü uluslararası piyasada bu bölgeler için de belirlenecek olan bir rol bulunmaktadır. Her bölge için bir rolün ya da sorumluluğun yüklenebileceği bu teori ile bölgeler arası rekabet görüşü desteklenmektedir.

Camagni (2002), bölgelerin rekabet halinde oldukları bir ortamda, bir tarafın kazanacağı ve diğer tarafın kaybedeceği bir durumun söz konusu olmadığını üç gerekçe ile açıklamıştır:

1. Bir bölgenin sahip olduğu avantajlar ve etkili hizmetlerinden doğan rekabet edebilirlik, o bölgedeki yerel ekonomik faaliyetlere faydalar sağlamaktadır.
2. Bir bölgede mekânsal uzmanlaşmadan kaynaklanan rekabet edebilirlik, diğer tamamlayıcı uzmanlaşmaların da doğmasına ya da gelişmesine olanak sağlayarak, o bölgeyi ilgilendiren diğer konularla ilgili gelişime zemin hazırlamaktadır.
3. Bir bölgede yerel bütünlük yaratarak oluşturulan ve o bölgede faaliyet gösteren ekonomik aktörlerin ya da dışarıdaki firmaların yerel ağlara girmesini sağlayan rekabet edebilirlik, teknolojik ve örgütsel yapının gelişerek yayılmasını sağlamakta ve böylece ekonomik gelişmenin en temeli olan artan getirileri yaratmaktadır.

Krugman (2005), Camagni (2002) gibi, bölgelerin rekabet edebilirliklerine etkiyen avantajların mutlak üstünlükler ile alakalı olduğu görüşünü benimsemektedir. Onun görüşüne göre bölgelerin sahip oldukları avantajlar ya da ekonomik gelişmişlikleri, sermaye ve emek gücünü ve teknolojiyi de o bölgelere doğru çekecektir. Bölgeler sahip oldukları mutlak avantajlar ile çekim güçlerini daha da arttıracak ve bu durum bölgelerin ekonomik faaliyetlerdeki verimliliklerini yükseltmelerine olanak sağlayacaktır. Verimliliklerini arttıran bölgeler de dolayısıyla rekabet edebilirliklerini de arttırmış olacaklardır.

Sepic (2005) de bölgelerin sermaye ve emek gücünü kendi alanlarına çekme kapasitesini, düşük maliyetli üretim faktörleri ya da ucuz ulaşım maliyetleri gibi klasik karşılaştırmalı üstünlüklere dayandırmayarak, günümüzde bölgelerin kendi çekim güçlerini yaratabilmek ve küresel pazarda aktif hale gelebilmek yani rekabet edebilmek için sosyal ve ekonomik gelişmelere uyumlu, yenilikçi çevreler oluşturması gerektiğini belirtmektedir.

Dabson (2005), bölgeleri küresel rekabet edebilirliğin temel bir parçası olarak görmektedir. O da Krugman (2005) ve Sepic'in (2005) görüşlerini destekler bir biçimde bölgelerin sahip oldukları varlıkların bölgesel rekabet edebilirliği tanımlayıcı etkenler olduğunu ifade etmektedir.

Martin (2003) bölgelerin rekabet edebilirliklerini tanımlayan konuları şu şekilde sıralamaktadır:

- Bölgesel rekabet edebilirlik kavramını tanımlayan tek bir teorik perspektif yer almamaktadır.
- Bölgesel rekabet edebilirlik kavramı daha çok nitel faktör ve koşullarla ilgilidir. (Enformel bilginin ticari olmayan ağları vs.)
- Bir bölgenin rekabet edebilirliği içerisinde, bölgenin kurucu firmalarının rekabet edebilirlikleri ile bu firmaların birbirleri arasındaki ilişkiler ve sosyal, ekonomik, kurum ve kamu nitelikleri yer almaktadır.
- Bölgesel rekabet edebilirliğin kaynağı, coğrafi ölçeklerin çeşitliliğine bağlı olarak, yerel bölge, ulus hatta uluslararası temelli olabilmektedir.

Boschma (2004) da, bölgesel rekabet edebilirlik kavramını açıklayabilmek için 3 konu üzerinde durulması gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan birincisi rekabet edebilirlik kavramının bölgeler için ne anlama geldiğidir. Bölgeler firmalar gibi bir kazan ya da kaybet durumunun içinde bulunmadıkları gibi, pazar içerisinde herhangi bir eylemde de bulunamazlar. O zaman bölgelerin rekabet edeceği alanların ne olacağı konusu önem kazanmaktadır. İkinci konu ise evrimsel görüş açısı ile bakıldığında, bölgelerin firmaların rekabet edebilirlik düzeylerini nasıl etkileyebileceğidir. Burada bölgelerin sahip olduğu maddesel olmayan ancak rekabet edebilirliğe etkisi olacağı düşünülen (bilgi ve rekabet altyapısı, kurumsal özellikler vb.) etkenlerden bahsedilmektedir. Üçüncü konu da uzun vadede bölgelerin rekabet edebilirliklerinin evrimi ile ilgilidir. Bu noktada, bölgelerinin gelişimlerinin gelecekte hangi yollardan geçerek gerçekleşeceğine dikkat çekilmektedir.

2.2 Konum

Rekabet edebilirlik ölçeklere göre değişebilen anlamlar içeren bir kavramdır. Kavram, firmalar, yerel ekonomiler (bölgeler) ve ulusal ekonomiler (ülkeler) gibi farklı kategorilerde bulunan ancak birbiriyle ilişkili katmanlardaki çeşitli performansların ölçümünü içermektedir (Beceren, 2004).

Martin (2003), rekabet edebilirliği iki bölümde incelemektedir:

1. Mikro-ekonomik yaklaşım
2. Makro-ekonomik yaklaşım

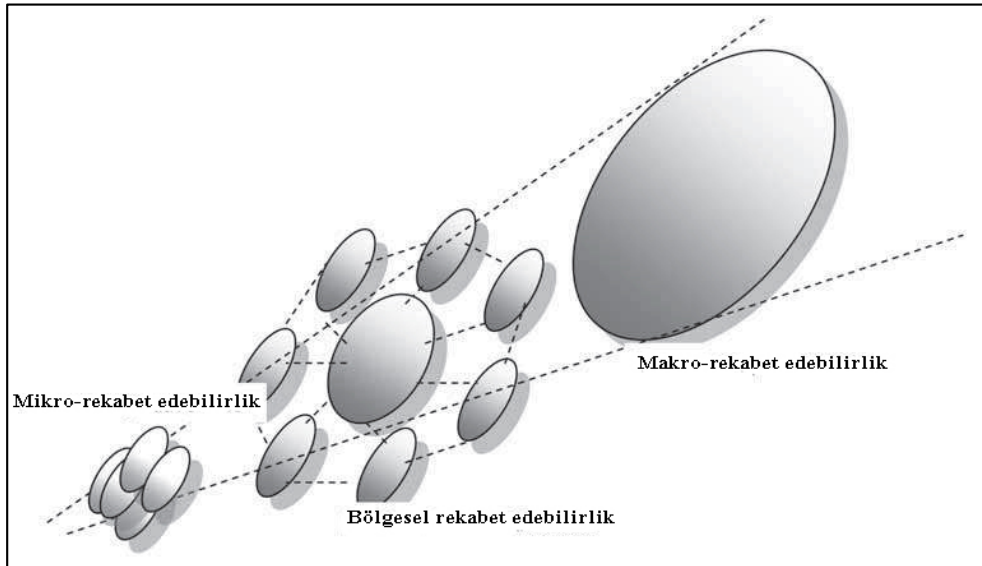
Martin (2003)'in mikro-ekonomik yaklaşımında rekabet edebilirlik firmalar arasında gerçekleşmektedir. Makro-ekonomik yaklaşımında ise rekabetin gerçekleştiği alanlar ülkeler ve bölgeler olmaktadır. Martin (2003)'in rekabet edebilirlik için yapmış olduğu sınıflamanın bir benzerini Boroza (2008) gerçekleştirmiştir. Boroza (2008)'in rekabet edebilirlik için yapmış olduğu sınıflamada 3 seviye bulunmaktadır. Bunlar:

1. Mikro-ekonomik rekabet edebilirlik
2. Bölgesel rekabet edebilirlik
3. Makro-ekonomik veya Ulusal rekabet edebilirlik

Mikro-ekonomik rekabet edebilirlik, ulusal rekabet edebilirlik ile bölgesel rekabet edebilirliğin merkezinde yer almaktadır. Genellikle bir firmanın pazar içerisindeki rekabet edebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır.

Makro-ekonomik rekabet edebilirlik ise aynı zamanda ulusların rekabet edebilirliği olarak tanımlanmaktadır. Ancak ulusların rekabet edebilirliklerini tanımlama konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır.

Makro-ekonomik ile mikro-ekonomik rekabet edebilirlik arasında ise bölgesel rekabet edebilirlik konumlanmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere bölgeler rekabet edebilirlik, bölgelerin birbirleri ile rekabet ettiği bir ortamı tasvir etmektedir.

Şekil 2.1 : Rekabet edebilirlik seviyeleri (Boroza, 2008).

Cellini ve Soci'ye (2002) göre bölgesel rekabet edebilirlik ne makro-ekonomik (ulusal) ne de mikro-ekonomik (firma-tabanlı) tabanlıdır. Diğer bir deyişle, bölgeler sadece firmaların yoğunlaştığı (kümelendiği) alanlardan ibaret olmadığı gibi, ulusların

birer küçültülmüş halini de yansıtmamaktadır. Cellini ve Soci (2002) rekabet edebilirlik kavramını ölçeklere göre değerlendirmeyi uygun bulmuşlardır. Bu değerlendirme ile birlikte bir ülkenin rekabet edebilirliği makro seviye, bir firmanın rekabet edebilirliği mikro seviye ve yerel ekonomik sistemlerin ya da bölgelerin rekabet edebilirliği ise mezo (orta) seviye olarak ayrılmıştır. Bu noktada tanımlaması en güç ve karmaşık olan rekabet edebilirlik seviyesi ise bölgesel olarak gösterilmiştir (Kitson ve diğ, 2004'te atıfta bulunulduğu gibi).

Kara (2008) da “Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları” başlıklı tez çalışmasında rekabet edebilirliğin benzer bir sınıflama ile ülke, bölge ve firma düzeyinde incelendiğine dikkat çekmiştir. Kara (2008) ayrıca, son yıllarda bölgeler arasındaki rekabetin nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştiğine dair birçok çalışma yapıldığına vurgu yaparak bölgesel rekabet edebilirliğin önem kazandığını belirtmiştir.

2.3 Faktörler

Sepic (2005)'e göre, bölgelerin rekabet edebilmesi için öncelikle gerekli bölgesel çevreyi oluşturmak gereklidir. Günün ekonomik şartlarının getirmiş olduğu her bir gelişme için uygun, aktif bir bölgesel çevre yaratabilmek, bölgesel rekabet edebilirliğin kilit noktalarından birini oluşturmaktadır. Sepic (2005) bölgesel çevrenin hangi faktörlere sahip olması gerektiğini beş başlık altında toplamıştır:

Teknik bilgi (Know-How), üretim sürecinin her bir aşamasının başarılı bir şekilde yönetilmesi kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik değişimler ve pazar gelişimi gibi durumlarda bu kapasite oldukça önem kazanmaktadır.

Kültür ve değerler, bölgeler içinde faaliyet gösteren tüm aktörlerin davranışları ve aralarındaki ilişkiler ile alakalıdır. İşbirliği, organizasyon ve bağlılık gibi başarının önemli etkenler, bir bölgenin ekonomik değer yapısını oluşturmaktadır.

Sosyal sermaye, bölgeler içinde faaliyet gösteren tüm aktörlerin bilgi birikimi ve bilgi aktarımı olarak tanımlanmaktadır. Bir bölgede güçlü ağların kurulabilmesi açısından sosyal sermayenin önemi büyüktür.

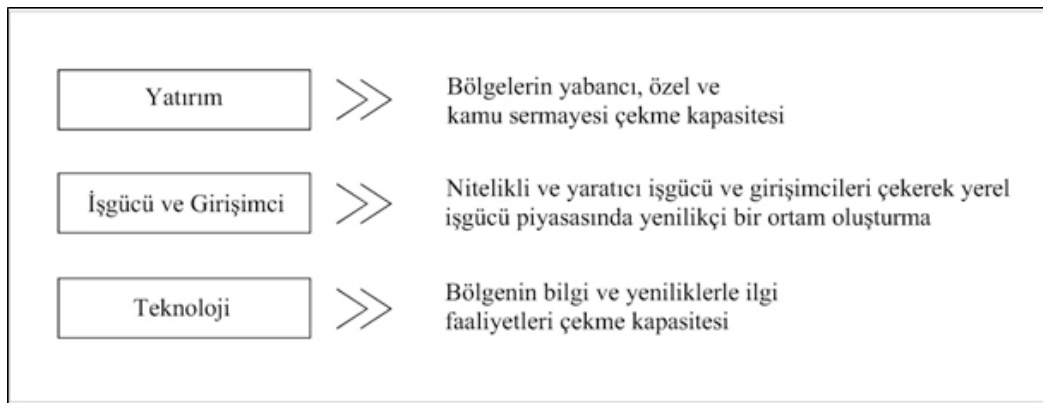
Dış dünyaya açıklık derecesi, pazar ve teknoloji konusunda ne kadar bilgi sahibi olduğu ile alakalıdır. Yeni teknolojiler ile birlikte gelişen pazar yapısını anlamak, bir bölgenin dış dünya ile güçlü bağlar kurmasına olanak sağlamaktadır.

Mevcut durumda var olan bölgesel aktörler, büyük girişimciler, orta ve küçük ölçekli işletmeler, finans yapıları, hükümet, yerel karar vericiler, profesyonel kurumlar ile araştırma ve eğitim enstitülerinden oluşmaktadır.

Bölgesel çevreler hafif altyapı (soft infrastructure) olarak adlandırılan bu özellikler ile birlikte gelişmektedir. Aralarında bilgi altyapısı, sosyal sermaye, ağlar ve hizmetler bulunan hafif altyapı sistemi ya da çevresi ise bir bölgede yaratılmak durumdadır. Bu çevrenin bir bölgede sağlamış olduğu avantajlar ya da üstünlükler, bölgenin coğrafi konumu gibi bir özelliğinden dolayı kazanmış olduğu avantajlar sınıfına girmemektedir. Bazen beslenerek bazen kuluçkaya yatırılarak ve bazen de geliştirilerek kalıcı hale getirilmesi amaçlanan bu çevreler, bölgelerin rekabet edebilirlikleri için oldukça önemli ve vazgeçilmez olarak nitelendirilmektedir (Sepic, 2005).

Bölgelerin rekabet edebilirliklerini etkileyen faktörlerin benzer bir sınıflamasını da Martin ve Tyler (2003) yapmıştır. Martin ve Tyler (2003) bölgelerin rekabet ettikleri alanları 3 grupta toplamıştır:

1. Yatırımcılar için bölgelerin yabancı, özel ve kamusal sermayeyi çekebilme kapasitesi ve yeteneği
2. İşgücü için, bölgelerin yetenekli ve özellikli çalışanları, girişimcileri ve yaratıcı işgücünü çekebilecek, yerel işgücü pazarında yenilikçi çevreler yaratabilen özelliklere sahip olması
3. Teknoloji için ise, bölgelerin bilgi-yoğun ve yenilikçi aktiviteleri çekebilme becerisi (Budd ve Hirmis, 2004'te atıfta bulunulduğu gibi)

Şekil 2.2 : Bölgelerin rekabet ettikleri alanlar (Budd ve Hirmis, 2004'te atıfta bulunulduğu gibi).

Huovari ve diğ. (2001), bölgesel rekabet edebilirliğin dört ana faktörünü belirlemiştir. Bunlardan ilki, günümüzde ekonomik büyüme ve kalkınmanın en önemli bileşenlerinden olan insan sermayesidir. Burada bahsedilen insan sermayesi içerisinde yer alan nitelikli işgücü bölgelerin rekabetçi yapısında önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Bölgesel rekabet edebilirliğin ikinci önemli faktörü ise yenilikçilik kapasitesidir. Değişimin çok hızlı ve farklı şekillerde yaşandığı günümüzde çağın koşullarına ayak uydurabilen ve hatta geleceğin koşullarını arayan bölgeler, rekabet edebilme kapasiteleri yüksek olan coğrafi mekânlar olarak ön plana çıkmaktadırlar. Belirli bir ekonomik faaliyet alanında ihtisaslaşma ve yoğunlaşma, bölgelerin rekabet edebilirliklerini etkileyen üçüncü önemli faktördür. Rekabetçi bölgeler belirli ekonomik faaliyetlerin toplandığı ve o ekonomik faaliyetlere ilişkin uzmanlaşmış firmaların bir arada bulunduğu yığılmalara sahip coğrafi sistemler olarak görülmektedir. Yığılmaların gerçekleştiği bölgelerde rekabet edebilirlik için erişilebilirlik faktörü de çok önemli bir rol üstlenmektedir. Rekabet yarışında olmak isteyen bölgeler sahip oldukları yetenekli işgücü, özelleşmiş ekonomik faaliyetler ve yığılmalar ile birlikte tüm bu özellikleri kullanabilecekleri pazarlara yakın olma eğiliminde olacaklardır. Huovari ve diğ. (2001) nin, bölgesel rekabet edebilirlik için belirlemiş olduğu bu dört faktör de birbirleri ile ilişki ve bağlantılıdır. Yenilikçi sistemlerin kaynağı olarak nitelikli işgücü gösterilirken, radikal yeniliklerin gerçekleştiği alanlar genellikle yığılmaların gerçekleştiği bölgeler olmaktadır. Yığılmaların gerçekleştiği bölgeler ise pazara ve diğer önemli yığılmalara yüksek erişilebilir bir konumda olma eğilimi göstermektedir.

Tüm bunlara ek olarak Dabson (2005) da, bölgelerde yer alan varlıklar ya da zenginliklerin küresel rekabet edebilirlikte kullanılabilmesi için yenilikçilik ve girişimcilik araçlarının kullanılarak teknoloji faktörünün ön plana çıkartılması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Bölgesel rekabet edebilirlikte yenilikçiliğin önemine vurgu yapan diğer bir yazar Kara (2008) olmuştur. Kara (2008), yenilikçiliği bölgesel rekabet edebilirliğin temeline yerleştirmiştir. Bir bölgedeki yenilikçilik hareketlerinin niteliği ve niceliğinin derecesi, o bölgenin rekabet edebilirliğinde önemli bir belirleyici olmaktadır. Yenilikçi sistemlerin geliştiği bölgeler aynı zamanda bulundukları ülkelerin ekonomisine katkı yapmakta, bünyelerine barındırdıkları firmalara da önemli faydalar sağlamaktadır. Yenilikçi bölgeler, üretmiş oldukları yeni ve katma değeri yüksek ürünler ile birlikte

önemli pazar payına sahip olmakla birlikte rekabetçi yapılarını da üst seviyelere taşımaktadırlar.

Bu bölümde bölgesel rekabet edebilirlik kavramına ilişkin yapılan teorik çalışmalar kısaca özetlenmiştir. Bölgesel rekabet edebilirlik ile ilgili yapılmış olan ampirik çalışmalar incelendiğinde ise, bölgesel rekabet edebilirliği tanımlayan ekonomik, fiziksel ve sosyal altyapı ile insan sermayesi başlıkları altında birçok değişken ortaya çıkmıştır.

3. TÜRKİYE DÜZEY 2 BÖLGELERİNDE REKABET EDEBİLİRLİK KAPASİTESİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’deki 26 Düzey 2 bölgesinin ekonomi, teknoloji, fiziksel ve sosyal altyapı ile işgücü ortamı alanlarındaki rekabet edebilirliği incelenmektedir. Çalışmada bölgesel rekabet edebilirliği değerlendirmek için seçilen düzey 2 bölgeleri AB bölgesel sınıflandırması olan NUTS kriterlerine göre tanımlanmıştır. Türkiye’de bölgeler 2002 yılından itibaren, bu kriterlere göre sınıflandırılmaktadır. Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) olarak adlandırılan bu sisteme göre, 12 adet Düzey 1 bölgesi ve 26 adet Düzey 2 bölgesi (Şekil 3.1) bulunmaktadır. Düzey 3 sınıflandırması ise Türkiye’nin 81 ilini kapsamaktadır (Çizelge 3.1).

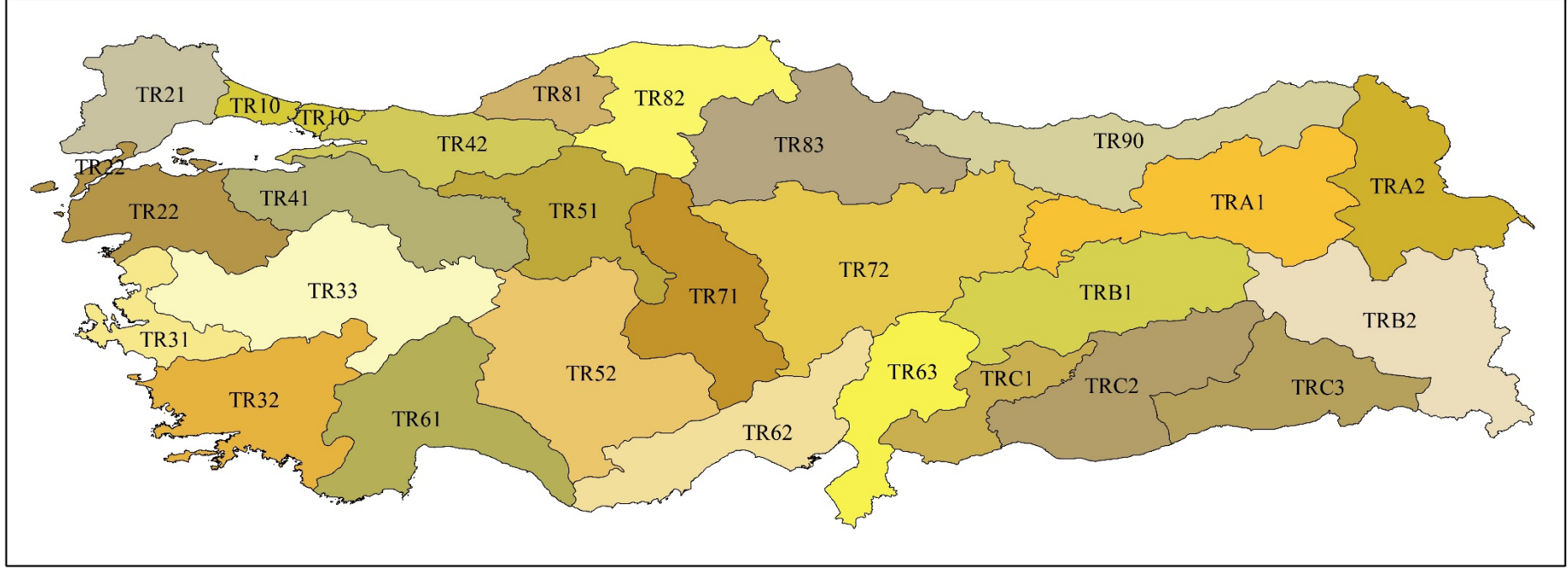
Çalışmada Türkiye’de düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliklerini değerlendirmek amacıyla kullanılacak olan değişkenler daha önce dünya ve Türkiye’de konu ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar incelenerek belirlenmiştir. Belirlenen bu değişkenlere ait verilerin zaman dilimi 2011 ile 2014 yılları arasında değişmektedir. İncelenen ampirik çalışmalarda bölgesel rekabet edebilirlik için önemli olan bazı değişkenlere ait (Toplam AR-GE Harcamaları, Eğitim ve Sağlık Harcamaları, Konut Kalitesi vb.) veriler, düzey 2 bölgelerinde mevcut olmadığı için kullanılamamıştır.

Bölgesel rekabet edebilirlik değişkenleri, bu alanda yapılmış olan çeşitli teorik ve ampirik çalışmaların değerlendirilmesiyle 4 ana başlıkta toplanmıştır:

1. Ekonomik Çevre
2. Fiziksel Çevre
3. Sosyal Çevre
4. İnsan Sermayesi

Çizelge 3.1 : Türkiye istatistiki bölge birimleri sınıflandırması.

KOD	DÜZEY 1	KOD	DÜZEY 2	KOD	DÜZEY 3
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul Alt Bölgesi	TR100	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ Alt Bölgesi	TR211-TR212-TR213	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR22	Balıkesir Alt Bölgesi	TR221-TR222	Balıkesir, Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir Alt Bölgesi	TR310	İzmir
		TR32	Aydın Alt Bölgesi	TR321-TR322-TR323	Aydın, Denizli, Muğla
		TR33	Manisa Alt Bölgesi	TR331-TR332-TR333-TR334	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa Alt Bölgesi	TR411-TR412-TR413	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42	Kocaeli Alt Bölgesi	TR421-TR422-TR423-TR424-TR425	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara Alt Bölgesi	TR511	Ankara
		TR52	Konya Alt Bölgesi	TR521-TR522	Konya, Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya Alt Bölgesi	TR611-TR612-TR613	Antalya, Isparta, Burdur
		TR62	Adana Alt Bölgesi	TR621-TR622	Adana, Mersin
		TR63	Hatay Alt Bölgesi	TR631-TR632-TR633	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale Alt Bölgesi	TR711-TR712-TR713-TR714-TR715	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR72	Kayseri Alt Bölgesi	TR721-TR722-TR723	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak Alt Bölgesi	TR811-TR812-TR813	Zonguldak, Karabük, Bartın
		TR82	Kastamonu Alt Bölgesi	TR821-TR822-TR823	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		TR83	Samsun Alt Bölgesi	TR831-TR832-TR833-TR834	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon Alt Bölgesi	TR901-TR902-TR903-TR904-TR905-TR906	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Güntüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA 1	Erzurum Alt Bölgesi	TRA 11-TRA 12-TRA 13	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		TRA 2	Ağrı Alt Bölgesi	TRA 21-TRA 22-TRA 23-TRA 24	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB 1	Malatya Alt Bölgesi	TRB 11-TRB 12-TRB 13-TRB 14	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		TRB 2	Van Alt Bölgesi	TRB 21-TRB 22-TRB 23-TRB 24	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC 1	Gaziantep Alt Bölgesi	TRC 11-TRC 12-TRC 13	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		TRC 2	Şanlıurfa Alt Bölgesi	TRC 21-TRC 22	Şanlıurfa, Diyarbakır
		TRC 3	Mardin Alt Bölgesi	TRC 31-TRC 32-TRC 33-TRC 34	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Şekil 3.1 : Türkiye düzey 2 bölgeleri.

3.1 Değişkenler

Çalışmada kullanılan değişkenlerin ve başlıkların belirlenmesinde, daha önce bölgesel rekabet edebilirliğin ölçülmesi amacıyla yapılan ampirik ve teorik çalışmalardan yararlanılmıştır. Alkin ve diğ. (2007)'nin Türkiye'de iller arası rekabeti ölçmek için yapmış olduğu çalışma, EDAM (2009)'ın yine Türkiye'deki illerin rekabet edebilirliğini ölçmeye yönelik yapmış olduğu çalışma, Albayrak ve Erkut (2010)'un Türkiye'deki bölgelerin rekabet edebilirliğini değerlendirdiği çalışma ve Dijkstra ve diğ. (2011)'nin Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliklerini değerlendirdiği çalışma, faydalanılan kaynaklar olmuştur. Bu çalışmalarda kullanılan en yaygın değişkenler ve bu değişkenlerin üstünde yer alan ana başlıklar, bu bölüm altında değerlendirilen değişkenleri belirlemede yol gösterici olmuştur.

İncelenen bu çalışmalarda, bölgelerin rekabet edebilirliğine etkiyen en önemli faktörlerin genel olarak ekonomi ile alakalı olduğu görülmektedir. Ancak bir bölgenin rekabet edebilirliğini ölçmede sadece ekonomik faktörlerin ele alınması yeterli olmamaktadır. Bu çalışmalarda ekonomik çevrenin yanı sıra özellikle yenilikçiliği ilgilendiren fiziksel yapıya ilişkin faktörler ile insan faktörünün ön planda olduğu sosyal çevre ile insan sermayesi başlıkları rekabet edebilirliği ölçmek adına değerlendirilmiştir.

Bu çalışmaların değerlendirilmesi sonucunda, ekonomik çevreye ilişkin 11, fiziksel çevreye ilişkin 16, sosyal çevreye ilişkin 4 ve insan sermayesine ilişkin 5 değişken olmak kaydıyla toplam 36 adet değişken verileri, Türkiye'deki Düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliğini incelemek amacı ile elde edilmiştir (Çizelge 3.2). Çalışmada kullanılan değişkenlerin detaylı açıklaması EK-A'da verilmiştir.

3.2 Yöntem ve Bulgular

Türkiye'deki bölgelerin rekabet edebilirliklerini ölçmek ve değerlendirmek amacıyla belirlenmiş olan 36 değişken kullanılarak temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Temel bileşenler analizi birbiri ile ilişkili çok sayıda değişkenin, birbirinden bağımsız daha az sayıda bileşene indirgenmesini sağlamaktadır.

Çizelge 3.2 : Çalışmada kullanılan bölgesel rekabet edebilirlik değişkenleri.

EKONOMİK ÇEVRE			SOSYAL ÇEVRE		
Değişkenler	Açıklama		Değişkenler	Açıklama	
1	İSTOR	İstihdam Oranı (15-64 Yaş Nüfus İçerisinde)	28	SAGPER	Kişi Başına Düşen Sağlık Personel Sayısı
2	UZİŞOR	Uzun Vadeli İşsizlik Oranı (15-64 Yaş Nüfus İçerisinde)	29	ÖĞRSAY	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı
3	İŞSİZOR	İşsizlik Oranı (15 yaş ve üzeri)	30	STK	Kişi Başı STK Sayısı
4	GSYİH	Kişi Başı GSYİH (Euro)	31	NETGOC	Net Göç Hızı
5	MAAŞ	Kişi Başı Maaş (Euro)	İNSAN SERMAYESİ		
6	NACEÇALIŞAN	NACE (J-K-L) Sektörlerinde ^a Çalışan Sayısının Toplam Çalışan Sayısı İçindeki Oranı	32	ÇALYÜKÖĞR	Çalışan Nüfus İçinde Yükseköğretim Mezunu
7	GSKD	Gayri Safi Katma Değer	33	TOPYÜKÖĞR	Toplam Nüfus İçinde Yükseköğretim Mezunu
8	FDI	FDI (Doğrudan Yabancı Yatırım) Yoğunluğu	34	ÇALBİLTEK	Çalışan Nüfus İçinde Bilim ve Teknoloji Çalışan Sayısı
9	İŞÇAL	İşverenlerin Çalışanlara Oranı	35	TOPBİLTEK	Toplam Nüfus İçinde Bilim ve Teknoloji Çalışan Sayısı
10	İŞYERÇAL	İşyeri Başına Çalışan Sayısı	36	ÇALİLETEK	Çalışan Nüfus İçinde İleri Teknoloji Sektörlerinde Çalışan Sayısı
11	KİŞİBAŞIR	Kişi Başına Açılan Şirket Sayısı			
FİZİKSEL ÇEVRE					
Değişkenler	Açıklama				
12	KİŞİGENBANT	Kişi Başı Genişbant İnternet Abone Sayısı			
13	HAVALİMANI	Hava Trafikğine Açık Havalimanı Sayısı			
14	ULAHABYAT	Haberleşme ve Ulaşım Sektörüne Yönelik Kamu Yatırımı (1000TL)			
15	LİMAN	Liman Varlığı			
16	ARAÇ	Km2 ye Düşen Araç Sayısı			
17	AVM	AVM Sayısı			
18	KİBAŞŞİNE	Kişi Başına Düşen Sinema Sayısı			
19	KİBAŞTİY	Kişi Başına Düşen Tiyatro Sayısı			
20	MUZE	Müze Sayısı			
21	KULMER	Kültür Merkezi Sayısı			
22	ÖZOKUL	Özel Okullar			
23	ÖZHASTANE	Özel Hastane			
24	İNTULAŞ	İnternete Ulaşma Olanakları Olan Hanehalkları			
25	İNTSERMAL	Özel kullanım için internet üzerinden servis ya da mal talep eden bireyler			
26	DUZİNT	Düzenli Olarak İnternet Kullanan Bireyler			
27	GENULAŞ	Genişbanta Ulaşan Hanehalkları			
a. J : Bilgi İletişim K : Mali Hizmetler ve Sigortacılık Hizmetleri L : Gayrimenkul					

Temel bileşenler analizi ilk olarak Karl Pearson tarafından 1900’lü yılların başında keşfedilmiştir. Metodun gelişmesine Hotelling (1933) ve Rao (1964) katkıda bulunmuşlardır. Analiz, değişkenler arasında var olan bağımlılıkları belirlemek ve yorumlamak için kullanılmaktadır. Bireyler arasında var olabilecek ilişkilerin incelenmesi de metodun içeriğinde yer almaktadır (Timm, 2002).

Çalışmada, temel bileşenler analizi SPSS programı aracılığı ile uygulanmıştır. Analiz sonunda 36 değişkenden 8 ana bileşen elde edilmiştir. Bu ana bileşenlerin belirlenmesinde öz değerlerin 1’den yüksek olmasına dikkat edilmiştir.

8 ana bileşenin varyansı açıklama oranı, o bileşenin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Burada varyans bölgesel rekabet edebilirlik olarak tanımlanmaktadır. Çünkü varyansın oluşmasında kullanılan değişkenlerin her biri bölgesel rekabet edebilirliğe etki etmektedir. Temel bileşenler analizinin vermiş olduğu 8 ana bileşenin bölgesel rekabet edebilirliğe olan etkisi ya da başka bir deyişle toplam varyansı açıklama oranı %95 (%94.633) civarındadır.

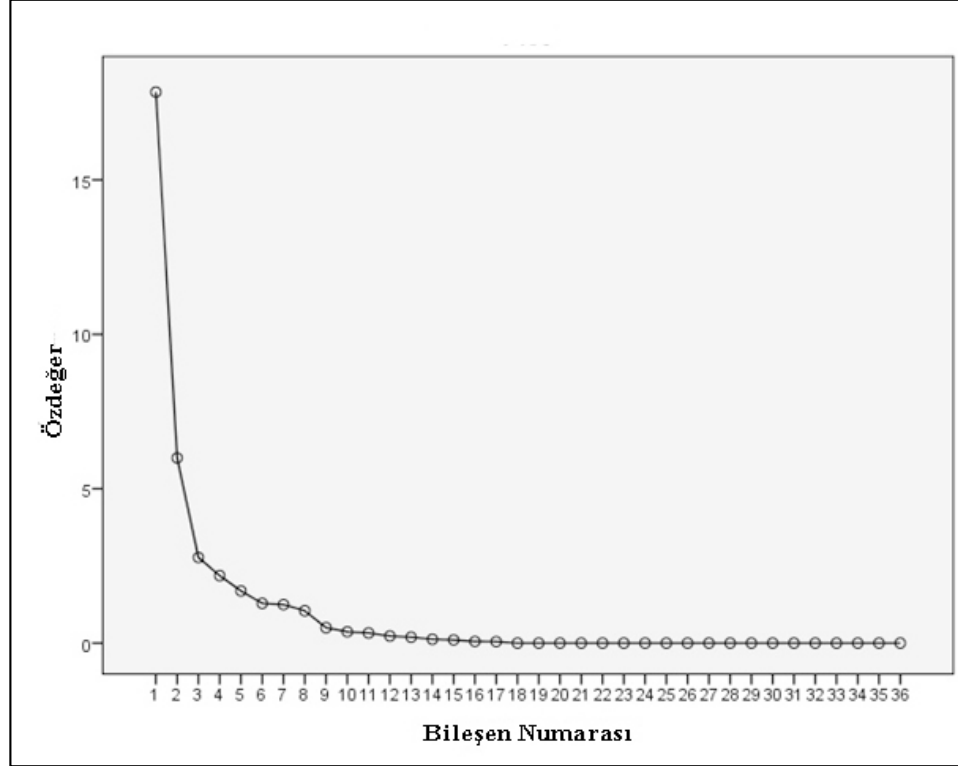
Varyansı açıklayan en güçlü ana bileşen “Genel Nedensel Bileşen” olmuştur. “Güçlü Ekonomik Yapı” olarak adlandırılan bu bileşen varyansın dolayısıyla bölgesel rekabet edebilirliğin neredeyse yarısını (%49.568) açıklamaktadır. Bu nedenle bu bileşen ülke bölgelerinin rekabet edebilirliklerinde en önemli role sahiptir.

8 ana bileşenden ikincisi ise varyansın yaklaşık %17’sini (%16.657) açıklar durumdadır. Güçlü ekonomik yapı bileşeni kadar öneme sahip olmasa da 2 numaralı bileşen de (İnsan Sermayesi) bölgesel rekabet edebilirliğin yorumlanmasına değerli bir katkı yapmaktadır. 2 numaralı insan sermayesi bileşeninden sonra gelen 6 bileşenin varyansın açıklanmasına yaptıkları katkı birbirlerine yakın ve ilk iki bileşene göre daha düşük orandadır. Bu nedenle Türkiye’deki bölgelerin rekabet durumlarını incelemek ve yorumlamak için ilk iki bileşen kullanılacak, diğer bileşenler ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir.

36 değişkenin temel bileşenler analizine girdi sağlaması ile yaratılmış olan bileşenlerin öz değerleri ve bu bileşenlerin toplam varyansı açıklama oranları EK-B’de detaylı bir şekilde verilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre ortaya çıkan bölgesel rekabet edebilirlik bileşenlerinin grafiksel gösterimi, durumu daha net ortaya koymaktadır. Bu grafikte ilk 2 bileşenin bölgesel rekabet edebilirlik faktörlerini açıklamada oldukça iyi olduğu görülmektedir.

Grafik çizgisi incelendiğinde 3 numaralı bileşenden sonra bir kırılma gerçekleştiği görülmektedir. Bu kırılma, bölgesel rekabet edebilirliğe etkiyen 3 ana bileşen olduğuna işaret etse de, varyans açıklama oranlarına bakıldığında 3. bileşenin bölgesel rekabet edebilirliği açıklamada yeterliği olmadığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmada bölgesel rekabet edebilirliğe etkiyen 2 ana bileşen alınmıştır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 : Bileşen özdeğerleri.

Analiz aynı zamanda ortaya çıkan 8 ana bileşenin her birini 36 değişken ile ilişkilendirmektedir. Bu durum, bölgesel rekabet edebilirliği etkileyen 2 temel bileşenin ne olduğunu tanımlamada fayda sağlamaktadır. 8 ana bileşen ve bu bileşenlerin analizde kullanılan 36 değişken ile ilişkisi EK-C'de verilmiştir.

3.2.1 Güçlü ekonomik yapı

Temel bileşenler analizi sonuçlarına göre Türkiye'de bölgesel rekabet edebilirliği en fazla etkileyen temel bileşen %50 oranında bir öneme sahiptir. Bölgelerin rekabeti açısından bu denli büyük bir öneme sahip olan güçlü ekonomik yapı bileşeninin tanımlanmış olduğu bölgesel rekabet edebilirlik değişkenleri 18 tanedir (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3 : Güçlü ekonomik yapı bileşeni değişkenleri.

Dönüştürülmüş Bileşen Matrisi^a		
GÜÇLÜ EKONOMİK YAPI		
Değişkenler	Etki Katsayısı	Açıklama
1.Grup		
AVM	.974	AVM Sayısı
GSKD	.969	Gayri Safi Katma Değer
OZOKUL	.965	Özel Okullar
OZHASTANE	.963	Özel Hastane
ARAC	.962	Km2 ye Düşen Araç Sayısı
KİŞİBAŞIR	.828	Kişi Başına Açılan Şirket Sayısı
2.Grup		
NACEÇALIŞAN	.782	NACE (J-K-L) Sektörlerinde ^b Çalışan Sayısının Toplam Çalışan Sayısı İçindeki Oranı
ULAHABYAT	.778	Haberleşme ve Ulaşım Sektörüne Yönelik Kamu Yatırımı (1000TL)
CALILETEK	.762	Çalışan Nüfus İçinde İleri Teknoloji Sektörlerinde Çalışan Sayısı
MUZE	.752	Müze Sayısı
KİŞİGENBANT	.723	Kişi Başı Genişbant İnternet Abone Sayısı
3.Grup		
KIBASSINE	.666	Kişi Başına Düşen Sinema Sayısı
FDI	.658	FDI (Doğrudan Yabancı Yatırım) Yoğunluğu
CALBILTEK	.539	Çalışan Nüfus İçinde Bilim ve Teknoloji Çalışan Sayısı
GSYİH	.538	Kişi Başı GSYİH (Euro)
İŞYERÇAL	.518	İşyeri Başına Çalışan Sayısı
MAAŞ	.511	Kişi Başı Maaş (Euro)
TOPBILTEK	.504	Toplam Nüfus İçinde Bilim ve Teknoloji Çalışan Sayısı
Çıkarım Metodu: Temel Bileşenler Analizi.		
Döndürme Metodu: Kaiser Normalleştirme ile Varimax. ^a		
a. Döndürme 11 yinelemede birleştirilmiştir.		
b. J :Bilgi İletişim K : Mali Hizmetler ve Sigortacılık Hizmetleri L : Gayrimenkul		

Çizelgede gösterilen ilişki değerleri -1 ve 1 arasında yer almaktadır. Burada 1'e yakın olma durumu değişken ile bileşen arasında güçlü bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir. Çizelgede ilişki değeri 0.5'ten yüksek olan değişkenler dikkate alınmıştır. Buna göre bölgesel rekabet edebilirlikte en etkili olan güçlü ekonomik yapı bileşeni ile güçlü ilişkisi bulunan 18 değişken bulunmaktadır. 18 değişken özellikleri bakımından değerlendirildiğinde, genel olarak ekonomik faktörlerin ön planda olduğu gözlemlenmektedir. Burada yer alan değişkenlere bakılarak, ekonomik yapıyı güçlendirecek olan sermaye ve işgücünün bölgesel rekabette etkin olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bölgelerin rekabet edebilirlik kapasiteleri arttırmaları ve

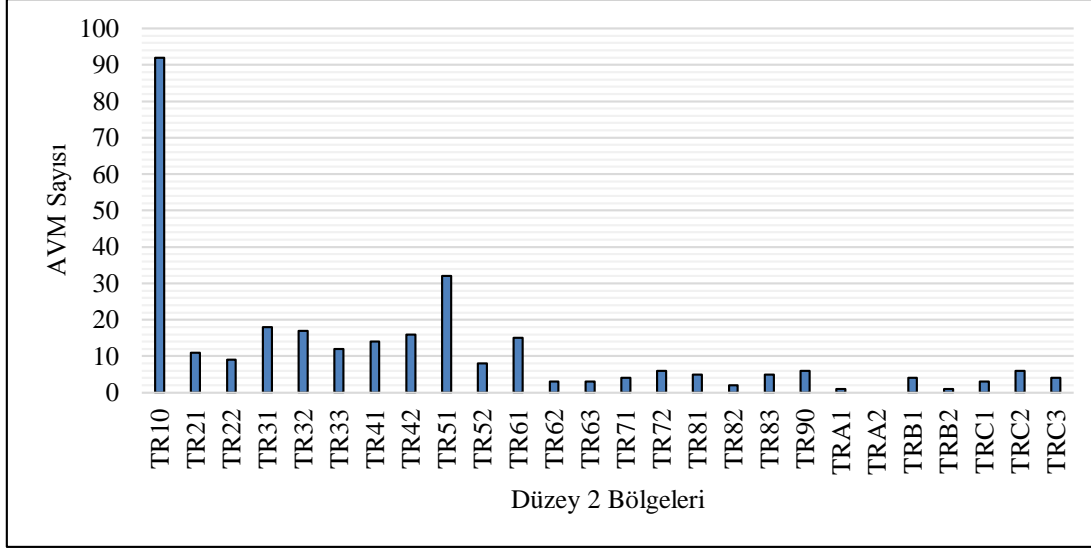
piyasada aktif olarak rol alabilmeleri için de yenilikçi olmaları gerektiği bu bileşeni etkileyen değişkenlere bakılarak görülebilmektedir.

Güçlü ekonomik yapıyı oluşturan 18 değişken kendi içinde, ekonomik yapıya etki güçleri bakımından 3 grupta toplanmıştır. Grupların oluşturulmasında, değişkenlerin güçlü ekonomik yapı bileşenine yapmış olduğu etki katsayısı ile temsil ettikleri alanlar göz önüne alınmıştır. Gruplar 1, 2 ve 3 olarak adlandırılmıştır. Bu sınıflamaya göre, 1.grubu oluşturan değişkenlerin daha çok özel sermaye ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu grup içerisinde yer alan özel hastane sayısı ve özel okul sayısı değişkenlerinin her ne kadar fiziksel çevreye ilişkin etmenler oldukları gözükse de, bu değişkenler, yatırım potansiyeli taşımaları sebebi ile özel sermaye başlığı altında değerlendirilmiştir. Yenilikçiliği ilgilendiren değişkenlerin ise ağırlıklı olarak 2.grup içerisinde toplandığı görülmektedir. 3.grup içerisinde ise çoğunlukla işgücü ile alakalı değişkenlerin yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu grup içerisinde yer alan kişi başına düşen sinema sayısı değişkeni ise daha çok sosyal çevreye ilişkin bir değişken olarak değerlendirilse de, değişken çalışmada bölgeler işgücünü çekebilecek bir avantaj olarak nitelendirildiğinden, işgücü ile alakalı grup altında değerlendirilmiştir.

Güçlü ekonomik yapıyı en çok etkileyen değişkenler 1.grup içerisinde yer almaktadır. Bu değişkenler genellikle bölgelere yapılacak olan özel sermaye yatırımları ile ilgilidir. Yapılacak olan bu özel yatırımlar ile bölgelerin rekabet edebilirlik seviyesi arasında aynı yönlü ilişki vardır. Bir bölgede açılan alışveriş merkezleri (AVM), özel okul ve hastaneler o bölgedeki refah seviyesini arttıracak gibi, yeni iş imkânları da sunmaktadır.

Gayri Safi Katma Değeri yüksek olan bir bölge, özel sermayenin ilgi alanında yer almaktadır. Çok üreten ve çok kazanan bölgelerde, kazançtan pay almak isteyen özel sermaye yapacağı yatırımlar ile bölgenin ekonomik anlamda gelişmesine vesile olacaktır. Bir bölgenin ürettiğinden kazandığını yine o bölge içerisinde harcaması, özel sermayenin başarmak isteyeceği bir hedef olarak gözükmemektedir. Özel sermaye üreten bir bölgeye yapacağı yatırımlar ile o bölgenin hem refah düzeyini yükseltecek hem de ekonomik döngünün gerçekleşmesine olanak sağlayarak o bölgenin rekabet edebilirliğini arttıracaktır. Bu bölümde 1.grubu oluşturan özel sermaye değişken değerleri, Türkiye'deki düzey 2 bölgeleri özelinde değerlendirilmiştir.

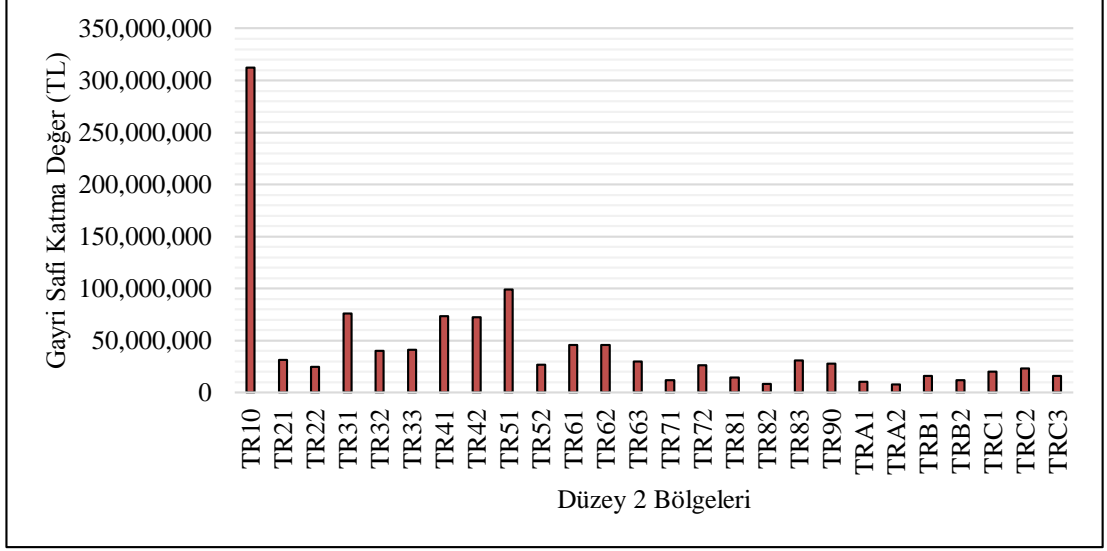
İlk olarak bölgelerdeki alışveriş merkezi sayısı incelenmiştir. En çok alışveriş merkezi bulunan bölgeler olarak TR10-İstanbul ile TR51-Ankara ön plana çıkmaktadır. Alışveriş merkezi sayısında batı bölgelerin doğu bölgelere göre daha önde olduğu görülmektedir. TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesinde hiç alışveriş merkezi bulunmaması dikkati çekmektedir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 : AVM sayısı (Alışveriş Merkezleri ve Yatırımcıları Derneği, 2014).

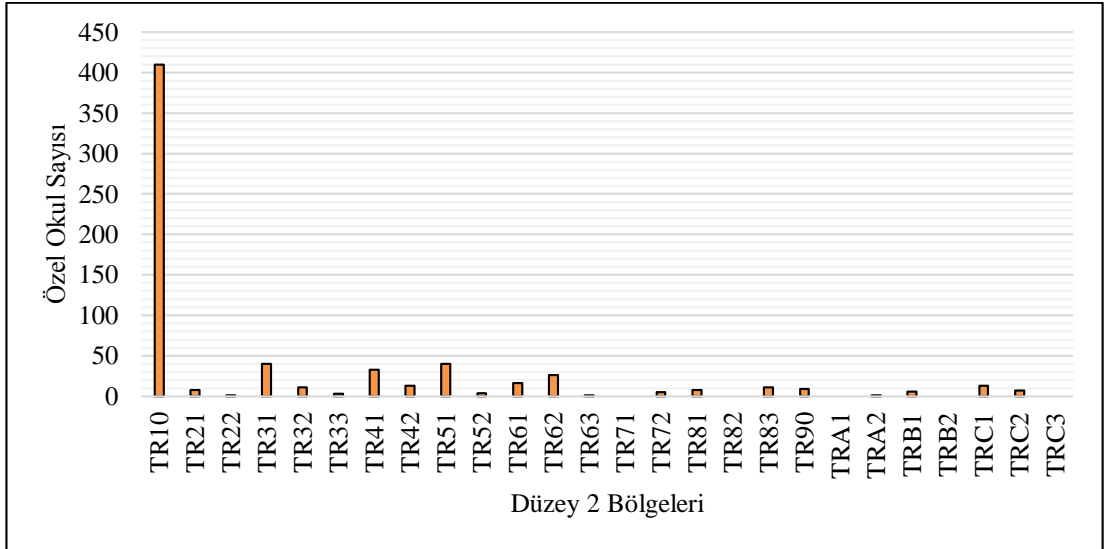
1.grubun ikinci değişkeni gayri safi katma değerdir. Bu değişkene ilişkin veriler incelendiğinde, TR10-İstanbul bölgesi diğer bölgelere göre oldukça baskın çıkmaktadır. İstanbul'u TR51-Ankara ve TR31-İzmir bölgeleri takip etmektedir. İstanbul gibi yüksek üretim kapasitesine sahip gelişmiş bir bölgeye yakın konumda bulunan TR41- Bursa, Eskişehir, Bilecik ile TR42- Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgelerinin de ülke üretimine önemli katkı yaptığı görülmektedir.

Ülkenin doğusunda yer alan bölgelerin üretimde etkisiz kaldığı görülmektedir. Bu coğrafyada yer alan TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan ve TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgeleri ile TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesi gayri safi katma değeri bakımından ülke genelinde son üç sırayı paylaşmaktadırlar. Ülkenin genel olarak doğusunda yer alan bölgelerin gayri safi katma değerinin düşük olması olağan bir durum olarak görülmekle birlikte, ülkenin batısında yer alan ve ülkenin doğu bölgelerine göre daha gelişmiş olan TR22- Balıkesir, Çanakkale bölgesinin gayri safi katma değerinin oldukça düşük kalması ilginç bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 : Gayri safi katma değer (TUIİK, 2011).

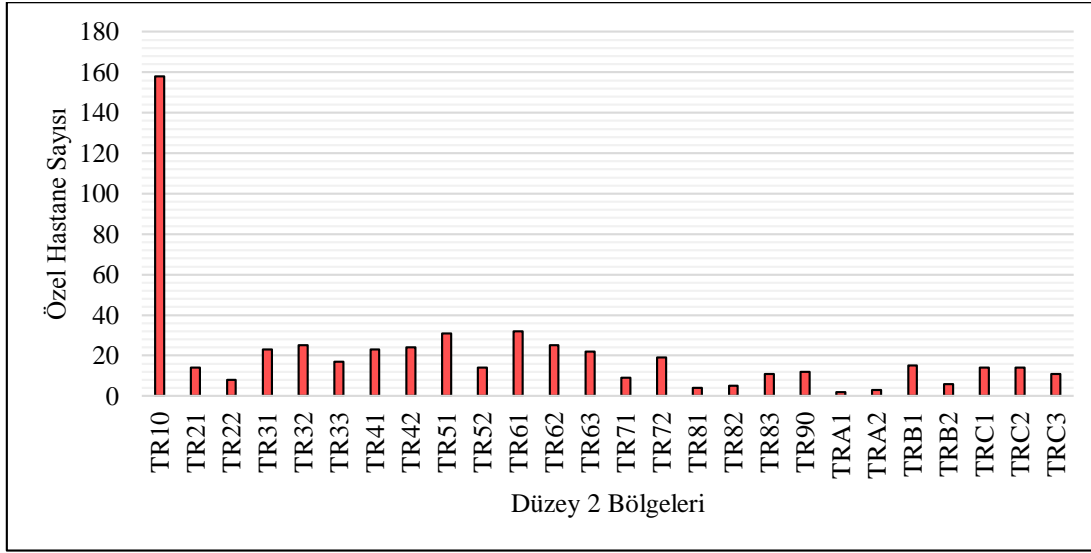
Özel okul sayısının bölgelere göre dağılımı incelendiğinde TR10-İstanbul bölgesinin diğer bölgelere göre çok daha fazla özel okulu barındırdığı görülmektedir. Ege ve Akdeniz sahillerine kıyısı bulunan bölgelerde özel okul sayısının fazla oluşu dikkati çekerken, ülkenin doğusunda yer alan 3 bölgede hiç özel okul bulunmamaktadır. TR71- Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir VE TR82- Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgelerinde de hiçbir eğitim düzeyinde özel okul bulunmaması ilgi çekicidir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 : Özel okul sayısı (Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği, 2014).

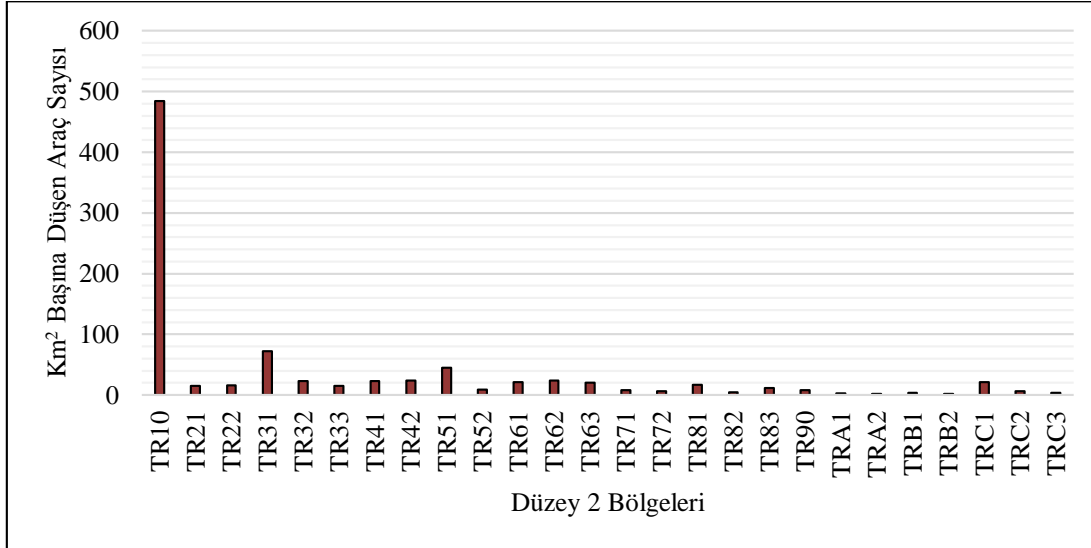
Özel sermayeye ilişkin diğer bir değişken olan özel hastane sayısında yine TR10-İstanbul bölgesi, sahip olduğu 158 özel hastane ile diğer bölgeler arasında öne

çıkmaktadır. Ülke genelinde bakıldığında özel hastanelerin sayıca az olduğu bölgeler Doğu Anadolu ile Orta Karadeniz coğrafyasıdır (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 : Özel hastane sayısı (TUİK, 2012).

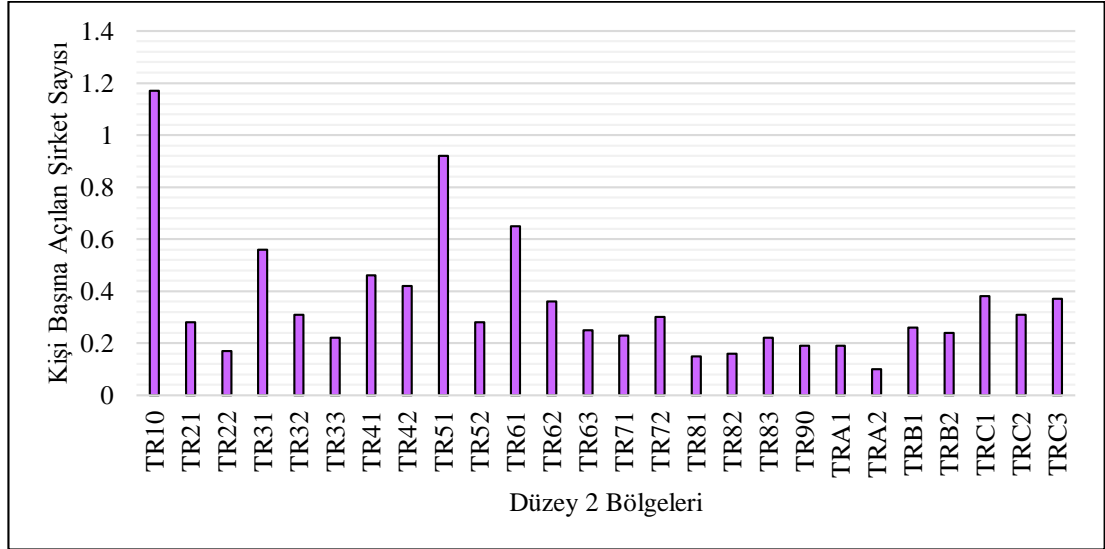
Km² başına düşen araç sayısı bakımından TR10-İstanbul bölgesi ön planda yer alırken, onu TR51-Ankara ve TR31-İzmir bölgeleri takip etmektedir. Araç sahipliği konusunda ülkenin geneline bakıldığında ise, keskin bir doğu-batı ayrımı gözlenmektedir (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 : Km² başına düşen araç sayısı (TUİK, 2012).

1.grup içerisinde yer alan son değişken kişi başına açılan şirket sayısıdır. TR10-İstanbul ve TR51-Ankara bölgeleri bu alanda ön plana çıkarken, bu bölgeleri TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik, TR31-İzmir ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur takip

etmektedir. Kişi başına açılan şirket sayısı bakımından, ülkenin batısında yer alan TR22-Balıkesir, Çanakkale ve TR33-Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak bölgeleri yetersiz gözükmemektedir (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 : Kişi başına açılan şirket sayısı (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2012).

Özel sermaye ile ilişkili olan değişken verilerine göre, 1.grup içerisinde TR10-İstanbul bölgesi lider konumunda yer almaktadır. Özel sermaye grubuna ilişkin 6 değişken içerisinde tüm bölgeler arasında ilk sırada gelen İstanbul, bu başlık altında rekabet edebilirliği en yüksek bölge olmuştur. Rekabet edebilirlik sıralamasında İstanbul'u TR51-Ankara ve TR31-İzmir bölgeleri takip etmektedir.

TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi üretmiş olduğu gayri safi katma değer ve sahip olduğu özel okul sayısı ile ülke bölgelerinin rekabet edebilirliğinde İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra en güçlü bölge olarak ortaya çıkmaktadır.

TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesi ise özel hastane sayısı bakımından İstanbul'un ardından ikinci sırada yer almaktadır. Yine aynı bölge kişi başına açılan şirket sayısı değişkeninde İstanbul ve Ankara'dan sonra üçüncü sırayı elde etmiştir.

1.grupta en kötü performansa sahip bölgelerden biri TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan olmuştur. Bu gruba ait 6 değişkenin 5'inde son üç sırada yer alan bölge sadece özel okul sayısı değişkeninde 26 bölge içerisinde 21. olmuştur. Benzer bir şekilde TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi de sadece kişi başına açılan şirket sayısı değişkeninde de son üç sırada yer almayarak, özel sermaye alanında zayıf olduğunu göstermiştir.

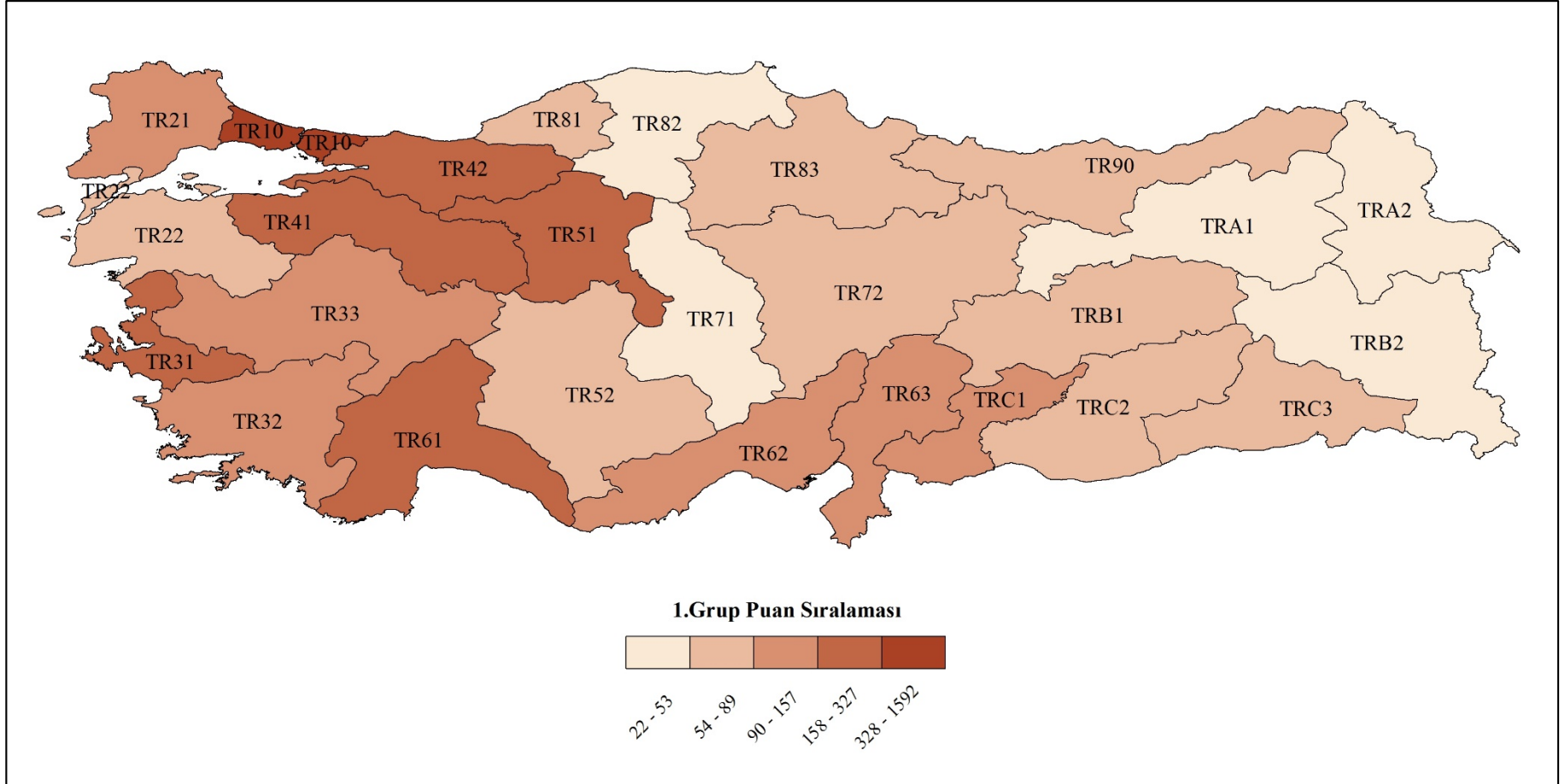
Özel sermaye yatırımlarını çekebilme açısından başarısız olan bir diğer bölge de TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop olmuştur. Gayri safi katma değer üretiminde sondan ikinci olan bölge, kişi başına açılan şirket sayısı verilerine göre de tüm bölgeler içinde sondan üçüncü olmuştur.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, İstanbul, Ankara ve İzmir bölgelerinin özel sermaye alanında güçlü olduğu görülmektedir. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgeleri de özel sermaye alanında sahip oldukları değerler ile İstanbul, Ankara ve İzmir ile rekabet edebilme potansiyeline sahiptir. Özel sermaye alanında rekabet edebilirliği en düşük bölgeler ise genellikle ülkenin doğusunda bulunmaktadır. Ancak bu bölgede bulunmayan TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesinin de özel sermaye alanında oldukça yetersiz kaldığı gözükmemektedir.

1.grup içerisinde yer alan ve özel sermaye ile ilişkisi bulunan değişken verileri standardize edilerek, her bir düzey 2 bölgesi için puanları hesaplanmıştır. Bu puanlar, her bir bölge için, değişken verisi ile değişkenin güçlü ekonomik yapı bileşenine yapmış olduğu etki katsayısı ile çarpılarak elde edilmiştir. Yukarıda düzey 2 bölgeleri için genel bir değerlendirmesi yapılan 1.grupta, özel sermayeyi etkileyen değişken verilerinin puanları toplanarak bölgelerin sıralaması yapılmıştır (Şekil 3.9).

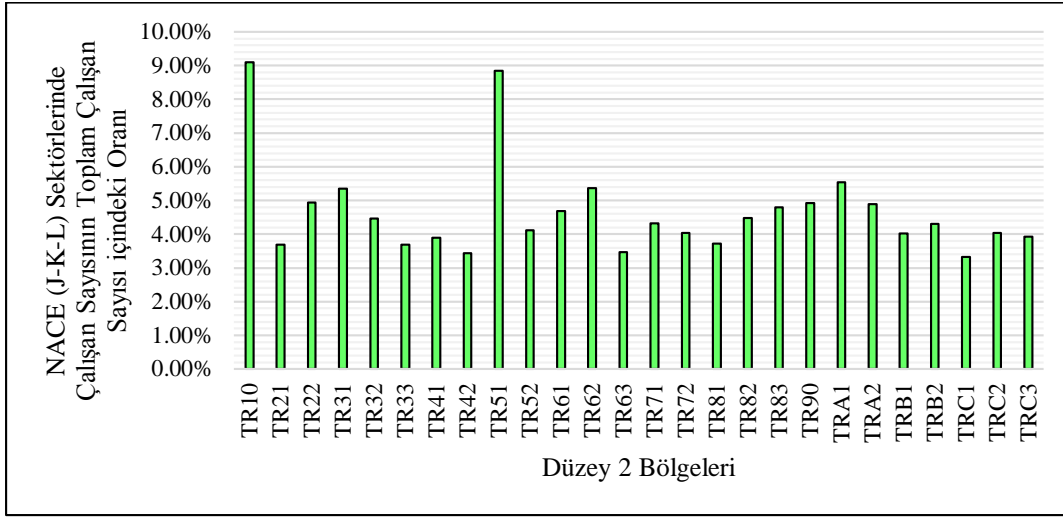
Bölgelerin güçlü bir ekonomik yapıya sahip olmaları için yenilikçi olmaları gereklidir. Günümüzde var olan yeni ekonomik düzende bölgeler rekabet edebilmek için yeni teknolojiler geliştirmek için çaba göstermektedir. Sürekli gelişen ve değişen rekabet ortamında bölgeler, rekabetçi kalabilmek için yeni teknolojileri ve nitelikli işgücünü kendi alanlarına çeken stratejiler geliştirmektedir.

Temel bileşenler analizi sonucunda da güçlü bir ekonomik yapının temellerinden birinin yenilikçi faaliyetler olduğu ortaya çıkmıştır. Analize göre 2.grup içerisinde yer alan ileri teknoloji sektörlerinde çalışanlar, haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik yapılan yatırımlar ve genişbant internet abone sayısı gibi değişkenlerin yenilikçi yapıyı oluşturduğu görülmektedir. Analiz sonucunda müze sayısı değişkeni de bu grup içerisinde yer almıştır. Ancak müze sayısının yenilikçi yapı ile bir ilişkisi bulunmadığı için, değişkene grup içi rekabet edebilirlik değerlendirmesinde yer verilmemiştir. Bu bölümde 2.grup içerisinde yer alan yenilikçi yapı ile ilgili değişken değerleri, Türkiye'deki düzey 2 bölgeleri özelinde değerlendirilmiştir.

Şekil 3.9 : 1. Grup puan sıralaması

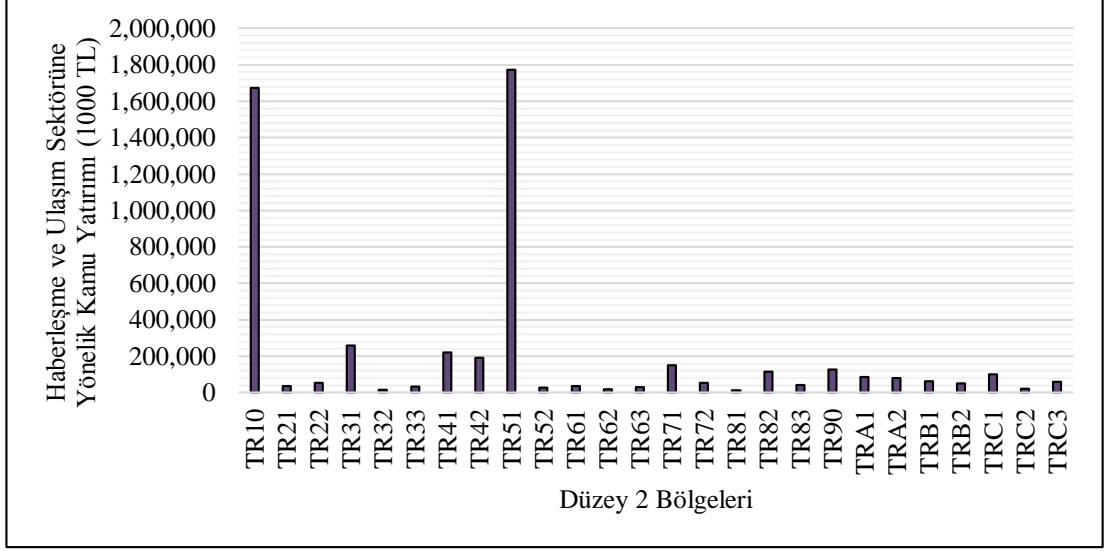
İlk olarak NACE J(Bilgi İletişim)-K(Mali Hizmetler ve Sigortacılık Hizmetleri)-L(Gayrimenkul) sektörlerinde çalışan sayısı oranına bakıldığında TR10-İstanbul ile TR51-Ankara bölgelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bölgeler arası kıyaslama yapıldığında, birçok bölgenin sektör çalışanları bakımından yetersiz olduğu incelenmiştir. Ancak TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi NACE J-K-L sektörlerinde çalışan sayısı oranı bakımından yetersiz gözüken bölgelerden daha iyi durumdadır (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 : NACE (J-K-L) sektörlerinde çalışan sayısının toplam çalışan sayısı içindeki oranı (TÜİK, 2011).

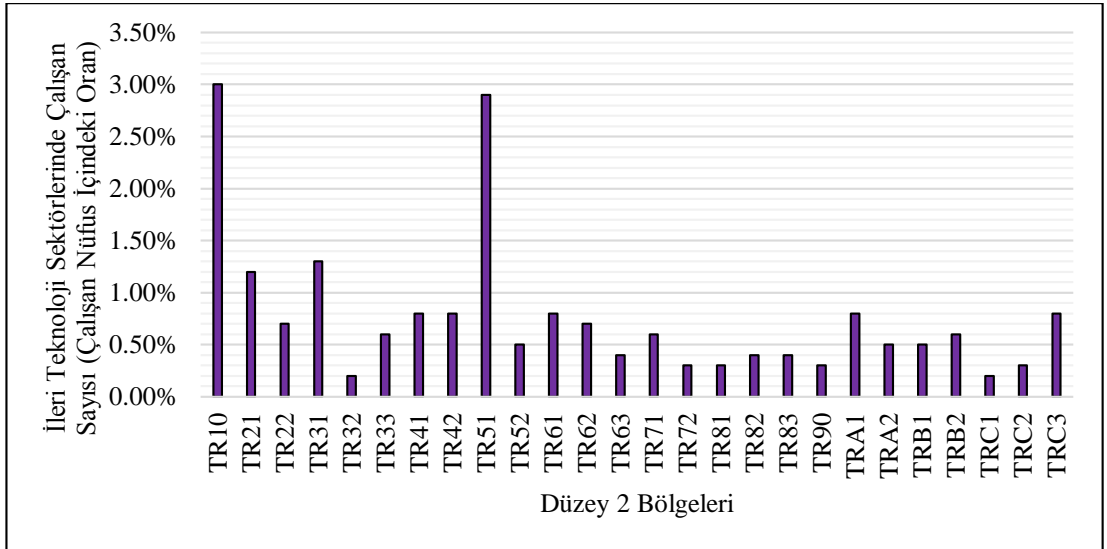
Yenilikçi yapıyı destekleyen diğer bir değişken de haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımlarıdır. Bu sektörlerde en çok kamu yatırımı alan bölgeler TR10-İstanbul ve TR51-Ankara olmuştur. İki bölgenin yakınında bulunan bölgeler ile TR31-İzmir bölgesi de haberleşme ve ulaşım sektörüne ilişkin diğer bölgelere göre daha fazla yatırım almaktadırlar. Ancak TR10-İstanbul ve TR51-Ankara bölgelerinin almış olduğu yatırımın miktarı diğer bölgelere göre oldukça fazladır. Bu bölgeleri TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ve TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova takip etmektedir.

Yatırımlara yönelik dikkat çekici bir nokta da, kamunun haberleşme ve ulaşım sektörlerini geliştirmesi için önceliği doğu bölgelerine vermiş olmasıdır. Doğuda yer alan bölgeler batıda yer alan birçok bölgeye göre daha fazla kamu yatırımı almaktadır. Doğuda haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımı alan bölgeler arasında ise TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt, TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan ve TRB1-Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli dikkat çekmektedir (Şekil 3.11).

Şekil 3.11 : Haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımı (1000 TL)
(Kalkınma Bakanlığı, 2012).

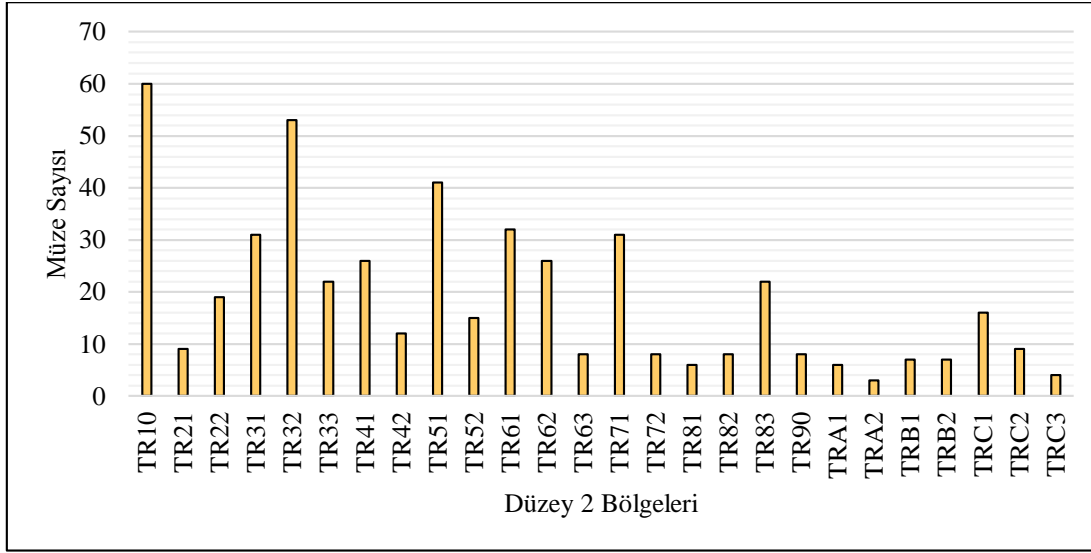
Çalışan nüfus içerisinde ileri teknoloji sektöründe çalışanların oranı ülke genelinde incelendiğinde TR10-İstanbul ve TR51-Ankara bölgelerinin bir kez daha ön planda olduğu görülmektedir. İleri teknoloji sektöründe çalışan sayısı oranının diğer bölgelere göre yüksek olduğu diğer iki bölge ise TR31-İzmir ve TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli olmuştur (Şekil 3.12).

Şekil 3.12 : İleri teknoloji sektörlerinde çalışan sayısı (Çalışan nüfus içindeki oranı)
(EUROSTAT, 2012).

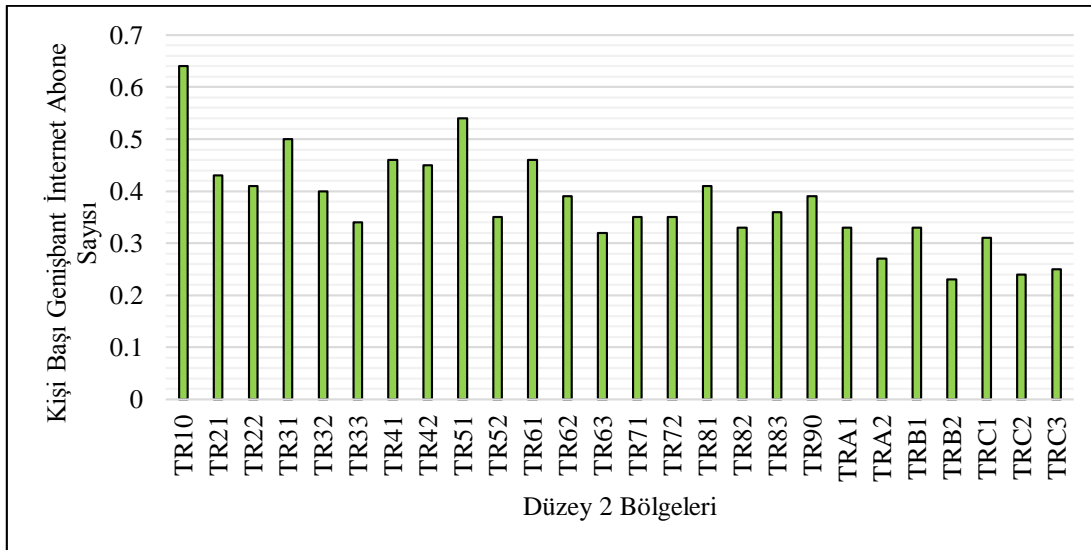
Analiz sonuçlarına göre 2.grup içerisinde yer alan diğer bir değişken de müze sayısı olmuştur. Bu alanda TR10-İstanbul ve TR32-Aydın, Denizli, Muğla bölgeleri ön plana

çıkmiştir. Türkiye'nin doğusunda yer alan bölgeler ise ülke ortalamasına göre daha az sayıda müzeye sahiptir (Şekil 3.13).

Şekil 3.13 : Müze sayısı (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014).

2.grubun son değişkeni ise kişi başı genişbant internet abone sayısıdır. Değişken verileri incelendiğinde TR10-İstanbul ve TR51-Ankara bölgelerinde kişi başına düşen genişbant internet abone sayısının diğer bölgelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. İnternet kullanan abone sayısı yoğunluğu, kıyı kesimlerde bulunan bölgelerde doğu ve iç kesimlerde bulunan bölgelere göre daha fazladır (Şekil 3.14).

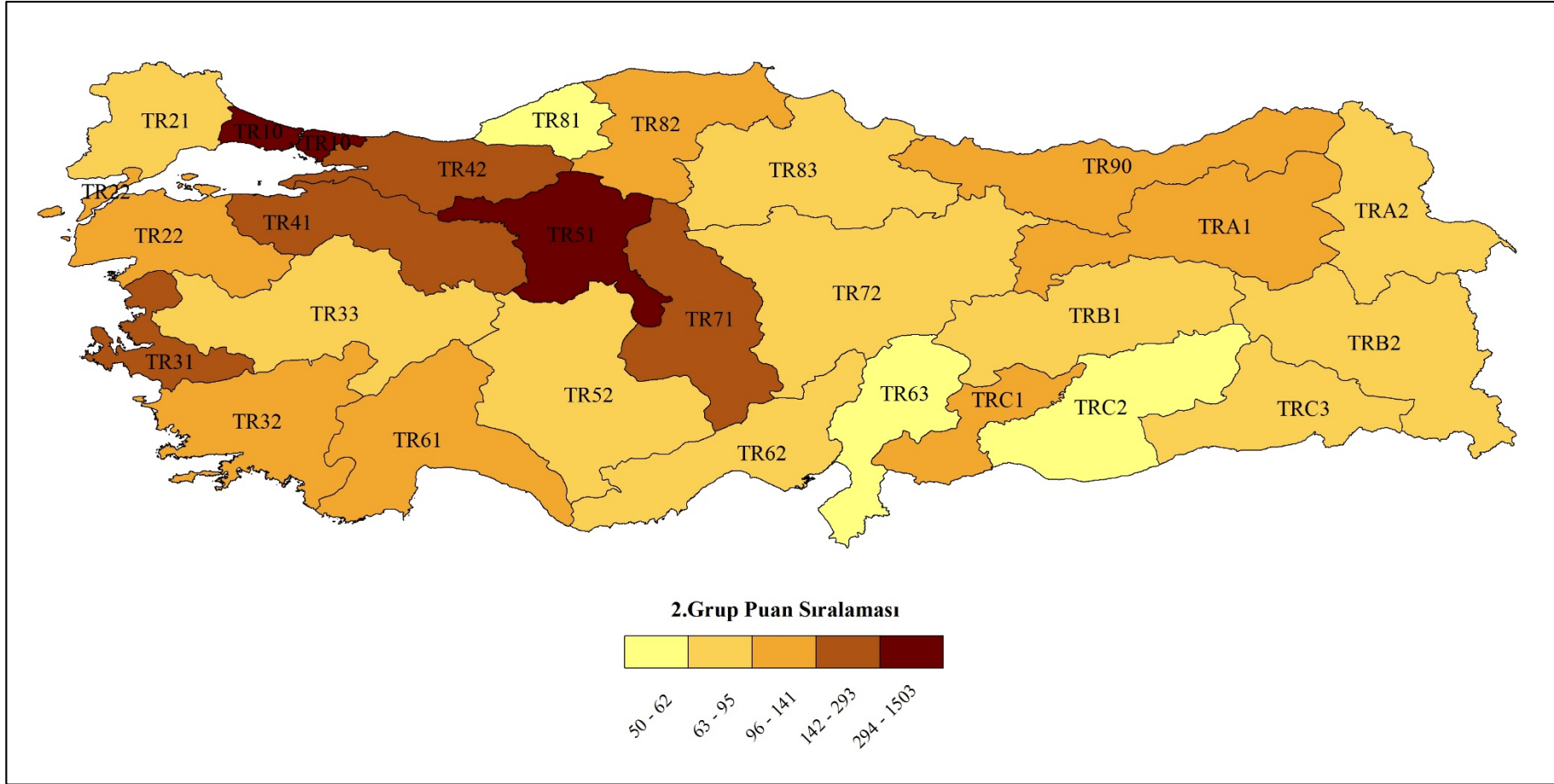
Şekil 3.14 : Kişi başı genişbant internet abone sayısı (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2013).

2.grup içerisinde yer alan ve yenilikçi yapı ile yakından alakalı olan faktörler değerlendirildiğinde, TR10-İstanbul rekabet edebilirliği en yüksek bölge olarak ortaya çıkmıştır. Rekabet edebilirlikte yenilikçiliği tanımlayan tüm değişkenlerde İstanbul ilk sırada yer almaktadır. TR51-Ankara ve TR31-İzmir İstanbul'dan sonra en güçlü bölgeler olarak dikkati çekmektedir. Genel olarak bakıldığında bu bölgeler diğer bölgelere göre yenilikçi bir yapı oluşturmada daha başarılı olmuşlardır. Ancak, bu üç ilin dışında bazı bölgeler de, yenilikçi yapıyı oluşturan faktörlere sahiptirler. Örneğin; TRA1- Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi NACE J-K-L sektörlerinde çalışan sayısının oranı bakımından İstanbul ve Ankara'dan sonra üçüncü sırada yer almıştır. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ise haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımları bakımından ülke genelinde en yüksek ikinci paya sahip bölge olmuştur. TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir bölgesi de haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımları bakımından ülke ortalamasının üstünde bir pay almaktadır. Yine TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi kişi başına düşen genişbant internet abonesi değişkeninde İstanbul, Ankara ve İzmir'den hemen sonra gelmektedir. Bu bölgede internet kullanımının yaygınlaşması, haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımlarından önemli bir pay alması ile yakından ilgilidir.

Yenilikçi yapısı güçlü olan bölgeler olduğu gibi, bu alanda geride kalmış olan bölgeler de bulunmaktadır. Yenilikçiliğin önemli göstergelerinden biri olan ileri teknoloji sektörlerinde çalışan sayısı oranı bakımından TRC1-Gaziantep, Adıyaman, Kilis bölgesi son sırada yer almaktadır. Ayrıca bu bölge NACE J-K-L sektörlerinde çalışan sayısı oranında da diğer bölgelere göre geride kalmış ve kendine son sırada yer bulabilmiştir.

Bölgesel rekabet edebilirlikte oldukça önemli bir yeri olan yenilikçiliği yakalayabilen bölgeler İstanbul, İzmir ve Ankara olurken, bu bölgeler ile rekabet edebilirlik potansiyeli bulunan bölgeler TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ve TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir'dir. TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir bölgesi, haberleşme ve ulaşım sektöründe almış olduğu yüksek kamu yatırımları ile diğer bölgeler arasında ön plana çıkmıştır.

Yukarıda düzey 2 bölgeleri için özetlenen ve yenilikçi yapı ile yakından ilişkisi bulunan 2.grupta yer alan değişken verilerinden, 1.grupta olduğu gibi, her bir düzey 2 bölgesi için genel bir puan hesaplanmıştır. Bu puanlara göre bölgelerin yenilikçilik alanında rekabet edebilirlik düzeyleri belirlenmiştir (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 : 2. Grup puan sıralaması

İşgücü, bir bölgedeki ekonomik yapının temel taşlarından biridir. Güçlü bir ekonomik yapıda, sermaye ve yenilikçi çevrenin yanı sıra emek gücünün de büyük önemi vardır. Bölgelerin herhangi bir ekonomik faaliyette rekabet edebilmesi için öncelikle nicelik bakımından gelişmiş bir işgücü potansiyeline sahip olması gerekmektedir. Ancak günümüz ekonomik coğrafyası şartlarında işgücünde nicelik tek başına yeterli olmamaktadır. Artık emeğin de nitelikli insanlar tarafından doğru yer ve zamanda kullanılması gerekmektedir.

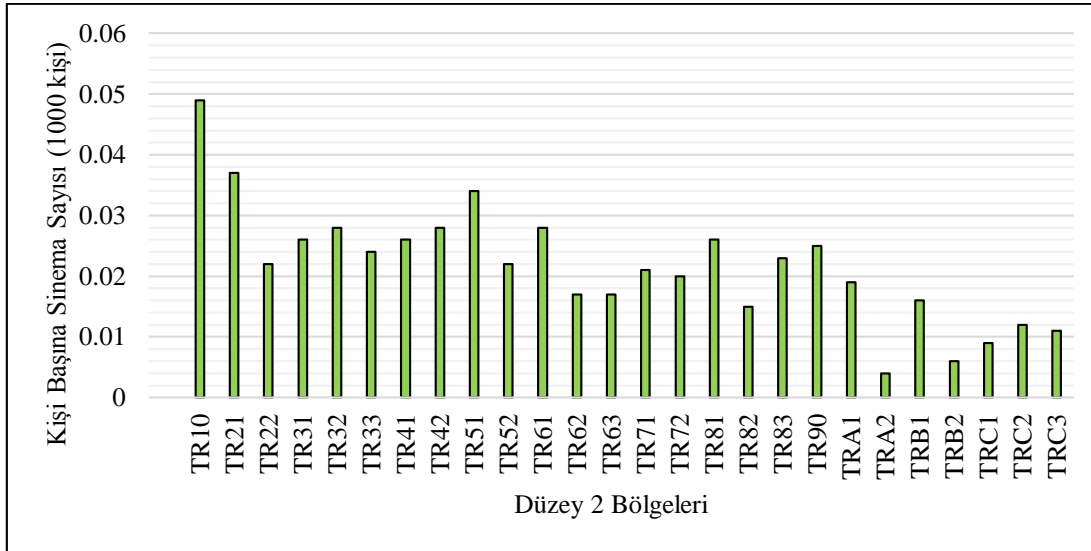
Bölgeler rekabet edebilirliklerini arttırmak için bu nitelikli işgücünü kendi alanlarına çekmek zorundadır. Bunun için ise bölgeler yüksek yaşam kalitesine sahip, dinamik ve yabancı yatırımcılar açısından cezbedici mekânlar yaratmaktadır. Yenilikçi sektörlerde atılım yapan ve bu sektörlerde çalışacak olan nitelikli işgücünü bünyesinde barındıran bölgeler, önemli rekabetçi avantajlar yakalamaktadır.

Gerçekleştirilen temel bileşenler analizine göre, bölgesel rekabet edebilirlikte önemli bir yere sahip olan 3.grup içerisinde işgücü ile ilişkili 7 değişken bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin düzey 2 bölgelerine ait bu 7 değişkenin verileri incelenmiştir.

Herhangi bir coğrafi mekânın yaşam kalitesini arttıran kültürel etmenlerden bir tanesi de, o mekânda bulunan sinema sayısıdır. Bir bölgede yer alan kültürel aktivite seçeneklerinin çok çeşitli olması, o bölgedeki nitelikli işgücüne olumlu etki yapmaktadır. Nitelikli işgücünün bir bölgede kalmayı tercih etmesi de o bölgedeki ekonomik yapıyı güçlendirerek rekabet edebilirliğine önemli bir katkı yapmaktadır.

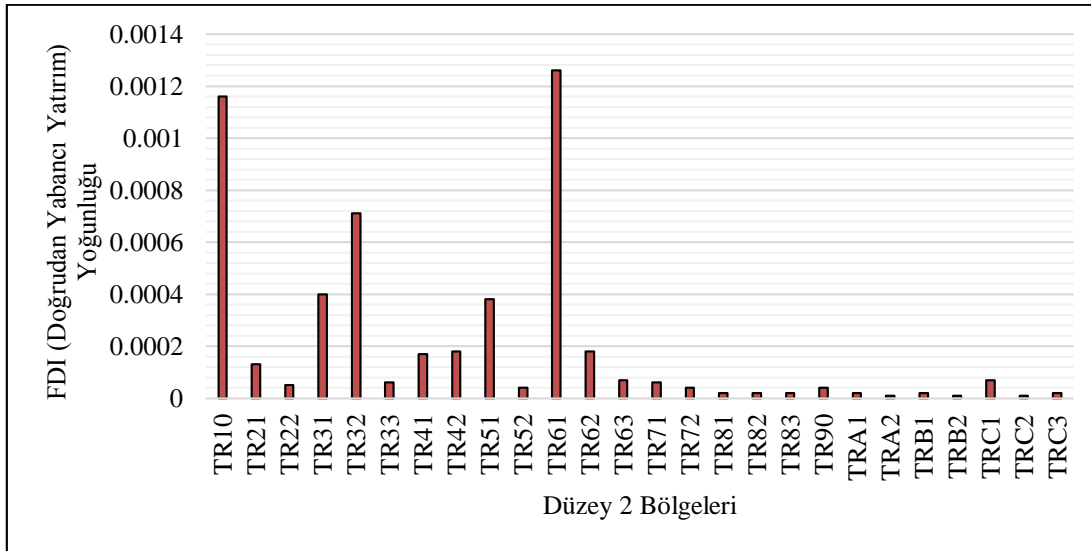
Analiz sonucunda işgücünü dolaylı olarak da olsa etkileyen sinema sayısı değişkeni, Türkiye düzey 2 bölgelerine göre irdelendiğinde, TR10-İstanbul, TR51-Ankara ve TR21- Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ülke genelinde kişi başına düşen sinema sayısı, güneydoğuda yer alan bölgelerde ise düşük seviyede kalmaktadır (Şekil 3.16).

Diğer bir değişken olan FDI (Doğrudan Yabancı Yatırım) Yoğunluğu, bölgelerin işgücü çekme kapasiteleri arttırmaktadır. Bir bölge ne kadar yatırım alırsa işgücünü kendisine o derece çekmekte ve ekonomisini güçlendirmektedir. Doğrudan yabancı yatırım yoğunluğu ise kişi başına düşen yabancı sermayeli şirket sayısı olarak tanımlanmaktadır.

Şekil 3.16 : Kişi başına sinema sayısı (1000 kişi) (TUIK, 2012).

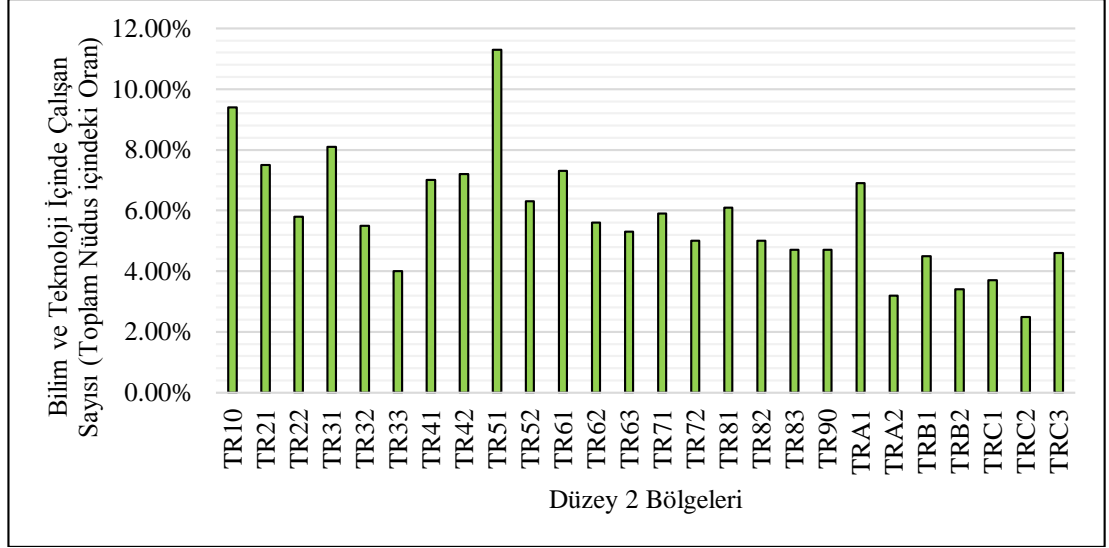
Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yoğunluğunun en fazla olduğu bölge TR61-Antalya, Isparta, Burdur olmuştur. Bu bölgeyi TR10-İstanbul takip ederken, ülkenin doğusunda yer alan bölgelerin yabancı yatırımlardan yeteri kadar pay alamadığı görülmektedir (Şekil 3.17).

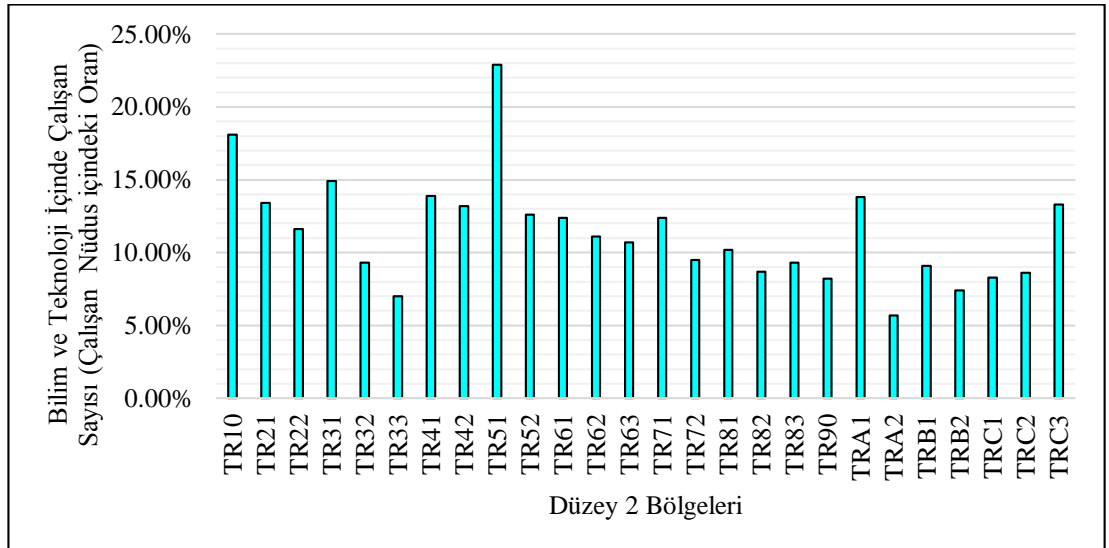
Şekil 3.17 : FDI (Doğrudan Yabancı Yatırım) yoğunluğu (Ekonomi Bakanlığı, 2011).

3.grup altında verileri incelenen diğer bir değişken bilim ve teknoloji çalışan sayılarıdır. Analiz sonuçlarına göre hem toplam nüfus hem de çalışan nüfus içerisindeki bilim ve teknoloji çalışan sayısının bölgelere göre oranı, bölgelerin emek piyasasındaki güçlerini gösteren faktörler olarak ortaya çıkmıştır.

TR10-İstanbul ve TR-51 Ankara bölgeleri bilim ve teknoloji sektöründeki işgücünü çekme kapasitesi bakımından diğer bölgelere göre daha avantajlı bir konumda bulunmaktadır. TRA1-Erzurum, Erzurum, Bayburt ve TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt bölgeleri ise doğuda yer alan bölgeler arasında bilim ve teknoloji sektöründeki işgücü açısından ön plana çıkmaktadır (Şekil 3.18, Şekil 3.19).

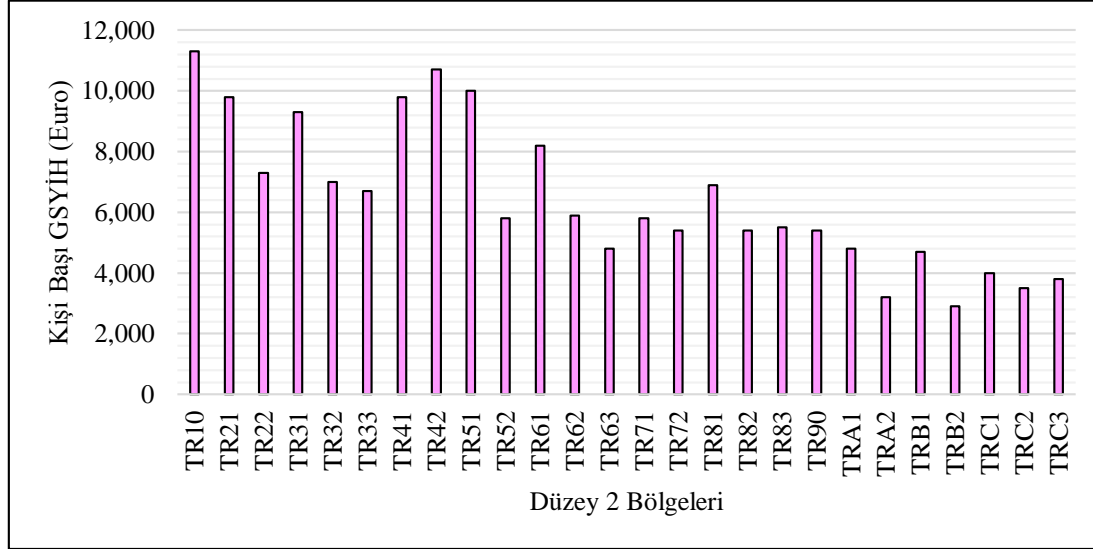
Şekil 3.18 : Bilim ve teknoloji içinde çalışan sayısı (Toplam nüfus içindeki oran) (EUROSTAT, 2012).

Şekil 3.19 : Bilim ve teknoloji içinde çalışan sayısı (Çalışan nüfus içindeki oran) (EUROSTAT, 2012).

Analiz sonuçlarına göre bir bölgedeki işgücü yapısını etkileyen diğer bir değişken de kişi başı gayri safi yurtiçi milli hasıladır. Ekonomik faaliyetlerde çalışan bireylerin kazandıkları kazançlar, emek gücü ile yakından ilişkilidir. Bölgelerin sağlamış oldukları yüksek kazançlar, yeni işgücünü bölgelere çekmektedir.

Türkiye’de kişi başı gayri safi yurtiçi milli hasıla bakımından TR10-İstanbul bölgesi başı çekerken, onu TR51-Ankara ve TR42- Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgeleri takip etmektedir. Değişken verilerine ülke genelinde bakıldığında doğu ve batı ayrımının net bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir (Şekil 3.20).

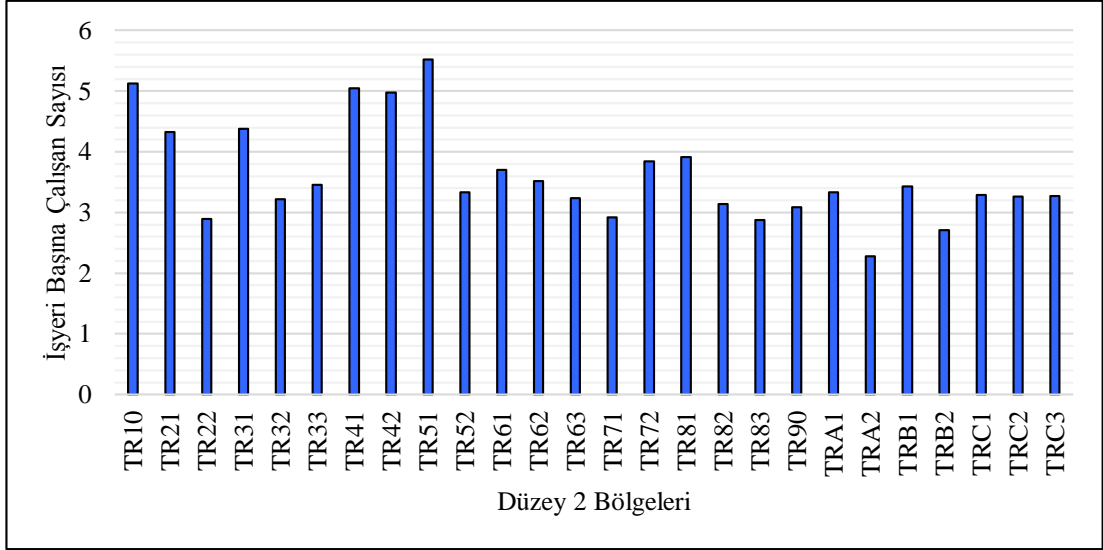

Şekil 3.20 : Kişi başı GSYİH (Euro) (EUROSTAT, 2011).

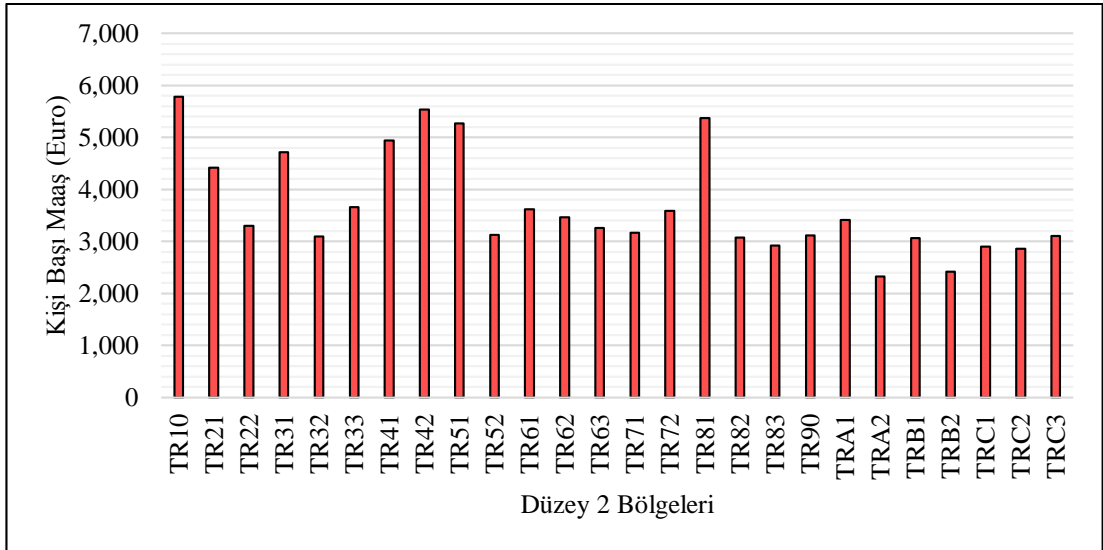
İşyeri başına çalışan sayısı da diğer bir işgücü göstergesi olarak bölgeler bazında değerlendirilmiştir. Bu değişken ile birlikte bölgelerde faaliyet gösteren işyerlerinde ortalama kaç kişinin çalıştığı tespit edilmiştir. Firma büyüklüğü açısından bu değerleri belirlemek önemlidir.

Yapılan değerlendirmeye göre TR51-Ankara, TR10-İstanbul ve TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgelerinde ortalama çalışan sayısı diğer bölgelere göre daha yüksek çıkmıştır. Ülke genelinde, bölgelerde ortalama çalışan sayısı 3 ile 4 kişi arasında değişirken, 5 bölgede bu değer 3’ün altına düşmektedir (Şekil 3.21).

Bölgelerdeki işgücü yapısını yorumlamada diğer önemli bir faktör ise kişi başına düşen maaş miktarıdır. Bölgeler de faaliyet gösteren firmaların sağladıkları kazanç ile yakından ilişkili olan çalışan maaşları, işgücünü çeken en önemli etmenlerden biridir. TR10-İstanbul, TR51-Ankara ve TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova gibi ekonomik anlamda gelişmiş olan bölgelerde işgücünün almış olduğu maaşlar da diğer bölgelere göre yüksektir. TR-81 Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesinde de kişi başına düşen maaşların ülke ortalamasından yüksek olduğu dikkati çekmektedir (Şekil 3.22).

Şekil 3.21 : İşyeri başına çalışan sayısı (TÜİK, 2011).

Şekil 3.22 : Kişi başı maaş (Euro) (TÜİK, 2011).

Güçlü bir ekonomik yapının olmazsa olmazlarından olan işgücü ile ilişkilendirilen 3.grup bileşen ülke genelinde incelendiğinde; TR10-İstanbul ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgelerinin ön planda olduğu görülmektedir. Bu bölgeleri TR51-Ankara bölgesi takip etmektedir. Ankara toplam ve çalışan nüfus içinde bilim ve teknoloji çalışan sayısı oranı ve işyeri başına çalışan sayısı değişkenlerinde tüm bölgeler arasında birinci olmuştur. İstanbul ise kişi başı maaş ve kişi başı gayri safi yurtiçi milli hasıla değişkenlerinde lider konumdadır. Bu değişkenler de İstanbul'u TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgesi takip etmektedir. Aynı zamanda İstanbul, düzey 2 bölgeleri içerisinde kişi başına en çok sinema düşen bölge olarak da dikkat çekmektedir. TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgesi kişi başına düşen

sinema sayısı bakımından İstanbul'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. TR61-Antalya, Isparta, Burdur ve TR32- Aydın, Denizli, Muğla bölgeleri ise FDI (Doğrudan Yabancı Yatırım) yoğunluğu değişkeninde İstanbul ile birlikte ilk üç sırada yer almaktadır. TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesi doğrudan yabancı yatırım yoğunluğunda ülke genelinde ilk sırada yer alarak bu alanda önemli bir konumda olduğunu göstermiştir.

TRA2- Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan ve TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari bölgeleri ise işgücü bakımından oldukça yetersiz durumdadır. Bu bölgeler 3.grup altındaki tüm değişkenlerde son üç sırada yer almaktadır. İşgücü eksikliği genel olarak ülkenin doğusunda yer alan bölgelerde görülmektedir.

Genel olarak TR10-İstanbul, TR51-Ankara ve TR61- Antalya, Isparta, Burdur bölgeleri emek piyasasında sahip oldukları işgücü ve yatırım kaynaklarından yarattıkları istihdam sayesinde güçlü konumdadır. İstanbul'a yakın konumda bulunmasından dolayı TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgeleri de işgücünü çekebilecek olan koşullarda iyi durumdadır. TR61- Antalya, Isparta, Burdur ve TR32- Aydın, Denizli, Muğla bölgeleri, turizm faaliyetleri sebebi ile yabancı yatırımların ilgi odağındadır. Son yıllarda bu bölgelerde artan yabancı yatırımlar ile birlikte yeni iş imkânları doğmakta, bu durum işgücüne olumlu etki yapmaktadır. Ülkenin doğusunda yer alan bölgeler de ise işgücünü çekici faktörlerin eksikliği görülmektedir. Bu bölgelerde nitel ve nicel olarak eksik olan işgücü değeri, bölgelerin rekabet edebilirlik potansiyellerini düşürmektedir.

Yukarıda Türkiye düzey 2 bölgeleri için genel bir değerlendirmesi yapılan ve güçlü ekonomik yapının diğer önemli bir halkası olan 3.grup için de 1. ve 2. gruptaki puanlama sistemi uygulanmıştır. Her bir düzey 2 bölgesi için ayrı ayrı hesaplanan ve emeğin gücünü temsil eden puanlara göre bölgesel rekabet edebilirlik seviyesi belirlenmiştir (Şekil 3.23).

Güçlü ekonomik yapı başlığı altında Türkiye'nin düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliği, üç önemli rekabet edebilirlik etmeni (özel sermaye, yenilikçi yapı- işgücü) özelinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken, 3 farklı grupta bölgelerin elde etmiş oldukları puanlar toplanmış ve genel puanlara göre bölgelerin güçlü ekonomik yapı başlığı altındaki rekabet edebilirlik seviyeleri belirlenmiştir.

Bu değerlendirmeye göre TR10-İstanbul bölgesi ülke genelinde ekonomisi en güçlü bölge olarak ortaya çıkarken İstanbul’u bu alanda takip eden bölgeler ise TR51-Ankara ve TR31-İzmir olmuştur. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik, TR42- Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR61- Antalya, Isparta, Burdur bölgeleri ise ekonomi alanında rekabet edebilirlik potansiyeline sahip mekânlar olarak dikkat çekmektedir. Türkiye’nin doğusu ve güneydoğusunda yer alan bölgeler ise ekonomik yapıları zayıf ve rekabet edebilirlikleri düştük alanlar olarak göze çarpmaktadır (Şekil 3.24).

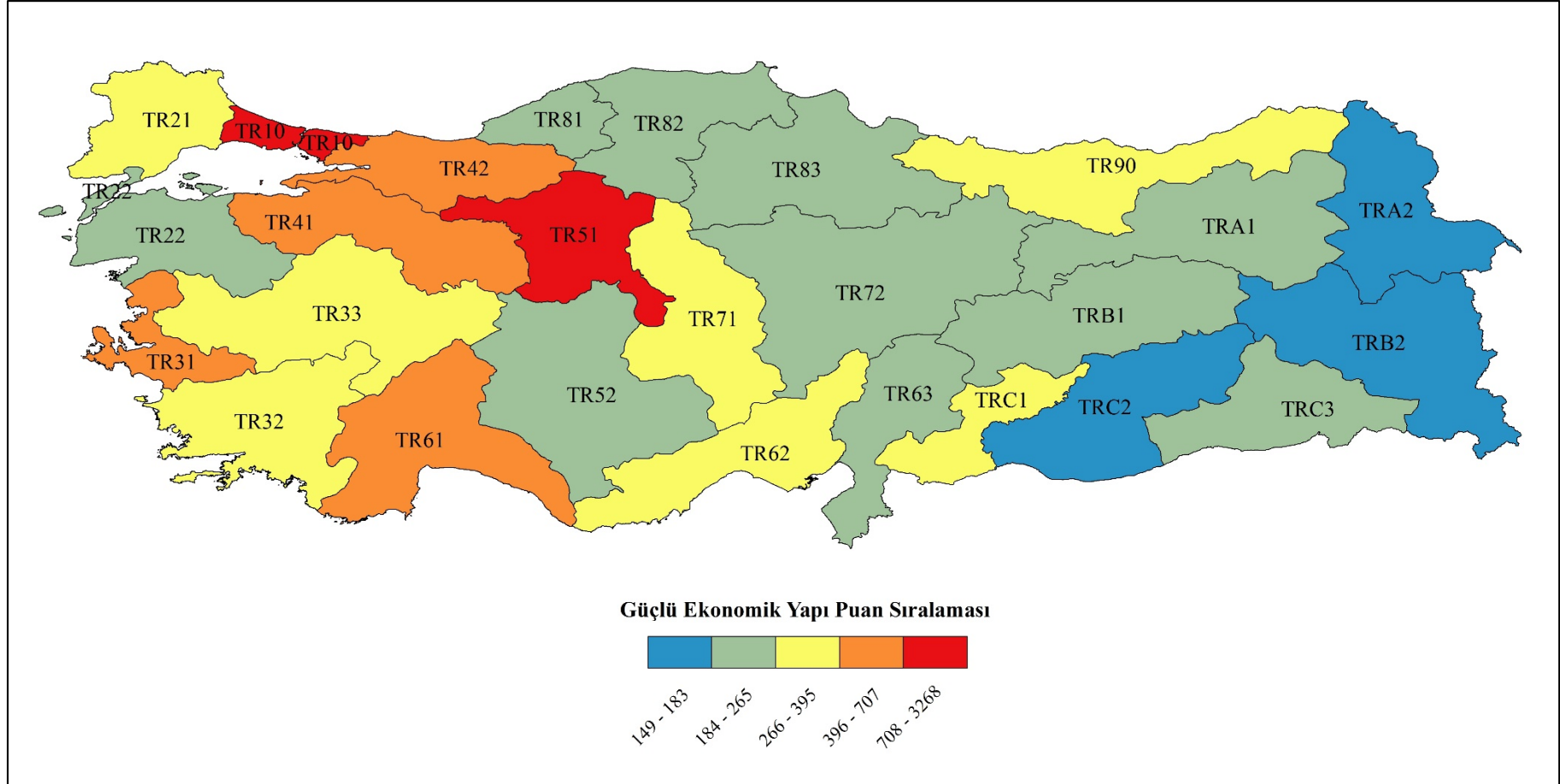
3.2.2 İnsan sermayesi

Türkiye’nin düzey 2 bölgelerinde, 36 rekabet edebilirlik değiştkeni kullanılarak yapılan temel bileşenler analizi sonuçlarına göre ortaya çıkan ikinci ana bileşen, insan sermayesidir. İnsan sermayesi bileşeni toplam varyansın yaklaşık %17’sini (16.657) açıklamaktadır. Güçlü ekonomik yapı bileşeninden sonra varyansın açıklanmasında en çok paya sahip olan insan sermayesi bileşeni, bölgelerin rekabet edebilirlik durumlarını önemli lde etkilemektedir. Bölgelerin bu bileşene ait göstergelerde sergilemiş olduğu performans, bölgesel rekabet edebilirliklerinde önemli bir yere sahiptir.

Temel bileşen analiz sonuçlarına göre insan sermayesi başlığı altında bölgesel rekabet edebilirliği en çok etkileyen iki değiştken bulunmaktadır. Bu değiştkenler toplam ve çalışan nüfus içerisinde yükseköğretim mezun oranıdır (izelge 3.4). Türkiye’de bölgelerin rekabet edebilirliğine etki eden insan sermayesi, ülkedeki bölgelerin rekabet edebilirlik derecelerinde bu değiştkenler ile tanımlanmaktadır.

Çizelge 3.4 : İnsan sermayesi bileşeni değiştkenleri.

Döndürülmüş Bileşen Matrisi ^a		
İNSAN SERMAYESİ		
Değiştken	Etki Katsayısı	Açıklama
TOPYUKOGR	.906	Toplam Nüfus İçinde Yükseköğretim Mezunu
CALYUKOGR	.905	alışan Nüfus İçinde Yükseköğretim Mezunu
Çıkarım Metodu: Temel Bileşenler Analizi. Döndürme Metodu: Kaiser Normalleştirmesi ile Varimax. ^a		
a. Döndürme 11 yinelemede birleştirilmiştir.		

Şekil 3.24 : Güçlü ekonomik yapı puan sıralaması.

Tek bir grup altında incelenen insan sermayesi bileşeninin en önemli belirleyicisi, analiz sonuçlarına göre, bir bölgede bulunan yükseköğretim mezunlarının o bölgedeki toplam ve çalışan nüfus içindeki oranı çıkmıştır. Bölgelerdeki eğitilmiş kişi sayısı, insan sermayesinde önemli bir rol oynamaktadır. İnsan sermayesinin kaliteli ve nitelikli olma durumu da bölgelerin rekabet edebilirlik potansiyellerini önemli bir ölçüde etkilemektedir. Bu bölümde insan sermayesinin belirleyici değişkeni olan yükseköğretim mezun sayısı oranı Türkiye düzey 2 bölgelerine göre irdelenmiştir.

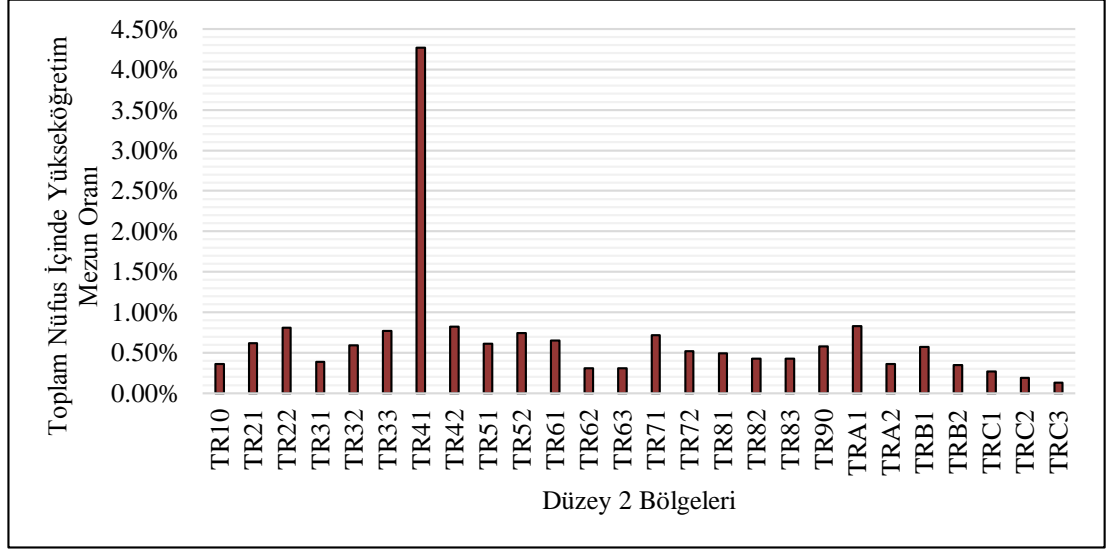
Toplam nüfus içindeki yükseköğretim mezun sayısı oranı incelendiğine, TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinin tüm bölgeler içerisinde önemli bir değere sahip olduğu görülmektedir. TR10-İstanbul ve TR31-İzmir gibi gelişmiş olan bölgelerin ise yükseköğretim mezun sayısı oranının oldukça düşük olması dikkat çekmektedir. Ülke genelinde toplam nüfus içindeki yüksek öğretim mezun sayısının %0.44-0.83 aralığında olduğu görülürken, güneydoğu bölgelerinin bu oranın altında kaldığı fark edilmektedir.

Çalışan nüfus içindeki yükseköğretim mezun sayısı oranlarına bakıldığında da, ülke genelinde benzer bir durum söz konusudur. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi bu alanda oldukça yüksek değere sahipken, ülkenin gelişmiş bölgeleri de dahil bütün bölgeler bu bölgenin gerisinde kalmıştır (Şekil 3.25, Şekil 3.26).

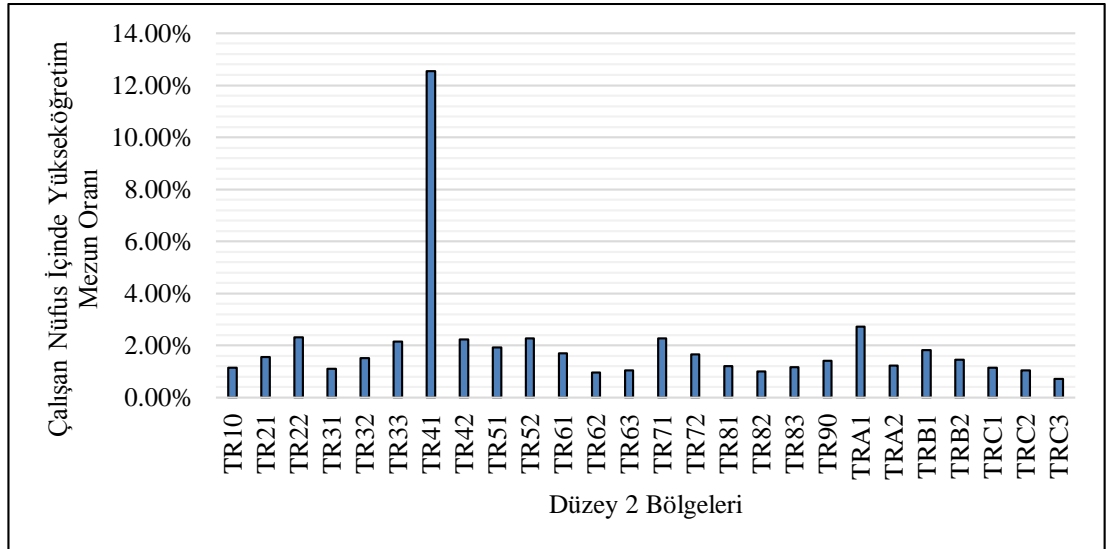
Bölgelerin rekabet edebilirliğinde önemli bir yere sahip olan insan kaynağının incelendiği insan sermayesi bileşeninde, TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi çok önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermiştir. Diğer bölgeler arasında ise TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt, TR22-Balıkesir, Çanakkale ve TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova dikkat çekmektedir. İnsan sermayesi diğer bölgelere göre yetersiz olan bölgeler ise; TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt, TR62-Adana, Mersin ve TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır olarak sıralanmıştır.

İnsan sermayesi ana bileşeni altında yer alan iki değişkene ait verilerden her bir düzey 2 bölgesi için, değişkenlerin etki katsayıları da değerlendirilerek bir puanlama yapılmıştır. Bu puanlamaya göre düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirlik seviyeleri belirlenmiştir. Toplam ve çalışan nüfus içindeki yükseköğretim mezun sayısı oranlarının bölgelerdeki değerlerinin toplanması ve etki katsayılarının da puanlamaya dahil edilmesi ile elde edilen insan sermayesine ilişkin genel bölgesel rekabet edebilirlik sıralamasında da TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinin ön plana çıktığı

görülmektedir. Bölge, sahip olduğu insan sermayesi açısından bölgesel rekabet edebilirlikte önemli bir potansiyele sahiptir. Ayrıca bölge sahip olduğu bu potansiyel ile ülkedeki bölgelerin rekabet edebilirliğinde de önemli bir avantaj yakalamıştır.

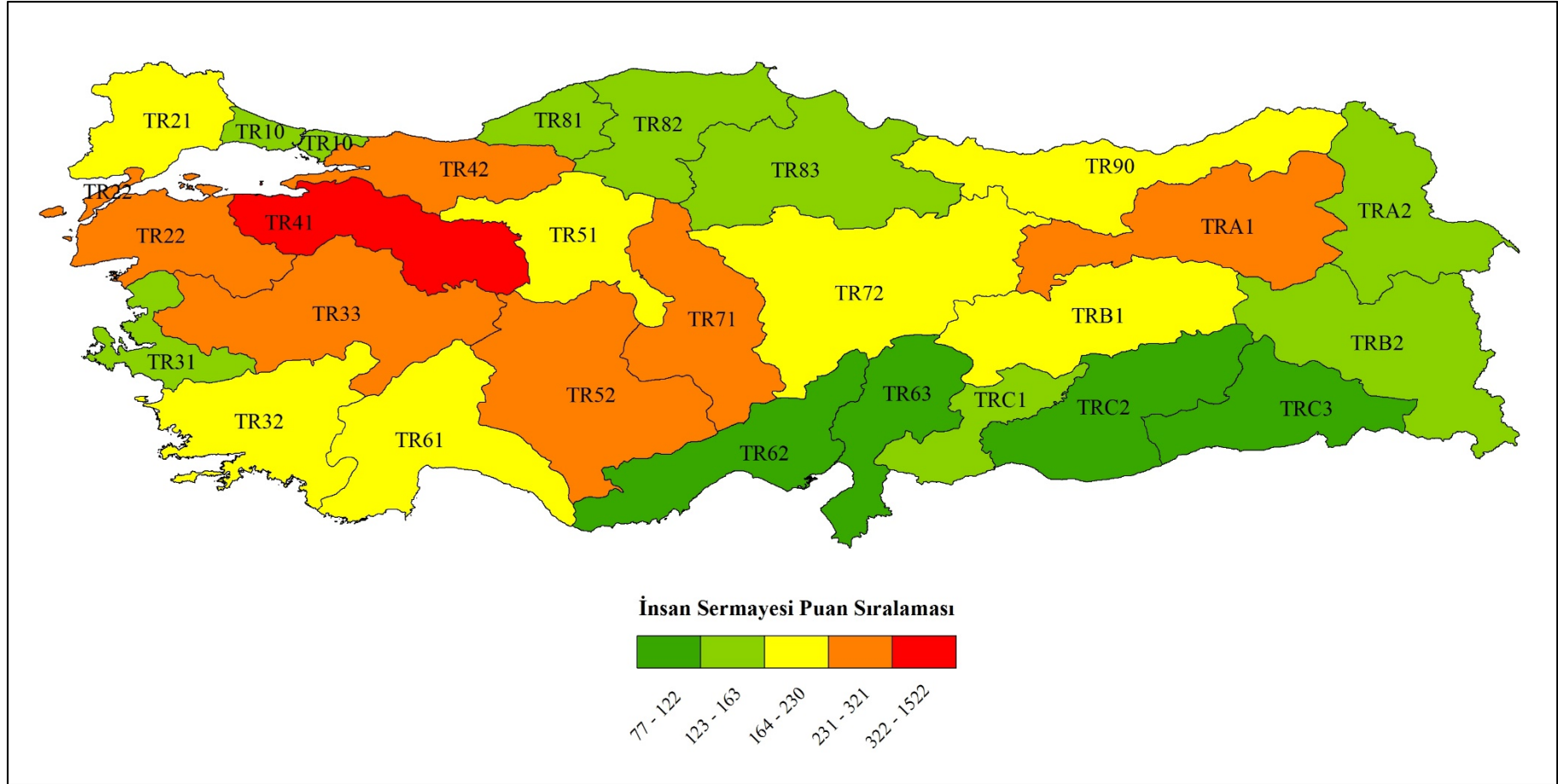

Şekil 3.25 : Toplam nüfus içinde yükseköğretim mezun sayısı (TÜİK, 2011).

Şekil 3.26 : Çalışan nüfus içinde yükseköğretim mezun sayısı (TÜİK, 2011).

Ülke genelinde insan sermayesi bakımından bölgelerin rekabet edebilirlikleri incelendiğinde, TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinin dışında , bu alanda potansiyeli bulunana bölgelerin genellikle ülkenin güney ve doğu marmara coğrafyasında konumlandığı gözlenmiştir. (Şekil 3.27).

Şekil 3.27 : İnsan sermayesi puan sıralaması.

3.2.3 Diğer bileşenler

Temel bileşenler analizine göre bölgesel rekabet edebilirlikte etkisi ilk iki ana bileşen (Güçlü Ekonomik Yapı ve İnsan Sermayesi) kadar güçlü olmayan 6 adet bileşen bulunmaktadır. Bu bileşenlerin, temel bileşenler analizinde öz değeri 1’den büyük olduğu için, bölgesel rekabet edebilirliğe etkisi olduğu tespit edilmiştir. Diğer başlığı altında bu bileşenlerin bölgesel rekabet edebilirliği etkileyen değişkenlerinden kısaca bahsedilecektir.

Analiz sonuçlarına göre ilk iki ana bileşenden sonra gelen 3.bileşen varyansın yaklaşık olarak %8’ini (7.699) açıklar vaziyettedir. Bu bileşeni en iyi tanımlayan değişken ise kişi başına düşen sağlık personeli sayısı olmuştur. 4.bileşen içerisinde en etkili olan değişken bölgelerdeki liman varlığı olurken, bu bileşenin bölgesel rekabet edebilirliği açıklama oranı yaklaşık olarak %6 (6.006) çıkmıştır. 5. ve 6. bileşenlerin varyansı açıklama oranı sırasıyla yaklaşık %5 (4.696) ve %4 (3.574) civarında olmuştur. 5.bileşeni en iyi tanımlayan değişkenler internet ulaşılabilirliği ile ilgili iken 6.bileşen daha çok işsizlik ile alakalıdır. 7. ve 8.bileşenlerin ise varyansı açıklama oranları çok azdır (%2-3). 7.bileşen de 6.bileşen gibi işsizlik ile ilgili iken 8.bileşeni en çok etkileyen değişkenler kültür merkezi sayısı ile kişi başına düşen tiyatro sayısı olmuştur.

Yukarıda kısaca bahsedilen bu 6 bileşenin toplamının bölgesel rekabet edebilirliği açıklama oranı yaklaşık olarak %28.5’tir (28.408). Görüldüğü üzere bu oran ilk ana bileşen olan güçlü ekonomik yapının varyansı açıklama oranından (%49.568) çok daha düşük çıkmıştır. Ancak temel bileşenler analizinin Türkiye düzey 2 bölgelerine ait değişkenler üzerinden çıkarmış olduğu bu bileşenlerin hangi faktörler tarafından etkilendiğinin belirlenmiş olması, Türkiye bölgelerinin rekabet edebilirliğini kavrama açısından büyük bir öneme sahiptir.

3.3 Değerlendirme

1.grup içerisinde TR10-İstanbul bölgesi, rekabet edebilirlik açısından diğer bölgelerden daha iyi bir konumdadır. İstanbul’un özel sermayeyi çekme kapasitesinin ülke geneline göre oldukça yüksek olması, bu bölgeyi diğer bölgelere göre avantajlı duruma getirmektedir. Sıralamada İstanbul’u TR51-Ankara, TR31-İzmir, TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik, TR42- Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgeleri takip etmektedir. TR51-Ankara ve TR31-İzmir

bölgeleri güçlü ulaşım bağlantıları ve mevcut gelişmiş altyapıları ile ön plana çıkarken, TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ve TR42- Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgeleri, İstanbul gibi oldukça gelişmiş bir bölgeye coğrafi olarak yakın konumda bulunmalarının avantajlarından faydalanmaktadır. 1.grup içerisinde rekabet edebilirliği en düşük bölgeler ise TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop, TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt ve TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan olmuştur.

Yenilikçi yapı ile güçlü bir ilişki içinde bulunan 2.grup içerisinde, TR51-Ankara ve TR10-İstanbul bölgesi ön plana çıkmaktadır. Puan sıralamasında aralarında çok az bir fark bulunmakla birlikte Ankara'nın yenilikçi stratejiler geliştirmede İstanbul'dan daha iyi olduğu görülmektedir. Bu bölgeler ile rekabet etmeleri zor olan ancak ülke ortalamasının üzerinde bir dereceye sahip bölgeler ise, TR31-İzmir, TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik, TR42- Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir olmuştur. İlk üç bölgenin yenilikçi yapıda rekabet edebilirliklerinin yüksek olması olağan bir durum olarak karşılanabilirken, TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir bölgesinin de bu grup içerisinde ön plana çıkması oldukça dikkat çekici bir sonuç olmuştur. Bir diğer dikkat çekici nokta ise ülkenin doğusunda yer alan TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesinin kendi coğrafyası içerisinde yenilikçi dinamikleri ile ön plana çıkmış olmasıdır. Aynı şekilde Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan TRC1-Gaziantep, Adıyaman, Kilis bölgesi de yenilikçi yapısı ile rekabet edebilirlik potansiyeline sahiptir. 2.grup içerisinde yenilikçi olamayan ve bu konuda diğer bölgelere göre geride kalmış olan bölgeler, TR63- Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye, TR81-Zonguldak, Karabük, Bartın ve TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır olmuştur.

3.grup içerisinde TR10-İstanbul ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgeleri sahip oldukları işgücü ve işgücüne sağlamış oldukları olanaklar ile ön plana çıkmaktadır. Bu bölgeler özellikle gayri safi yurtiçi milli hasıla değerleri ve kendi alanlarına çekmiş oldukları doğrudan yabancı yatırımlarda diğer bölgelerden farklılaşmaktadır. Bu bölgeleri TR51-Ankara ve TR31-İzmir takip etmektedir. Bu bölgelerin dışında sahip oldukları mevcut işgücü, istihdam yaratma becerisi ve işgücü için uygun ortam yaratabilme koşulları bakımından dikkat çeken diğer bölgeler TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova, TR32-Aydın, Denizli, Muğla ve TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli olmuştur. İşgücü bakımından rekabet edebilirlikleri oldukça düşük olan bölgeler ise ülkenin doğusunda yer almaktadır. TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari ve

TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgeleri ise doğuda yer alan bölgeler arasında rekabet edebilirliği düşük olarak dikkat çekmektedir.

1., 2. ve 3.grupta düzey 2 bölgelerinin elde etmiş oldukları puanlar toplanarak, bölgelerin güçlü ekonomik yapı içindeki bölgesel rekabet edebilirlikleri incelenmiştir. Bu incelemeye göre ekonomik yapısı en güçlü çıkan bölge TR10-İstanbul olmuştur. TR51-Ankara ve TR31-İzmir ise İstanbul'un en yakın takipçileri konumundadır. Puan değerlerine bakıldığında Hem İstanbul ile Ankara hem de Ankara ile İzmir arasında önemli bir fark bulunduğu da dikkat çekmektedir. Ülke genelinde bu üç bölgeden sonra gelen ve sahip oldukları ekonomik yapıları ile rekabet edebilirlik potansiyeli bulunan diğer bölgeler TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik, TR42- Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur olmuştur. Güçlü ekonomik yapı bileşeninde rekabet edebilirliği zayıf çıkan bölgeler genellikle Türkiye'nin doğusu ve güneydoğusunda bulunmaktadır. TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan VE TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari bölgeleri ise bu coğrafyada en güçsüz bölgeler olarak görülmektedir.

Türkiye düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliğini açıklamada etkili olan ikinci en önemli bileşen insan sermayesidir. Temel bileşenler analizi sonucuna göre insan sermayesi bileşenini etkileyen en güçlü 2 değişken bulunmaktadır. Toplam ve çalışan nüfus içerisinde yükseköğretim mezun sayısı olan bu değişkenlerin verileri düzey 2 bölgeleri için elde edilerek, puan sıralaması hazırlanmıştır. Bu puan sıralamasına göre insan sermayesi açısından en güçlü bölge TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik olmuştur. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi sahip olduğu eğitilmiş işgücü ile insan sermayesi bakımından puan sıralamasında diğer bölgelere önemli bir fark atmıştır. Ülke genelinde diğer bölgeler arasında bir değerlendirme yapıldığında, bölgelerin birçoğunun insan sermayesi alanında rekabet edebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Diğer bölgeler arasında insan sermayesi bakımından bölgesel rekabet edebilirliği yüksek çıkan TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi dikkati çekmektedir. Her ne kadar çoğu bölge insan sermayesi açısından iyi durumda olsa da, bu durum ülkenin güneydoğusundaki bölgeler için geçerli değildir. TR62-Adana, Mersin, TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır ve TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt gibi bölgeler nüfusları için gerekli olan eğitilmiş işgücüne sahip olamayarak diğer bölgelere göre geride kalmışlardır.

Yapılan tüm bu değerlendirmeler ışığında Türkiye’deki rekabet edebilirliğin en önemli bileşenleri kapsamında ülkenin güçlü, zayıf ve potansiyel bölgeleri ortaya çıkartılmıştır (Çizelge 3.5). Ortaya konulan tabloda, TR10-İstanbul bölgesi ekonomik yapı bileşeni altında sahip olduğu önemli değerler ile en güçlü bölge olmuştur. Ancak bölge aynı performansı rekabet edebilirliğin diğer önemli bir ölçütü olan insan sermayesinde gösterememiştir. TR51-Ankara bölgesi ülke genelinde bölgelerin rekabet edebilirliğinde ön plana çıkan diğer bir güçlü bölge olurken, ekonomik yapı altındaki işgücünde TR61-Antalya, Isparta, Burdur ve insan sermayesinde TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgeleri dikkat çekmektedir. Ülke genelinde rekabet edebilirliği zayıf olan bölgeler, genellikle doğu ve güneydoğu coğrafyalarında bulunurken, güçlü bölgeler ile kendi aralarında önemli bir rekabet edebilirlik potansiyeli bulunan bölgeler genellikle ülkenin batısında yer almıştır. Özellikle Marmara coğrafyasında yer alan TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ve TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgeleri ile TR31-İzmir bölgesi, ekonomik alandaki değerleri ile rekabet edebilirlikte önemli bir potansiyele sahip olduklarını göstermişlerdir. Ülkenin doğusunda yer alan TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesi ise sahip olduğu insan sermayesi ile bölgelerin rekabet edebilirliğinde potansiyeli bulunduğunu göstermiştir. Bu avantajından dolayı bölge, genel rekabet edebilirlik sıralamasında da kendi coğrafyası içerisinde önemli bir noktada bulunduğunu belli etmiştir.

Çizelge 3.5 : Türkiye’de bölgesel rekabet edebilirlik açısından güçlü, zayıf ve potansiyel bölgeler.

Güçlü Ekonomik Yapı		
Güçlü Bölgeler	Zayıf Bölgeler	Potansiyeli Olan Bölgeler
TR10-İstanbul	TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır	TR31-İzmir
TR51-Ankara	TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik
	TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari	TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR61-Antalya, Isparta, Burdur
Özel Sermaye		
Güçlü Bölgeler	Zayıf Bölgeler	Potansiyeli Olan Bölgeler
TR10-İstanbul	TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop	TR51-Ankara
	TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt	TR31-İzmir
	TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR61-Antalya, Isparta, Burdur
Yenilikçi Yapı		
Güçlü Bölgeler	Zayıf Bölgeler	Potansiyeli Olan Bölgeler
TR51-Ankara	TR63-Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	TR31-İzmir
TR10-İstanbul	TR81-Zonguldak, Karabük, Bartın	TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik
	TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır	TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
İşgücü		
Güçlü Bölgeler	Zayıf Bölgeler	Potansiyeli Olan Bölgeler
TR10-İstanbul	TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır	TR51-Ankara
TR61-Antalya, Isparta, Burdur	TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari	TR31-İzmir
	TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR32-Aydın, Denizli, Muğla
		TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik
İnsan Sermayesi		
Güçlü Bölgeler	Zayıf Bölgeler	Potansiyeli Olan Bölgeler
TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik	TR62-Adana, Mersin	TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt
	TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır	TR22-Balıkesir, Çanakkale
	TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR52-Konya, Karaman
		TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR33-Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kitson ve diğ. (2004)'nde belirtildiği üzere, modern dünyanın yeni ekonomik düzeninde, hemen hemen her alanda ortaya çıkan rekabet edebilirlik kavramı, ülkelerin dünyadaki konumlarını belirlemeye ve politikacıların da bu duruma göre çeşitli politikalar üretmesine olanak sağlamaktadır. Son dönemlerde bölgeler için de “*rekabet edebilirlik*” teriminden söz edilmekte ve bazı politikalar bölgelerin performanslarına göre şekillenmektedir Buna paralel olarak Türkiye’de son yıllarda üretilen politikalarda da rekabet edebilirlik kavramının yer aldığı görülmektedir.

Ulusların geleceklerinde oldukça önemli bir yere sahip olan bölgelerin günümüzde rekabet etme durumu kaçınılmazdır. Türkiye’de rekabet edebilirlik kavramının ilk olarak ele alındığı Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda, rekabet edebilirliğin arttırılması ülkenin ana gelişme eksenlerinden bir tanesi olarak belirlenmiştir. Bu ana gelişme eksenine bağlı olarak planda belirlenmiş olan 10 stratejiden bölüm 1’de bahsedilmiştir. Bu stratejileri detaylı olarak değerlendirecek olursak;

“Makroekonomik İstikrarın Kalıcı Hale Getirilmesi”, “İş Ortamının İyileştirilmesi”, “Ekonomide Kayıt Dışılığın Azaltılması” ve “Finansal Sistemin Geliştirilmesi” stratejileri, güçlü bir ekonomik yapıyı oluşturmak için gereklidir. Türkiye’de ekonomik yapısı en güçlü olan bölge ise TR10-İstanbul’dur. Sahip olduğu ekonomik yapı bakımından İstanbul bölgesi ile rekabet edebilecek diğer bölgeler ise TR51-Ankara ve TR31-İzmir’dir. Türkiye genelinde ekonomik yapısı bu 3 bölge ile rekabet edebilecek başka bir bölge bulunmamaktadır. Bu durum, Türkiye’nin ekonomik yapısını güçlendirmek için belirlemiş olduğu 4 stratejiyi ülke genelinde uygulamada sıkıntılar yaşadığını göstermektedir.

“Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi” ve “Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Yaygınlaştırılması” stratejileri yenilikçi yapının geliştirilmesine yöneliktir. Çalışma kapsamında yenilikçi yapısı ile öne çıkan bölgeler TR10-İstanbul ve TR51-Ankara olmuştur. Ülke genelinde yenilikçi yapısı gelişen ve gelişmeyen bölgeler açısından dengeli bir dağılım bulunmaktadır. Doğu-batı ayrımının bulunduğu bu dağılımda,

Türkiye'nin yenilikçiliği geliştiren stratejilerinde doğu bölgelerine göre daha çok batı bölgelere öncelik verdiği görülmektedir.

Huovari ve diğ. (2001), çalışmanın daha önceki bölümlerinde bahsedildiği üzere, yetenekli işgücü, yenilikçi girişimciler ve herhangi bir yere bağlı olmayan sermayeden oluşan hareket edebilir üretim faktörleri ile bölgelerin rekabet edebilirlikleri arasında önemli bir ilişki bulunduğunu belirtmiştir. Bahsedilen bu hareket edebilir üretim faktörlerini kendi alanına çekebilen bölgeler, rekabet edebilirliklerini ve ekonomik yapıları geliştirmektedirler. Çalışmada sonucunda da bu üretim faktörlerinden (özel sermaye, yenilikçi yapı, işgücü) oluşan güçlü ekonomik yapı bileşeni, Türkiye düzey 2 bölgelerinde rekabet edebilirliği etkileyen en önemli bileşen olmuştur.

Güçlü ekonomik yapı bileşeninde özel sermaye ile ilişkili değişken değerlerine bakıldığında TR10-İstanbul bölgesi, tüm bölgeler arasında önemli bir fark ile birinci gelmiştir. Kullanılan 6 değişkenden 5'inde diğer bölgelerden oldukça önde olan İstanbul, sadece kişi başına düşen şirket sayısı değişkeninin de TR51-Ankara bölgesi ile birbirine yakındır. Ankara, İstanbul'dan sonra özel sermaye değişkenlerine göre Türkiye'de bölgesel rekabet edebilirliği en yüksek ikinci bölge olmuştur. İstanbul'un ilk sırada olduğu özel hastane sayısında TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesi ülke genelinde ikinci sırada yer alırken bölge, kişi başına açılan şirket sayısında ise İstanbul ve Ankara'dan sonra üçüncü olmuştur. TR31-İzmir bölgesi sahip olduğu özel okul sayısı ile İstanbul'dan sonra Ankara bölgesi ile ikinciliği paylaşırken, km²'ye düşen araç sayısı değişkeninde Ankara'yı geçerek İstanbul'dan sonra ikinci olmuştur. Analiz sonuçlarına göre bölgesel rekabet edebilirliği en çok etkileyen AVM sayısı ve gayri safi katma değer değişkenlerinde İstanbul birinci Ankara ise ikinci olmuştur. Özel sermayeyi çekebilme açısından en başarılı bölgeler TR10-İstanbul, TR51-Ankara ve TR31-İzmir olmuştur. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi ise hiçbir değişken verisinde ilk üç içerisinde yer almamakla birlikte, genel sıralamada bu üç bölgeden sonra dördüncü sırada yer almayı başarmıştır.

Güçlü ekonomik yapının yenilikçi yapıyı ilgilendiren değişkenleri incelendiğinde, tüm değişkenlerde ilk iki sırayı TR10-İstanbul ve TR51-Ankara bölgesinin aldığı görülmektedir. Ankara sadece haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımı değişkeninde İstanbul bölgesini geçerek ilk sırada yer almıştır. Aynı değişken verilerine bakıldığında, Türkiye'nin doğusunda yer alan bölgeler içerisinde TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt ve TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgelerinin

haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımlarında önemli bir pay aldığı görülmektedir. Yine TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesinin çalışan nüfus içerisinde ileri teknoloji sektörlerinde çalışan sayısı oranında TRC3- Mardin, Batman, Şırnak, Siirt bölgesi ile birlikte bulunduğu coğrafyada ön plana çıktığı görülmektedir. TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi, yenilikçi yapıda sahip olduğu değerler bakımından, doğu bölgeleri arasında ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda bölge yenilikçi yapıda bölgesel rekabet edebilirlik açısından ülke genel sıralamasında 12. olmuştur. Aynı sıralamada TR51-Ankara sahip olduğu yenilikçi yapı değerleri ile bölgesel rekabet edebilirliği en güçlü bölge olarak birinci gelmiştir.

Güçlü ekonomik yapıya ilişkin işgücü değişkenlerine bakıldığında, ülke genelinde TR10-İstanbul bölgesinin ön plana çıktığı görülmektedir. İstanbul kişi başına düşen sinema sayısı, kişi başı gayri safi yurtiçi milli hasıla ve kişi başı maaş değişkenlerinde ülke genelinde ilk sırada yer almıştır. Diğer değişken verilerine göre yapılan sıralamalarda en kötü derecesi ikincilik olan İstanbul, sahip olduğu mevcut işgücü bakımından rekabet edebilirliği en yüksek bölgedir. İşgücü bakımından genel sıralama incelendiğinde TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesi İstanbul'dan sonra ikinci olmuştur. Bu bölgenin ikinci olmasında en büyük etken doğrudan yabancı yatırım yoğunluğunda oldukça yüksek bir puan almış olmasıdır. TR51-Ankara bölgesi işgücünde rekabet edebilirliği en güçlü 3.bölge olmuştur. Ankara, toplam ve çalışan nüfus içerisinde bilim ve teknoloji çalışan sayısı bakımından tüm bölgeler arasında ilk sırada yer alma başarısını göstermiştir. Bu değişkenlerde TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesinin de kendi coğrafyası içerisinde ön plana çıktığı dikkati çekmektedir. Diğer dikkat çekici bir nokta ise TR81-Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesinin kişi başı maaş değişkeninin de ülke genel sıralamasında 3. olmasıdır. Bu bölge diğer işgücü değişkenleri açısından da iyi bir performans göstererek, ülke genelinde 9. sırada yer almayı başarmıştır.

Türkiye'de güçlü bir ekonomik yapıya sahip bölgeler, rekabet edebilirlik sıralamasında üst sıralarda yer almıştır. Ülkedeki ekonomik yapının temelini oluşturan sermaye, yenilikçilik ve işgücü alanlarında en güçlü bölge ise TR10-İstanbul'dur. Hem özel sermayeyi kendine çekebilme hem de yenilikçi ortamlar yaratabilme yeteneği bakımından İstanbul oldukça güçlü bir bölge olarak ortaya çıkmıştır. Bölgenin cazibe merkezi olması ve sürekli yatırım alması sebebiyle, işgücü anlamında da oldukça önemli bir değere sahip olduğunu sıralama değerleri göstermektedir. Ülkedeki diğer

bölgeler ise, ekonominin bu önemli alanlarında İstanbul'a göre kıyaslandığında geride kalmıştır.

TR10-İstanbul bölgesi ekonomik anlamda büyük bir güce sahipken, TR51-Ankara bu alanda diğer bölgeler arasında ön plana çıkmıştır. Özel sermayeyi çekebilme kapasitesi İstanbul'dan oldukça geride kalmış olsa da Ankara'nın bu alandaki rekabet edebilirliği önemli bir değere sahiptir. Yenilikçi yapıda ise bölgenin İstanbul'un önünde yer almış olması, rekabet edebilirliği açısından değerlidir. Bölgenin yenilikçi yapısının güçlü olmasında en önemli etkenlerden biri, haberleşme ve ulaşım sektörlerine yönelik ciddi kamu yatırımları alması olarak gösterilebilir. İşgücü potansiyeli açısından değerlendirildiğinde ise bölgede bilim ve teknoloji çalışan sayısının önemli bir güç olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında, yapılan kamu yatırımları ile oluşturulan yenilikçi altyapının önemli pay sahibi olduğu söylenebilir. Ancak bölgenin yabancı yatırımları çekebilme konusunda sıkıntıları bulunmaktadır. Önemli bir işgücü potansiyeli yaratması bakımından yabancı yatırımların bölgedeki eksikliği, bölgenin bu alandaki rekabet edebilirliğini etkilemektedir.

İstanbul ve Ankara'dan sonra ekonomik yapısı en güçlü bölge TR31-İzmir'dir. Bu alandaki rekabet edebilirlik değerlendirmesinde, İstanbul ve Ankara arasında önemli bir fark bulunurken, aynı fark Ankara ve İzmir arasında da bulunmaktadır. Ancak İzmir sahip olduğu ekonomik değerler ile önemli bir potansiyele sahiptir. Örneğin, İstanbul'dan sonra en çok özel okul sayısının yer aldığı bölge İzmir'dir. Ayrıca özel sermayenin çekicilik ekseninde olduğunu gösteren AVM sayısı, Gayri Safi Katma Değer ve kişi başına açılan şirket sayılarında da bölge, önemli rekabet edebilirlik dereceleri elde etmiştir. Yenilikçi yapı değerlerine bakıldığında bölge, almış olduğu kamu yatırımları, sahip olduğu ileri teknoloji çalışan sayısı ve internet kullanım yaygınlığı ile ön plana çıkmıştır. Bölge işgücü bakımından ise genel rekabet edebilirlik sıralamasında 4. Sırada yer almıştır. İzmir'in sıralamada ilk üçe girememesinin en önemli sebepleri yabancı yatırımları kendine çekebilme ve çalışanlarını memnun edebilme konusunda yaşadığı sıkıntılar olarak gösterilebilir. Bölge, doğrudan yabancı yatırım yoğunluğu değişkeninde 4. sırada, kişi başı gayri safi yurtiçi milli hasıla ve kişi başı maaş değişkenlerinde ise 6. sırada kendine yer bulabilmiştir.

Ekonomik yapı değişken verileri üzerinden diğer bölgelerin rekabet edebilirlikleri incelendiğinde, bu üç bölge ile belirli alanlarda rekabet edebilecek, önemli kaynakları

bulunan bölgeler tespit edilmiştir. Ülkenin batısında yer alan TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik, TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur, ekonomik alandaki rekabet edebilirlikleri belirli bir seviyeye gelmiş, potansiyeli olan bölgeler olarak değerlendirilmiştir.

TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi özellikle özel sermaye alanında sahip olduğu potansiyel ile dikkati çekmektedir. Bu alanda sıralamada önünde bulunan İzmir bölgesini yakalayabilecek olanaklara sahip olan bölge, alışveriş merkezleri ve özel okulları kendine çekebilmektedir. Aynı zamanda TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ülke genelinde gayri safi katma değeri en yüksek dördüncü bölge olurken bölgenin özel sermaye alanındaki önemli eksiklerinden birisi açılan şirket sayılarının güçlü bölgelere göre düşük olmasıdır. Yenilikçi yapıda bölge genel sıralamada 4. olmuştur. Bu alanda İstanbul ve Ankara bölgelerinin rekabet edebilirlik dereceleri oldukça yüksektir ve TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi bu bölgelerle rekabet edebilecek olanaklara sahip değildir. Ancak yine de önemli bir potansiyeli bünyesinde barındıran bölge, haberleşme ve ulaşım sektörlerine yönelik kamu yatırımlarında yüksek bir pay almaktadır. Bölgede bilgi iletişim, mali hizmetler ve sigortacılık hizmetleri ile gayrimenkul sektörlerinde çalışan sayısı ile ileri teknoloji sektörlerinde çalışan sayısının, rekabet ettiği bölgelere göre düşük olduğu görülmektedir. Bölge iş olanağı yaratmada sıkıntılar yaşamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri yabancı yatırım eksikliğidir. Bölgenin yabancı yatırımcıların ilgi odağında olmaması, işgücü alanındaki rekabet edebilirliğini önemli ölçüde etkilemektedir.

Ekonomik yapı anlamında önemli bir potansiyele sahip diğer bir bölge ise TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova'dır. Bölgenin sahip olduğu ekonomik değerler ülke ortalamasının üzerindedir. Genel ekonomik rekabet edebilirlik sıralamasında 5. sırada bulunan bölge, TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi ile yarışmaktadır. Özel sermaye değişkenlerine ilişkin bölge sıralamalarında en iyi derecesi dördüncülük, en kötü derecesi ise yedincilik olan bölge, önemli yatırımların ilgi odağında olduğunu göstermiştir. Yenilikçi bir ortam oluşturmada da başarılı sayılabilecek değerlere sahip bölge, özellikle almış olduğu önemli kamu yatırımları ve yaygın internet kullanımı ile ön plana çıkmaktadır. Ancak bölgede bilgi iletişim, mali hizmetler ve sigortacılık hizmetleri ile gayrimenkul sektörlerinin yeterince gelişmediği gözlemlenmiştir. Bu sektörlerde çalışan sayısında bölge ülke genelinde 14. sırada yer alarak kötü bir performans sergilemiştir. Bunun nedenleri olarak ise bölgenin sanayi sektöründe

yoğunlaşması ve oldukça yakınında bulunan İstanbul'da bu sektörlerin oldukça gelişmiş olması gösterilebilir. Bölgenin işgücü potansiyeli incelendiğinde dikkati çeken ilk nokta, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi milli hasıla ve maaşların oldukça yüksek olmasıdır. Bu değişken değerlerinde İstanbul'dan sonra ülke genelinde en iyi ikinci bölge TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova'dır. Çalışanlarına oldukça iyi imkânlar sağlayan bölge bu açıdan oldukça avantajlı bir konumdadır. İşyeri başına çalışan sayısının yüksek olması da bölgede sanayi yatırımlarının izlerini göstermektedir. Doğrudan yabancı yatırım yoğunluğunda 7. sırada kendine yer bulan bölge, sahip olduğu mevcut altyapı ile bu alanda daha iyi noktalara ulaşabilir.

İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra ekonomik alanda rekabet edebilirliği en güçlü üç bölge arasında yer alan son bölge TR61-Antalya, Isparta, Burdur'dur. Bölge özel sermayeyi kendine çekebilme açısından başarılıdır. İstanbul'dan sonra en çok özel hastaneye sahip olan bölge, kişi başına açılan şirket sayısı değişkeninde de ülke genelinde 3. sıradadır. Bölge bünyesinde Antalya gibi çok önemli bir turizm merkezini barındırması sebebi ile özel sermayenin ilgi odağındadır. Ancak bu ilgiye rağmen bölge, gayri safi katma değer yaratmada TR51-Ankara, TR31-İzmir ve TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgelerinin bir hayli gerisinde kalmıştır. Bölge yenilikçi yapı oluşturma olanakları bakımından da eksiktir. İnternet altyapısında iyi olmasına rağmen bölge, kamu yatırımları almada sıkıntılar yaşamaktadır. Bölgenin yenilikçi yapıda alt sıralarda yer almasının en önemli sebebi kamu yatırımlarından çok az pay almasıdır. İşgücü açısından ise bölgenin rekabet gücü oldukça yüksektir. İstanbul'dan sonra işgücü alanında en güçlü olan ikinci bölgedir. Bölgenin işgücü açısından önemli bir derece elde etmesinin en önemli sebebi yabancı yatırımların yoğunluğunun yüksek olmasıdır. Yabancı yatırım yoğunluğu bakımından bölge ülkede ilk sırada yer almıştır. Bunun da en önemli sebebi bölgede yer alan Antalya şehrine çok sayıda turizm yatırımlarının yapılmasıdır.

Ekonomik anlamda güçlenme potansiyeli bulunan TR32-Aydın, Denizli, Muğla bölgesi ekonomik rekabet edebilirlik açısından genel ülke sıralamasında 7. olmuştur. Bölge özel sermaye yatırımlarını kendisine çekebilecek olanaklara sahiptir. Ancak özel sermayenin yapmış olduğu yatırımlar, bölgenin iyi düzeyde katma değer yaratmasına yetmemektedir. Bölge bu alandaki genel bölge sıralamasında 9. sırada yer almaktadır. Yenilikçi yapıda ise bölge iyi bir performans göstermemiştir. Özellikle haberleşme ve ulaşım sektörlerine yönelik kamu yatırımlarından oldukça az pay

alması ve ileri teknoloji çalışan sayısının düşük olması, bölgeyi olumsuz yönde etkilemektedir. İşgücü bakımından önemli bir konumda bulunan bölge genel sıralamada 6. olmuştur. Bölgenin bu alanda iyi bir performans göstermesinin en önemli göstergesi yabancı yatırımları çekmede göstermiş olduğu başarı olmuştur. Bölge yabancı yatırım yoğunluğu bakımından ülkede en iyi üçüncü bölgedir. Ancak bölgenin düşük maaş ortalamasına sahip olması (tüm bölgeler içerisinde 19.) bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir.

Ülkedeki bölgelerin ekonomik alandaki rekabet edebilirliklerinin genel bir değerlendirmesi yapıldığında, yukarıda bahsedilen bölgeler ön plana çıkmıştır. Bu bölgelerin tümü ülkenin batı kesiminde yer almaktadır. Ortaya çıkan bu sonuç, Türkiye’de ekonomik sistemin batı bölgelerinde daha güçlü olduğunu ve bu durumda bölgelerin rekabet edebilirliklerinde önemli bir fark yarattığını göstermektedir. Ekonomik anlamda rekabet edebilirlik konusunda ülkede net bir doğu-batı ayrımının var olduğu söylenebilir. Ancak çalışma sonuçlarına göre ortaya çıkan durumda, Türkiye’deki bölgelerin rekabet edebilirliğini sadece ekonomik olarak yorumlamak yeterli olmayacaktır. Bu nedenle ülke genelinde bir değerlendirme yapılırken, bölgesel rekabet edebilirliğin ikinci önemli bileşeni olarak ortaya çıkan insan sermayesinden de bahsetmek gereklidir.

Türkiye düzey 2 bölgelerinde rekabet edebilirliği etkileyen en önemli ikinci bileşen insan sermayesi olmuştur. İnsan sermayesine ilişkin rekabet edebilirlik çalışmada yükseköğretim mezun sayısı ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi insan sermayesi bileşeni içerisinde lider konumda bulunmaktadır. Bölge sahip olduğu yükseköğretim mezun sayısı oranı ile ülkenin diğer bölgelerden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. TR10-İstanbul ve TR31-İzmir gibi gelişmiş bölgelerin toplam ve çalışan nüfus içerisindeki yükseköğretim mezun sayılarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. İstanbul 26 bölge içerisinde 19. , İzmir ise 20. olabilmıştır. Bu bölgelerin insan sermayesi bakımından yetersiz kalmaları dikkat çekicidir. Diğer bir dikkat çekici nokta ise TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesinin insan sermayesine ilişkin ülke geneli bölgesel rekabet edebilirlik sıralamasında ikinci olmasıdır. Bölgesel rekabet edebilirlikte önemli bir rolü olan insan sermayesine ilişkin TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesinin önemli bir potansiyeli bulunmaktadır.

TR10-İstanbul bölgesinin ekonomik alanda çok güçlü olmasına karşın, insan sermayesinde güçsüz kaldığı görülmektedir. Aynı şekilde ülkenin ekonomik alanda bölgesel rekabet edebilirliği yüksek bölgelerinde olan TR31-İzmir’de de benzer bir durum söz konusudur. Hem ekonomik yapısı güçlü hem de insan sermayesi bakımından iyi durumda olan bölge TR51-Ankara olmuştur. Ankara, İstanbul ve İzmir ile kıyaslandığında insan sermayesi bakımından güçlü bir konumda bulunmaktadır. Ancak hem ekonomik hem de insan sermayesi alanında daha dikkat çekici bir bölge olarak TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi dikkati çekmektedir. Önemli yatırımların ilgi odağında bulunmayı başaran bölge sahip olduğu nitelikli işgücü değeri ile çok önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermiştir. TR41-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgesi de hem ekonomik hem de insan sermayesi alanında önemli değerlere sahip, yüksek rekabet edebilirlik seviyesinde bir bölge olarak dikkat çekmektedir. TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesinde ise turizm kaynaklı gelen yatırımların etkisi ile ekonomik yapı gelişmiştir. Ancak bölge insan sermayesi alanında nitelikli işgücü bakımından zayıf gözükmemektedir. Benzer bir durum TR32-Aydın, Denizli, Muğla bölgesi için de geçerlidir.

Ülkedeki bölgelerin rekabet edebilirliğine etki eden insan sermayesinin gücü TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesinde ortaya çıkmaktadır. Bölge ekonomik alanda oldukça kötü bir performans göstermesine rağmen önemli bir insan sermayesi potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel bölgenin ülke rekabet edebilirlik sıralamasında 11. sırada yer almasını sağlamıştır. Bölge hem nitelikli işgücü potansiyeli hem de yenilikçi yapısı bakımından ülkenin doğu coğrafyasında ön plana çıkmıştır. Bölge aldığı kamu yatırımları ve bilim ve teknoloji alanlarında sahip olduğu işgücü ile coğrafyasında en ön sırada yer almaktadır. Bölge önemli potansiyellere sahip olmasına rağmen sermaye tarafından ilgi çekici bulunmamaktadır.

Çalışmada bölgesel rekabet edebilirliği açıklayan temel iki bileşen tespit edilmiştir. Bu bileşenler altında bölgesel rekabet edebilirliğe etki eden birçok değişken bölgeler özelinde incelenmiştir. Bu bileşen ve değişkenlerin dışında, Türkiye’de bölgesel rekabet edebilirliğe etkisi olmayan 6 bileşen altında da çeşitli değişkenler bulunmaktadır. Analiz sonuçlarına göre, yaşam kalitesi ile ilişkili olan kişi başına düşen sağlık personeli sayısı, deniz ulaşımı ile ilgili olan bölgelerin liman varlığı, internet erişilebilirliğine etki eden internete ulaşma olanağı olan hanehalkları ve genişbanta ulaşan hanehalkları gibi değişkenlerin Türkiye’deki bölgesel rekabet

edebilirliğe etkisinin oldukça az olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca kültür merkezi sayısı ve kişi başına düşen tiyatro sayısı gibi değişkenlerle ifade edilen kültürel yapının da ülkedeki bölgelerin rekabet edebilirliklerine önemli bir katkı yaptığı söylenemez.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, TR10-İstanbul'un Türkiye düzey 2 bölgeleri arasında bölgesel rekabet edebilirlik kapasitesi en yüksek bölge olduğu görülmektedir. İstanbul ülkedeki bölgesel rekabet edebilirliğin en önemli faktörlerinden olan özel sermaye ve işgücünde tüm bölgeler arasında ilk sırada yer alma başarısı göstermiştir. Özellikle özel sermaye alanında İstanbul, diğer bölgelere kıyasla rakipsiz gözükmektedir. Bölge, bölgesel rekabet edebilirliğin diğer önemli bir faktörü olan yenilikçi yapıda ise ikinci sıradadır. Yenilikçi yapıda İstanbul'u geçen bölge ise TR51-Ankara olmuştur. Ankara, özel sermaye alanında İstanbul'dan sonra en rekabetçi ikinci bölge olurken, işgücü potansiyeli açısından ise ülke sıralamasında üçüncü sırada yer alarak iyi bir performans göstermiştir. Özel sermaye, yenilikçi yapı ve işgücü faktörlerden oluşan güçlü ekonomik yapıda oldukça iyi bir performans gösteren İstanbul ve Ankara bölgeleri, bölgesel rekabet edebilirliğin diğer önemli bileşeni olan insan sermayesinde ise aynı başarıyı yakalayamamıştır. İnsan sermayesine ilişkin rekabet edebilirlik sıralamasında Ankara 8. , İstanbul ise 19. olmuştur. İnsan sermayesi bakımından en güçlü bölge TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik olmuştur. Bölge sahip olduğu insan sermayesi ile diğer bölgelere önemli bir fark atmıştır. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinin yaratmış olduğu bu fark, genel rekabet edebilirlik sıralamasında göze çarpmaktadır. Bu sıralamada bölge İstanbul ve Ankara'dan sonra üçüncü olma başarısını göstermiştir. Bu durum bölgesel rekabet edebilirlikte insan sermayesinin ne kadar önemli olduğunu gösterir niteliktedir.

Ülke genelindeki rekabet edebilirlik sıralamasında ilk 10'da yer alan bölgeler Türkiye'nin batısında yer almaktadır. Bu 10 bölge içerisinde en dikkat çekici bölge TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir olmuştur. Yenilikçi yapısı ve insan sermayesi ile öne çıkan bölge, 10 bölge arasında 7. olarak önemli bir derece elde etmiştir. Sıralamada ilk 10 bölgeden sonra gelen 11. bölge TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt olmuştur. Ülkenin doğusunda yer alan bölge, kendi coğrafyasında bölgesel rekabet edebilirliği en yüksek bölge olarak ön plana çıkmaktadır. Bölge, özel sermayeyi ve işgücünü kendine çekmede başarısız olsa da, yetiştirdiği nitelikli işgücü ve gelişmiş yenilikçi yapısı ile ülkedeki bölgesel rekabet edebilirlik ortamında da önemli bir konumda bulunmaktadır.

Türkiye düzey 2 bölgeleri arasındaki bölgesel rekabet edebilirlik sıralamasında son sırada bulunan bölgeler ülkenin doğusunda yer almaktadır. Bölgesel rekabet edebilirlikte en kötü performans gösteren bölgeler, TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari, TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır ve TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt olmuştur. Bu bölgelerden sonra genel sıralamada rekabet edebilirliği en düşük bölge TR63-Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye olmuştur. Bölge özel sermaye alanında iyi bir performans göstermesine rağmen, eğitilmiş işgücüne (insan sermayesi) ve yenilikçi bir yapıya sahip değildir. Bu nedenle TR63-Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye bölgesi rekabet edebilirlikte düşük bir performans göstermiştir.

Türkiye'deki bölgelerin rekabet edebilirlik sıralaması detaylı olarak incelenmiş, rekabet edebilirlikleri açısından güçlü, potansiyel ve zayıf bölgeler tespit edilmiştir. Buna göre TR10-İstanbul bölgesi ülkedeki rekabet edebilirliği en yüksek bölge olmuştur. İstanbul'un diğer bölgelerin bir hayli önünde olması, diğer bölgelerin rekabet edebilirliklerine olumsuz etki yapmaktadır. Çok güçlü bir cazibe merkezi olan İstanbul'un, özel sermaye ile olan güçlü ilişkisi, yapılan birçok yatırım diğer bölgelerin sermayeyi çekebilme olanaklarını kısıtlamaktadır. İstanbul'dan sonra gelen en güçlü bölgeler Ankara ve İzmir bile İstanbul ile rekabet edebilecek olanaklara sahip değildir. Ancak Ankara ve İzmir bir yana ülkenin batısında yer alan ve rekabet edebilirlik için önemli olanaklara sahip bölgeler bulunmaktadır. Özellikle TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinin sahip olduğu güç göz ardı edilmemelidir. Bu bölgede yer alan nitelikli işgücü ve özel sermaye ilgisi bir araya getirilerek, özellikle yenilikçiliği destekleyen yatırımlar ve projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Yenilikçi yapısı gelişmemiş olan bölgede, inovatif fikirlerin desteklendiği, nitelikli işgücünden yararlanılabilecek uygulamalar, bölgenin rekabet edebilirliğine önemli katkı yapacaktır.

Türkiye bölgesel rekabet edebilirliğinde önemli bir potansiyele sahip olan TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgesi, İstanbul gibi güçlü bir etki alanına sahip bir bölgeye yakın olması sebebi ile önemli ekonomik yatırımları kendisine çekebilmektedir. Genellikle sanayi sektörüne yönelik yatırımların yer aldığı bölgede, bilgi iletişim, mali hizmetler ve sigortacılık hizmetleri ile gayrimenkul sektörlerine yapılacak olan yatırımların bölge ekonomisine önemli bir katkı yapacağı öngörülebilir. İstanbul'da az olan nitelikli işgücünün bu bölgede önemli bir potansiyele sahip olması,

bölgenin gelişme ekseninin yenilikçi stratejilere dayandırılması gerektiğine dair ipuçları vermektedir. Sahip olduğu insan sermayesi potansiyelini iyi değerlendirebilecek projeler ile birlikte TR42- Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgesi, rekabet edebilirliğini bir üst seviyeye çıkarma şansını yakalayacaktır.

Ülkedeki bölgesel rekabet edebilirlik sıralamasına göre iyi bir derecesi bulunan diğer bir bölge ise TR61-Antalya, Isparta, Burdur'dur. Bölge turizm faaliyetlerinin yoğun olması sebebi ile önemli sermaye yatırımlarına ev sahipliği yapmaktadır. Hem ülke içindeki özel sermaye hem de yabancı sermayenin ilgi odağında bulunan bölge gelişmeye oldukça müsaittir. Ancak bölge bu yatırımlardan verimli bir şekilde yararlanamamaktadır. Günümüzde bölgelerin rekabet edebilirliğinin en önemli etmenlerinden sayılan yenilikçilik konusunda ise bölgenin geliştirilmesi, sahip olduğu yatırım çekiciliğini daha etkili kullanarak üretim çıktısını arttıracak ve bu durum da bölgenin rekabet edebilirliğine önemli bir etki yapacaktır. Gelişmiş bir internet altyapısı olan bölgede ileri teknolojinin faydalarından özellikle turizm sektöründe yararlanılabilecek politikalar geliştirilmesi ve aynı zamanda kamu yatırımlarının da bölgeye daha iyi düzeylerde sunulması, bölgenin rekabet edebilirliğini arttıracaktır.

Türkiye'nin doğusunda yer alan bölgeler içerisinde genel olarak rekabet edebilirlik seviyeleri düşüktür. Ancak bu bölgeler arasında TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesinin rekabet edebilirlik açısından potansiyeli bulunmaktadır. Bölge çok önemli bir insan sermayesi potansiyeline sahiptir. Ancak bu potansiyeli kullanabilecek ortam bölgede henüz mevcut değildir. Ekonomik açıdan güçlü bir yapıya sahip olmayan bölgede, yatırım çekebilecek, yenilikçi ortamlar yaratmayı hedefleyen projelerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu aşamada özellikle devletin bölgeye olan desteği çok kritiktir. Türkiye, ana gelişme planlarında rekabet edebilirliği arttırmayı hedeflerken geliştirmiş olduğu çoğu ekonomik tabanlı politikaları bu bölgede de hayata geçirerek, bölgenin kendi coğrafyasında sahip olduğu mevcut potansiyel değerlendirilmelidir. TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesinde başarılı olabilecek projeler gelecekte bu coğrafyadaki diğer bölgelerin de gizli kalmış potansiyellerini ortaya çıkartacak olan gelişmelerin önünü açacaktır. Doğu coğrafyasındaki bölgelerin devlet destekli kalkınmasının sağlanması ve daha sonradan özel sermayenin de ilgisinin çekilmesi ile birlikte hem TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesi hem de diğer bölgelerin rekabet edebilirlik seviyeleri yükseltilebilecektir.

Türkiye’de bölgelerin rekabet edebilirlik seviyelerini ölçmeye yönelik daha önceden yapılmış olan çalışmalarda, bölgelerin rekabet edebilirliklerini belirlemek için iller üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. İl düzeyinde verilerin kullandığı bu çalışmalar, iller üzerinde bölgelerin rekabet edebilirliklerini incelemeyi tercih etmişlerdir. Bu çalışmanın en önemli farkı ise bölgelerin rekabet edebilirliğini iller üzerinden değil düzey 2 bölgeleri üzerinden değerlendirmiş olmasıdır. Ayrıca çalışmanın bölge düzeyinde rekabet edebilirliği ölçmek için kullanmış olduğu bölge verileri diğer çalışmalara göre daha güncel olması bakımından özelleşmektedir. Türkiye’de bölgelerin rekabet edebilirliklerini ölçmek için yapılmış olan diğer çalışmaların sonuçlarına bakıldığında, bu çalışmada olduğu gibi İstanbul bölgesi rekabetçiliği en yüksek bölge olarak ortaya çıkmıştır. Bu bölgeyi takip eden bölgeler Ankara ve İzmir olmuş, rekabet etme potansiyeli olan bölgeler olarak ise Bursa, Eskişehir, Yalova, Muğla ve Antalya illerinin olduğu bölgeler değerlendirilmiştir. Bu çalışmalarda ortaya çıkan genel sonuçlar bu çalışmanın sonuçlarına benzemektedir. Ancak, bu çalışmada kullanılan farklı değişkenler ile ortaya çıkan farklı bölgesel rekabet edebilirlik grupları, Türkiye’deki bölgelerin rekabet edebilirlik değerlendirmesine de değişik bir boyut kazandırmaktadır.

Bölgelerin başlangıçta sahip oldukları avantajlar ya da birikimler ile sonradan kazanmış veya kazanabilecek oldukları yetenekler bölgesel rekabet edebilirliklerini belirlemektedir. Çalışma sonucunda Türkiye’de bölgesel rekabet edebilirliği belirleyen bu faktörlerin ekonomik yapıyı ilgilendiren özel sermaye, yenilikçi yapı ve işgücü ile insan sermayesi olduğu ortaya çıkmıştır. Yaşam kalitesi, deniz ulaşımı ve kültürel yapı ile ilgili faktörlerin ise Türkiye’deki bölgelerin rekabet edebilirlik kapasitelerine önemli bir etki yapmadığı görülmüştür.

Türkiye’de özel sermaye kaynaklarını bünyesinde barındırabilen, yenilikçi yapısı gelişmiş, insan sermayesi bakımından zengin bölgeler, rekabet edebilirlik bakımından önemli avantajlar yakalamaktadır. Rekabet edebilirlik potansiyeli düşük bölgelerin ise genellikle bahsedilen bu alanlarda zayıf kaldığı görülmektedir. Bu nedenle Türkiye’de rekabet edebilirliği düşük olan bölgelerin öncelikle özel sermaye yatırımlarını çekebilecek, yenilikçi ve nitelikli işgücünü içerisinde barındıracak ortamlar yaratması gerekmektedir. Rekabet edebilirlik potansiyeli düşük olan bölgelerin çekici ortamlar yaratabilmesi için öncelikle devlet desteği almaları önemli bir gerekliliktir. Ancak Türkiye’nin rekabet gücünü arttırmak için belirlemiş olduğu 10 stratejinin ülke

genelinde dengeli olarak uygulanamadığı çalışma sonuçları ile birlikte açık bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle, gelecek kalkınma planlarında önemli bir role sahip olan bölgelerin rekabet edebilirlik potansiyelinin, her bölgenin sahip olduğu özel olanaklara göre değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelere göre üretilecek olan projelerin planlı ve programlı bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Ülkenin rekabet edebilirlikte potansiyeli yüksek olan bölgelerinin geliştirilerek etki alanlarının büyütülmesi sağlanmalı, az gelişmiş ve rekabet edebilirlik seviyesi düşük olan bölgelerin bu etkilenme alanından faydalanmasına olanak tanıyacak ortamlar yaratılmalıdır.

Bu çalışma Türkiye'deki düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirlik durumlarını, dünya ve Türkiye literatüründe ön plana çıkan faktörler dahilinde değerlendirmiştir. Rekabet edebilirliğin kaçınılmaz olduğu günümüzde, rekabetin gerçekleşeceği en önemli mekânların bölgeler olacağı belirtilmekte, bölgeler, hem firmaların karar alma aşamalarında hem de bağlı bulundukları ülkelerin gelecek planlarında kilit rol oynayan coğrafi mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Albayrak ve Erkut (2010)'un da belirttiği üzere ülkelerin kalkınmayı sağlamak için bölgeler üzerinde geliştirdikleri politikaların rekabet gücünü arttırmaya yönelik olması, bölgelerin rekabet edebilirliğini oldukça değerli kılmaktadır. Bölgelerin bu derece kritik bir öneme sahip olduğu bir dönemde, Türkiye'nin bölgesel rekabet edebilirlik değerlendirmesini yapan bu çalışma, bölgeleri sahip olduğu rekabet faktörlerine göre resmetmesi bakımından önemli, bölgelerin gelecekte rekabet edebilirliklerini attırabilmek ve bu sayede güçlenebilmek için yoğunlaşmaları gereken alanları gösterir olması bakımından yönlendiricidir.

KAYNAKLAR

- Albayrak, A. N. ve Erkut, G. (2010).** Türkiye’de Bölgesel Rekabet Gücü Analizi. *Megaron*, 5(3), 137-148.
- Alkin, K., Bulu, M. ve Kaya, H. (2007).** İller Arası Rekabet Endeksi: Türkiye’deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım.
- Beceren, E. (2004).** Bölgesel Rekabet Gücü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9, 279-302.
- Boroza, D. (2008).** Regional Competitiveness: Some Conceptual Issues and Policy Implications. *Interdisciplinary Management Research*, 4(1), 50-63.
- Boschma, R. (2004).** Competitiveness of Regions From an Evolutionary Perspective. *Regional Studies*, 38(9), 1001-1014.
- Bölgesel İstatistikler.** (t.y.). *TUİK*. Alındığı tarih: 20.06.2014, adres: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel>
- Camagni, R. (2002).** On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? *Urban Studies*, 39(13), 2395-2411.
- Dabson, B. (2005).** Regional Competitiveness, Innovation and Entrepreneurship, Economic Development and the University of Missouri-Columbia, Framing the Debate: Working Paper.
- Dijkstra, L., Annoni, P. ve Kozovska, K. (2011).** A New Regional Competitiveness Index: Theory, Methods and Findings. *European Union Regional Policy Working Papers*, 2.
- EDAM. (2009).** Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi.
- European Commission (1999).** *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of the Regions of the European Union*. Belgium: Office for Official Publications of the European Communities.
- Huovari, J., Kangasharju, A. ve Alanen, A. (2001).** *Constructing an Index for Regional Competitiveness*: PTT.
- Kara, M. (2008).** *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları* (Uzmanlık Tezi), Ankara.
- Kitson, M., Martin, R. ve Tyler, P. (2004).** Regional Competitiveness: An Elusive Yet Concept? *Regional Studies*, 38(9), 991-999.
- Krugman, P. (2005).** Second Winds for Industrial Regions. *New Wealth for Old Nations: Scotland’s Economic Prospects*, 35-47.

- Martin, R. (2005).** Thinking About Regional Competitiveness: Critical Issues. *Backround 'Think-piece' Paper Commissioned by the East Midlands Development Agency*, 26.
- Martin, R. L. (2003).** A Study on the Factors of Regional Competitiveness.
- Sepic, D. (2005).** The Regional Competitiveness: Some Notions. *Russion-European Centre for Economic Policy (RECEP)*.
- Timm, N. H. (2002).** *Applied Multivariate Analysis*. Newyork: Springer.
- Url-1** <<http://www.ayd.org.tr/TR/SCsTurkey.aspx>>, alındığı tarih: 20.06.2014.
- Url-2** <http://www.btk.gov.tr/kutuphane_ve_veribankasi/yil_istatistikleri/ehsyib.php>, alındığı tarih: 19.06.2014
- Url-3** <<http://www.dernekler.gov.tr/IllereGoreIstatistik.aspx>>, alındığı tarih: 25.06.2014.
- Url-4** <<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home>>, alındığı tarih: 14.06.2014.
- Url-5** <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_r_e2gdp>, alındığı tarih: 12.06.2014.
- Url-6** <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_r_broad_h>, alındığı tarih: 25.06.2014.
- Url-7** <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_r_iacc_h>, alındığı tarih: 08.05.2014.
- Url-8** <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_r_blt12_i>, alındığı tarih: 25.06.2014.
- Url-9** <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_r_iuse_i>, alındığı tarih: 25.06.2014.
- Url-10** <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_rs_prsrg>, alındığı tarih: 25.06.2014.
- Url-11** <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=htec_emp_reg2>, alındığı tarih: 26.06.2014.
- Url-12** <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hrst_st_rcat>, alındığı tarih: 27.06.2014.
- Url-13** <<http://www.kalkinma.gov.tr/lists/kamuyatirmmlarininilleregoredagilimi/>>, alındığı tarih: 20.06.2014.
- Url-14** <<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43980/ozel-muzeler.html>>, alındığı tarih: 23.06.2014.
- Url-15** <<http://www.guzelsanatlar.gov.tr/TR,3519/2011.html>>, alındığı tarih: 23.06.2014.
- Url-16** <<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9786/faal-kultur-merkezleri.html>>, alındığı tarih: 23.06.2014.
- Url-17** <<http://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/Kurulan-KapananSirketistatistikleri.php>>, alındığı tarih: 17.06.2014.
- Url-18** <<http://www.universite-tanitim.com/illere-gore-universiteler>>, alındığı tarih: 23.06.2014.

Url-19 <<http://www.ozelokullardernegi.org.tr/uyeler.asp>>, alındığı tarih:
23.06.2014.

EKLER

EK A: Çalışmada kullanılan bölgesel rekabet edebilirlik değişkenleri

EK B: Tüm bileşenlerin özdeğerleri ve varyansı açıklama oranları

EK C: Tüm değişkenlerin bileşenlere etki katsayıları

Çizelge A.1 : Çalışmada kullanılan bölgesel rekabet edebilirlik değişkenleri.

EKONOMİK ÇEVRE					SOSYAL ÇEVRE						
Değişkenler	Açıklama	Birim	Yıl	Kaynak	Değişkenler	Açıklama	Birim	Yıl	Kaynak		
1	İSTOR	İstihdam Oranı (15-64 Yaş Nüfus İçerisinde)	%	2011	TUİK	28	SAGPER	Kişi Başına Düşen Sağlık Personel Sayısı	Adet	2011	EUROSTAT
2	UZİŞOR	Uzun Vadeli İşsizlik Oranı (15-64 Yaş Nüfus İçerisinde)	%	2012	TUİK	29	ÖGRSA Y	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Adet	2011	TUİK
3	İŞSİZOR	İşsizlik Oranı (15 yaş ve üzeri)	%	2012	TUİK	30	STK	Kişi Başı STK Sayısı	Adet	2013	Demekler Dairesi Başkanlığı
4	GSYİH	Kişi Başı GSYİH (Euro)	Euro	2011	EUROSTAT	31	NETGOC	Net Göç Hızı	%	2013	TUİK
5	MAAŞ	Kişi Başı Maaş (Euro)	Euro	2011	TUİK	İNSAN SERMAYESİ					
6	NA CE ÇALIŞAN	NA CE (J-K-L) Sektörlerinde * Çalışan Sayısının Toplam Çalışan Sayısı İçindeki Oranı	%	2011	TUİK	Değişkenler	Açıklama	Birim	Yıl	Kaynak	
7	GSKD	Gayri Safi Katma Değer	TL	2011	TUİK	32	ÇALYÜKÖGR	Çalışan Nüfus İçinde Yükseköğretim Mezunu	%	2011	TUİK
8	FDI	FDI (Doğrudan Yabancı Yatırım) Yoğunluğu	%	2011	Ekonomi Bakanlığı	33	TOPYÜKÖGR	Toplam Nüfus İçinde Yükseköğretim Mezunu	%	2011	TUİK
9	İŞÇAL	İşverenlerin Çalışanlara Oranı	%	2011	TUİK	34	ÇALBİLTEK	Çalışan Nüfus İçinde Bilim ve Teknoloji Çalışan Sayısı	%	2012	EUROSTAT
10	İŞYERÇAL	İşyeri Başına Çalışan Sayısı	Kişi	2011	TUİK	35	TOPBİLTEK	Toplam Nüfus İçinde Bilim ve Teknoloji Çalışan Sayısı	%	2012	EUROSTAT
11	KİŞİBAŞIR	Kişi Başına Açılan Şirket Sayısı	Adet	2012	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği	36	ÇALİLETEK	Çalışan Nüfus İçinde İleri Teknoloji Sektörlerinde Çalışan Sayısı	%	2012	EUROSTAT
FİZİKSEL ÇEVRE											
Değişkenler	Açıklama	Birim	Yıl	Kaynak							
12	KİŞİGENBANT	Kişi Başı Genişbant İnternet Abone Sayısı	Adet	2013	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu						
13	HAVALİMANI	Hava Trafikğine Açık Havalimanı Sayısı	Adet	2013	Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü						
14	ULAHABİYAT	Haberleşme ve Ulaşım Sektörüne Yönelik Kamu Yatırımı (1000TL)	TL	2012	Kalkınma Bakanlığı						
15	LİMAN	Liman Varlığı	Adet	2012	Wikipedia						
16	ARAÇ	Km2'ye Düşen Araç Sayısı	Adet	2012	TUİK						
17	AVM	AVM Sayısı	Adet	2014	Alışveriş Merkezleri ve Yatırımcılar Demeliği						
18	KİBAŞSİNE	Kişi Başına Düşen Sinema Sayısı	Adet	2012	TUİK						
19	KİBAŞTİY	Kişi Başına Düşen Tiyatro Sayısı	Adet	2012	TUİK						
20	MUZE	Müze Sayısı	Adet	2013-2014	Kültür ve Turizm Bakanlığı						
21	KULMER	Kültür Merkezi Sayısı	Adet	2014	Kültür ve Turizm Bakanlığı						
22	ÖZOKUL	Özel Okullar	Adet	2014	Türkiye Özel Okullar Birliği Demeliği						
23	ÖZHA STANE	Özel Hastane	Adet	2012	TUİK						
24	İNTULAŞ	İnternete Ulaşım Olanakları Olan Hanehalkları	%	2013	EUROSTAT						
25	İNTSERMAL	Özel kullanım için internet üzerinden servis ya da mal talep eden bireyler	%	2013	EUROSTAT						
26	DUZİNT	Düzenli Olarak İnternet Kullanan Bireyler	%	2013	EUROSTAT						
27	GENULAŞ	Genişbant Ulaşan Hanehalkları	%	2013	EUROSTAT						
a. J : Bilgi İletişim K : Mali Hizmetler ve Sigortacılık Hizmetleri L : Gayrimenkul											

a. J : Bilgi İletişim K : Mali Hizmetler ve Sigortacılık Hizmetleri L : Gayrimenkul

EK B

Çizelge B.1 : Tüm bileşenlerin özdeğerleri ve varyansı açıklama oranları.

Açıklanan Toplam Varyans									
Bileşen	Başlangıç Özdeğerleri			Karesi Alınmış Yüklemelerin Çıkarılmış Toplamları			Karesi Alınmış Yüklemelerin Döndürülmüş Toplamları		
	Toplam	Varyansı Açıklama Oranı (%)	Varyansı Açıklama Oranı - Kümülatif (%)	Toplam	Varyansı Açıklama Oranı (%)	Varyansı Açıklama Oranı - Kümülatif (%)	Toplam	Varyansı Açıklama Oranı (%)	Varyansı Açıklama Oranı - Kümülatif (%)
1	17.845	49.568	49.568	17.845	49.568	49.568	11.906	33.073	33.073
2	5.996	16.657	66.225	5.996	16.657	66.225	4.372	12.145	45.218
3	2.772	7.699	73.924	2.772	7.699	73.924	3.534	9.817	55.035
4	2.184	6.066	79.990	2.184	6.066	79.990	3.307	9.187	64.221
5	1.690	4.696	84.686	1.690	4.696	84.686	3.113	8.648	72.869
6	1.287	3.574	88.260	1.287	3.574	88.260	2.870	7.972	80.841
7	1.248	3.465	91.726	1.248	3.465	91.726	2.792	7.755	88.596
8	1.047	2.907	94.633	1.047	2.907	94.633	2.173	6.037	94.633
9	.498	1.384	96.017						
10	.365	1.013	97.030						
11	.325	.904	97.934						
12	.227	.632	98.566						
13	.190	.527	99.093						
14	.123	.340	99.434						
15	.103	.285	99.718						
16	.054	.150	99.868						
17	.047	.132	100.000						
18	1.026E-15	2.849E-15	100.000						
19	5.773E-16	1.604E-15	100.000						
20	5.577E-16	1.549E-15	100.000						
21	4.497E-16	1.249E-15	100.000						
22	3.371E-16	9.363E-16	100.000						
23	3.029E-16	8.414E-16	100.000						
24	1.819E-16	5.054E-16	100.000						
25	1.282E-16	3.562E-16	100.000						
26	8.713E-17	2.420E-16	100.000						
27	4.717E-17	1.310E-16	100.000						
28	-6.777E-17	-1.883E-16	100.000						
29	-1.035E-16	-2.876E-16	100.000						
30	-2.053E-16	-5.703E-16	100.000						
31	-2.928E-16	-8.134E-16	100.000						
32	-3.402E-16	-9.449E-16	100.000						
33	-5.151E-16	-1.431E-15	100.000						
34	-5.502E-16	-1.528E-15	100.000						
35	-7.807E-16	-2.169E-15	100.000						
36	-1.048E-15	-2.912E-15	100.000						
Çıkarım Metodu: Temel Bileşenler Analizi.									

EK C

Çizelge C.1 : Tüm değişkenlerin bileşenlere etki katsayıları

Döndürülmüş Bileşen Matrisi^a								
	Bileşen							
	1	2	3	4	5	6	7	8
AVM	.974	.094	.036	.068	.146	.057	.086	-.016
GSKD	.969	.013	-.012	.077	.132	.112	.116	.000
OZOKUL	.965	-.113	-.121	.062	.135	.044	.033	.060
OZHASTANE	.963	-.029	-.101	.106	.095	-.010	.139	.032
ARAC	.962	-.098	-.146	.080	.138	.047	.045	.052
KİŞİBAŞIR	.828	.093	.270	.001	.101	.039	.399	-.185
NACEÇALIŞAN	.782	-.163	.537	-.086	.126	.080	.040	-.090
ULAHABYAT	.778	-.025	.447	-.190	.186	.233	.178	-.102
CALILETEK	.762	.069	.367	-.106	.351	.205	.194	-.195
MUZE	.752	.150	.327	.239	-.156	-.263	.224	-.051
KİŞİGENBANT	.723	.245	.341	.355	.292	.211	.187	.002
KIBASSINE	.666	.411	.214	.420	.226	.214	.014	-.071
FDI	.658	.187	.133	.409	.068	-.415	.262	-.117
CALBİLTEK	.539	.187	.483	.034	.278	.327	.379	-.290
GSYİH	.538	.488	.178	.355	.378	.282	.228	-.101
İŞYERÇAL	.518	.368	.240	.036	.288	.476	.427	-.070
TOPBİLTEK	.504	.290	.493	.219	.393	.278	.291	-.192
DUZINT	.475	.416	.306	.270	.404	.352	.318	-.126
TOPYUKOGR	-.118	.906	.195	.117	.188	.088	-.163	.078
CALYUKOGR	-.094	.905	.151	-.239	.121	.079	-.042	-.003
NETGOC	.301	.637	.143	.346	.073	.125	.525	-.091
STK	.205	.525	.459	.316	.197	.420	-.132	.210
INTSERMAL	.342	.472	.213	.438	.404	.268	.255	-.241
SAGER	.142	.383	.847	.037	.082	.080	.087	.162
OGRSAY	.221	-.401	-.711	-.292	-.107	.016	.228	-.255
LIMAN	.135	-.101	-.027	.949	.112	.099	.026	.068
İSTOR	-.185	.368	.259	.665	.221	.047	-.426	.247
INTULAS	.237	.194	.076	.108	.924	.040	.085	.032
GENULAŞ	.409	.274	.171	.296	.759	.175	.158	-.028
HAVALİMANI	.036	-.150	-.029	-.080	-.024	-.917	-.075	.131
MAAŞ	.511	.300	.118	.212	.364	.549	.202	.036
UZİŞOR	.150	.038	.271	.536	.253	.544	.205	.244
İŞSİZOR	.292	-.316	-.090	.056	.173	.156	.810	.138
İŞÇAL	-.544	-.129	-.137	.239	-.227	-.061	-.589	.201
KULMER	-.330	.071	-.031	-.007	-.087	-.019	.132	.895
KIBASTIY	.258	-.020	.254	.188	.069	-.070	-.178	.829
Çıkarım Metodu: Temel Bileşenler Analizi.								
a. Döndürme 11 yinelemede birleştirilmiştir.								

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Semih Sözer

Doğum Yeri ve Tarihi: İstanbul, 1989

E-Posta: ssozer1989@gmail.com

Lisans: İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yüksek Lisans: İstanbul Teknik Üniversitesi, Bölge Planlama Programı

Mesleki Deneyim ve Ödüller: Mekansal Planlama, İstanbul, 2014-